

Solus Deus p[ro]tector meus
W:

CATECHISMVS,
siue prima Institutio, Disci-
PLINA' QVE PIETATIS
Christianæ, Latinè explicata.

*Qui simul eloquio linguam formare Latino,
Et veram mentem Religionem cupis:
Hic liber, atque labor votum dabit unus utrumque,
Conceda sic vno bina labore feres.*

Londini,
IN OFFICINA REGINALDI
Wolffj, Regiæ Maiest. in Latinis
Typographi.

ANNO DOM. M. D. LXX.
XVI. CALEND. IUL.

1. The first part of the report is a general statement of the purpose of the study and the scope of the work.

LONDON:
 IN OFFICE OF THE
 W. & A. G. & Co.
 1854.

[Faint, illegible markings]

Reuerendissimis in Chri-
sto PATRIBVS, AC DO-
minis, D. Archiepiscopis, Cantuariensi,

& Eboracensi, alijsq; reuerendis patribus, Episcopis

Ecclesie Anglicanæ, vigilantissimis fide-

lissimisq; pastoribus.

VVM MENTE TOTA IN

hanc curam incumbendum, omnemq; adeo Dent. 6. b. 7.
operam in primis adhibendam esse existi- & 11. c. 19. &
mem, vt pietatis doctrina, quanta fieri 31. b. 12.
potest sinceritate, pueris, qui sunt Rei- Psal. 132. b. 18
pub. quasi seminaria, tradatur, ne vel Mar. 10. b. 13.
teneri ipsorum animi prauis opinionibus Luc. 18. d. 15.
imbuantur, vel ab ijs, quæ recta sunt, di-

scendis eorum mentes obscuritate nimia auertantur, aut retarden-
tur: pro ea qua patriam iuuentutem beneuolentia prosequor, sta-
tui omni ope atque opera mihi enitendum esse, vt illius pia studia
promouerem, & Christianæ religionis summam ratione, atq; com-
pendio ad puerilem captum non incommodo, dilucidè atque ex-
plicitè proponerem. In quo Catechismo (sic enim nostri vocant)
non putavi minutis interrogatiunculis, breuibusq; responsis, quasi
punctis quibusdam, quod proposui, efficiendum esse: neque satis es-
se, nudis tantum assertionibus, asseuerationibusq; vniuersa breui-
ter simpliciterq; affirmare: nisi causas etiam aliquas, rationesq;
rerum afferrem, atque subijcerem. Et quò maior fides atque au-
thoritas rebus adiungeretur, testimonia Diuina ex sacris literis in
margine libri passim notaui, quibus sibi quisq; vel alijs cum hæ-
rent, satisfacere possit. In hoc etiam Catechismo curam & dili-
gentiam adhibui, vt incorrupta latini sermonis integritas, quoad

Mat. 12. a. 3. 5.

& 19. a. 4. &

21. b. 16. d. 42.

& 22 c. 31.

Ioh. 5. f. 39. &

7. g. 52.

Act. 17. c. 11.

A. ij.

cuius

eius fieri posset, ubiq; seruaretur: ut latinitatē pariter, atq; pietatē vno eodē labore pueri nostri addiscere possent. In paucis tātū quibusdam, vel singulis, vel continuatis, atque coniunctis verbis, quæ nostra sunt propria, & Christianæ religioni peculiaria, tametsi Ciceronis, & proxima illi ætate latinis hominibus inaudita, sincera nostræ potius pietatis, quàm emendatæ loquutionis rationem habendam esse existimaui: itaque in contextu quidem orationis ea non mutaui. Verū ne qui latinè & purè loqui volunt, quicquam vel hac in parte desiderarent, ubi à communi more verborum latinorum discessum fuerit, & quibus ea vocabulis, atque loquendi formis posse explicari putem, in fine libri com-
monstraui. Quòd autem orationis genere fuso, atque profluente potius, quàm exili atque ieiuno vtor in hoc Catechismo, doctissimorum ex veteribus iudicium, consiliūq; in eo sum sequutus: qui quum vbertatem quidem orationis ætate, styloq; faciliè depasci posse putent, siccitatem eius puerilibus ingenijs, non minùs quàm teneris plantis soli sterilitatem, noxiam esse arbitrantur. Quam etiā ob causam lectissimos verborum, sententiarumq; flosculos vndiq; decerptos, maximè ex Ciceronis hortulis, transtuli atque inserui in hunc Catechismum, illis tanquam stellis quibusdam orationem notans atque illuminans. Nam ut de tota religione purè et emendatè, ita de quibusdam etiā capitibus copiosè splendideq; putaui dicendum esse: ut permagni res momenti atque ponderis, verborum, sententiarumq; floribus confusæ, puerilibus sensibus blandientes, & quasi odorum suauitates afflantes, illorum animos illaberentur iucundius, facilius perciperentur, ac semel memorijs, pectoribusq; iuventutis insidentes, hærentesq; penitus, & quasi infixæ perpetuò retinerentur atque custodirentur. Non defuturos ergò arbitror, qui lenitatem & equabilitatem orationis alicubi requirēt, & desiderabunt: ut quibus vnus orationis sonus, idemq; perpetuò stylus placebit. Quòd si querentur etiā libellū, dum ea quæ paucis cognosci possent, pluribus sunt verbis amplificata, iustum modum magnitudinemq; excessisse: cogitent omnia pueris quàm apertissimè planissimeq; esse explicanda: qui quum
in scholis

in scholis tam multos annos sedere soliti sint, ferè ut latine tantum loqui discerent, id eos consequi ex pietatis Christiane libris ne inuideant, quod ex poetarum profanis, fictisque, & interdum impijs, atque impuris fabulis doceri antea solebant. Sed & ipsis breuitatis amatoribus statui morè gerere, eundemq; hunc Catechismum edere exiguo libello, quam potest fieri breuissimè, ita arctatum, ut arctius ferè astringi non poterit, in quo magna paruus, longa breuitas, lata angustis, multa paucis permutata reperiunt: ut quibus hic liber, ut productione longior, non placebit, libellus ille ut contractione breuior, non displiceat. Verum cum in Catechismis ferè omnibus ea Christiane religionis capita explicentur, quae Symbolo Apostolorum, Decalogo, & Oratione Dominica continentur, non est in illis, ut sanè nec esse potest, usque adeò magna in tradendi ratione varietas. Quid enim pie & utiliter de præcipuis nostrae religionis capitibus excogitari potest, quod ab aliquibus, ac sæpè quidem à multis illorum, qui eadem antea tractarunt, dictum iam non fuerit. Et qui Decalogum, Symbolum Apostolorum, & Orationem Dominicam interpretandam sumserit, eundem, quem in ipsis rebus inuenerit ordinem, nisi perturbare permiscerèque omnia velit, necessariò sequi oportet. Alij quidem primo loco de lege, secundo de fide tractarunt: alij, ne similes per omnia viderentur, contrarium in his ordinem, quòd sanè pertenuè discrimen est, sunt sequuti. Nam de Oratione, & Sacramentis post legem, atque fidem omnes ferè tractarunt. Alium ergò ordinem instituire, qui non sit iam ab aliquo præoccupatus, nemo certè, nisi omnem omninò ordinem velit inuertere, vllò modo potest. Hæc mihi hoc loco putavi esse commemoranda, quòd existimem non defuturos, qui & eadem me, & eodem etiam ordine multa, quae sunt ab alijs quibusdam antea perscripta, tradidisse in hoc Catechismo, conquerentur. In quo sanè iniurijs æquis omnibus videri possunt, quum quæ immutari rectè non queat, non esse mutatum causabuntur. Hunc Catechismum Reuerendiss. patres, viri omni doctrina, & virtute ornatissimi, qui summum dignitatis gradum in Ecclesia Anglicana tenentes, sacris præestis, & rebus præ-

A. iij.

fidetis

Act. 20. f. 28.

1. Thes. 5. c. 12

1. Tim. 3. a. 1.

2. & c.

& 5. c. 17, & c.

*Adetis Ecclesiasticis, vestro iudicio permitto : quem si amplissimi
ordinis vestri autoritate comprobatum , iuventus nostra
in manus sumserit, summo id Reipub. Christiane com-
modo futurum esse, in spem maximam, et quem
admodum confido, certissimam, verissi-
mamque adducemur.*

Vestri studiosissimus, observantissimusq.

A. N.

Institutio & disciplina pia.

MAGISTER.   AUDITOR.

Vum præceptorem discipulis suis alteri patrem, parentemque, non corporum, sed animorum esse oporteat: ad officij mei rationem pertinere video, charissime fili, non tam literis te atque moribus liberaliter instituere, quam men-

Præceptoris officium.

tem tuam animumque tenerum bonis opinionibus & vera religione imbuere. * Puerilis enim ista ætas non minus præceptis sanctis ad pietatem, imò multò etiam magis, quam ingenuis artibus ad humanitatem est informanda. Quamobrem consensaneum putavi, quæstiunculis quibusdam tecum agere, ut certò sciam, num rectè an secus in ea re studium operamque posueris.

Pietas puerilis
*Deut. 4. b. 9.
10. & 31. b. 12
13.
Psal. 78. a. 3. 4.
&c.
Mat. 19. b. 13.
2. Tim. 3. d. 15

AUDITOR. Et ego, præceptor venerande quantum ea, quæ me ex sacris literis edocuisti, animo percipere, & memoria custodire potui, quantumque audita reminisci & recordari in præsentì possum, quæsitis à te libenter respondebo.

MAGISTER. Agè igitur, dic mihi, mi fili, quænam ea sit religio quam profiteris?

A. Eam, præceptor venerande, religionem profiteor, cuius author magisterque est CHRISTVS DO-

Christiana Religio.

B. i.

minus,

*Nomen ab
auctore.*

† Act. 11. d. 26.

minus, quæq; ob eam ipsam causam proprio & vero nomine, CHRISTIANA appellata est: ut & qui eam profitetur, † CHRISTIANI nūcupati sūt. M. Agnoscis igitur te Christianæ pietatis & religionis cultorem, ac CHRISTI Domini nostri atque præceptoris discipulum?

* Roma. 10.

b. 9. 10.

† Psal. 1. &

33. c. 12.

Ioan. 3. c. 18.

c. 36.

A. Id equidem agnosco, atq; * ingenuè & liberè profiteor: quin & vniuersæ † felicitatis meæ summā in eo pono, tāquam in summo hominis bono, ut sine quo conditio nostra, quàm quorumuis brutorum multò esset infœlicior futura.

Definitio.

M. Religionis ergo atq; pietatis Christianæ, cuius est grauissimum sanctissimumq; nomen, vim & naturam mihi definitione aliqua breuiter explicari velim.

* Deut. 4. a. 1.

2. & 10. b. 12.

Psal. 119. a. 4.

Mat. 4. b. 10.

Ioan. 4. c. 24.

† Psal. 1. a. 2.

& 78. a. 1. &

119. toto.

Ioan. 5. g. 39.

2 Tim. 3. d. 15.

* Exod. 32.

d. 15. 16.

Deut. 4. a. 1.

Luc. 16. g. 29.

31. & 24. c.

27. d. 44.

2. Pet. 1. d. 20.

† Ioan. 1. a. 5.

9. & 8. b. 12.

Heb. 1. a. 1. 2.

* Mat. 28. d. 20

Ioan. 20. f. 22.

Act. 2. a. 4.

Eph. 3. a. 3.

A. Religio Christiana, est * verus piusq; Dei cultus, & observatio præceptorum illius.

M. Vnde eam discendam esse putas?

A. Non aliundè profectò, quàm ex cœlesti Dei ipsius verbo, quod nobis sacris literis descriptum tradidit.

M. Quænam sunt ea scripta, quæ verbum Dei, & Sacras literas nuncupas?

A. Non alia, quàm quæ per * Mosen & prophetas sanctos, Dei optimi maximi amicos, Diuini spiritus instinctu, in Veteri testamento, primùm, deinde clariùs in Nouo testamento, per † Dominum nostrum Iesum Christum Dei filium, atque sanctos eius * Apostolos numine Dei afflatos diuulgata

inulgata sunt, & ad nostram vsque etatem integra
† conseruata atque illæsa.

† Esa. 40. b. 8.

Mat. 5. c. 18.

Luc. 16. d. 17.

M. Cur verbum suum Deus ita nobis scripturis
manifestare voluit?

A. Quoniam Dei optimi maximi voluntatem, in
cuius *cognitione atq; erga eum obedientia, vera
pietas sita est, ipsi ex nobis, quæ cordium nostro-
rum sunt † tenebræ, intelligere non possumus:
misertus nostri Deus eam nobis * patefecit, atq;
illustrauit, illustratamq; in vtriusque † testamenti
volumine, quæ Sacra * scripturæ dicuntur, reli-
quit: ne† incerti huc illuc ferremur, sed per coele-
stem eius doctrinam veluti aditus quidam nobis
in cœlum daretur.

* Mat. 7. c. 21.

& 12. d. 50.

Heb. 10. g. 36.

1. Ioa. 2. c. 17.

† Ioan. 1. a. 5.

1. Cor. 1. c. 21.

Eph. 4. c. 17.

18.

* Sapien. 9.

d. 16. 17.

Act. 26. d. 18.

1. Pet. 2. b. 9.

† Gal. 4. e. 24.

Heb. 8. b. 6.

& 9. d. 15.

* Mat. 26. f. 56

2. Ti. 3. d. 16.

† Mat. 22. c. 29.

Mar. 12. e. 24.

* Mat. 7. c. 21.

& 12. d. 50.

† Galat. 3. c.

15. 17.

* Deut. 4. a. 2.

5. d. 32. & 28.

b. 14.

A. Quia in Religione suscipienda, caput esse cō-
stat, intelligere quæ sit * voluntas Dei immortalis,
testamenti verò nomine non voluntas solum, sed
& † suprema etiam, atq; immutabilis voluntas si-
gnificatur: monemur ne aliud in * religione seque-
mur aut queram⁹ amplius, quàm à Deo ibi doce-
mur: sed vt vnus est verus Deus, ita vnus sit vnus
Dei pius cultus puraq; religio. Alioqui nouas no-
bis quotidie † cōmentitias religiones fingeremus,
& sua cuiq; gēti, sua cuiq; ciuitati, sua cuiq; homi-
ni esset religio. Imò nō religionem & veram pie-
tatem, virtutum omnium initium atq; fundamen-
tum, sed superstitionem mendacem pietatis vni-
bram, ducem ad res gerendas haberem⁹: id quod

† Mat. 15. a. 3.

4. 5. 6. 9.

B. ij.

ex

Deut. 12. c.
31. 32. & 13.
2. 3. 4.
Rom. 1. c. 23.

ex priscarum * gentium in rebus alioqui humanis sapientium varijs innumerisq; non religionibus, sed superstitionibus plusquam anilib⁹ ipsa est luce clarius.

M. Omnia ergò ad pietatem salutemq; necessaria in verbo Dei scripto contineri affirmas?

* Deut. 13. a.
4. c. 18.
Psal. 12. b. 6. &
18. d. 29. &
19. b. 6. & c.
Ioan. 4. d. 25.
1. Cor. 1. c. 19.
& 2. b. 6.
Galat. 1. a. 8. 9
Colof. 1. d. 25
† Deut. 4. a. 2.
g. 40.
Pro. 30. a. 6.
Esa. 30. d. 21.

A. * Certè: esset enim intolerabilis impietatis atq; dementiæ existimare, vel Deum imperfectam doctrinam reliquisse: vel homines, quod ille nō perfecit, absoluerè potuisse. Itaque Dominus severissime interdixit, + ne verbo suo quicquam adderent vel subtraherent: nèue ab eo ad dexteram vel sinistram deflecterent.

M. Si hoc verum sit quod asseris, quorsum tam multa in Concilijs & conventibus Ecclesiasticis sepiùs decernuntur, & à doctis hominibus in cōsationibus docentur, vel scriptis traduntur?

A. Hæc omnia, vel ad obscuros verbí Dei locos interpretandos, & ad emergentes controuersias tollendas: vel ad externam Ecclesiæ gubernationem constituendam pertinent: non vt noua de religione dogmata prodantur. * Omnia enim ad salutem necessaria, quomodo videlicet pietas, sanctitas, religio, purè & castè Dei numini tribuendæ sint: quæ præstanda sit Deo obedientia, ad quam solam piæ vitæ ratio instituenda est: quæ collocanda in Deo fiducia: quomodo item inuocandus sit Deus, illiq; accepta referenda bona omnia: quæ in mysterijs Diuinis peragendis obseruanda ratio: huiusmodi inquam, ex verbo Dei discenda sunt,

* Deut. 32. a. 4
19. a. 6. 7. & c.
Psa. 119. toto.
2 Timoth. 3.
d. 15. 16. 17.

sunt, sine cuius cognitione ista vel ignorantur prorsus, vel absurdissime fiunt, ita ut infecta esse prestitit. Sicut & Dominus ipse alicubi testatur,

+ Scripturarum ignorationem, errorum omnium esse matrem: ipseque etiam docens, verbum Dei * scriptum fere allegat, & nos ad discendum ex illo relegat. Ob hanc igitur causam, & antiquitus in templis verbum + Dei publice legebatur, adhibitis etiam, si quando illorum copia erat, interpretibus, sicuti ex sacris historiis liquet: & Dominus ipse in cœlum mox ascensurus, Apostolis, quos selegerat, in mandatis præcipue dedit, * ut universos orbis terrarum mortales verbo suo instruerent: & eius exemplum insequutus Paulus, + in ecclesiis constituendos esse decrevit, qui populum docerent: quod intelligeret, fidem, & quæ ad pietatem pertinent omnia, ex lectione * & auditione verbi Dei pendere. Itaque + Apostolos, doctores, prophetas, & interpretes in ecclesia Dei maxime esse necessarios.

M. Hos ergo doctores atque interpretes audiendos esse censes?

A. Non minus quam ipsum Dominum si presens adesset, quoad ea tantum tradant, quæ à Domino acceperunt. Quod & ipse testatur dicens: * Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Imò & his verbi sui præconibus + ligandi atque solvendi potestatem dedit, ut quorum peccata in terris illi per Dei verbum condonarint, vel detinuerint, ea vel condonata, vel detenta essent in cœlo.

M. An istos satis est semel de religione differens

B. iij.

tes

† Mat. 22. c. 29

Ioan. 20. b. 9.

Act. 13. d. 27.

* Math. 19. a.

4. & 21. b. 13.

Marc. 7. a. 6.

Luc. 10. c. 26.

Ioan. 5. g. 39.

† Act. 13. c. 15.

d. 27. & 15. d.

21.

* Mat. 28. d. 20

Mar. 16. c. 15.

Ioh. 21. c. 15.

† Act. 14. d. 23.

* Rom 10.

c. 14. d. 17.

† 1. Cor. 12.

d. 28.

Ephes. 4. c. 11.

12.

* Mat. 10. c. 20

d. 40. & 19. d.

19. 20.

Luc. 10. c. 16.

Ioh. 13. c. 20.

† Math. 16. c.

19. & 18. c. 18.

Ioh. 20. c. 23.

tes audiuisse?

*Mat. 10. c. 22

& 24. b. 13.

Luc. 9. g. 62.

Rom. 11. c. 22.

1. Cor. 9. d. 24

2. Tim. 3. d. 14

† Iudic. 3. a. 7.

Psal. 106. a. 7.

b. 14.

Hierem. 2.

g. 32.

Luc. 24. d. 25.

* Act. 13. c. 15.

d. 27. & 15. d.

21.

A. * Christi nos discipulos vsq; ad finem, vel potius sine fine esse oportet. Parum est ergo incepisse, nisi perseveres. Et quæ nostra est + tarditas atq; obliuio, sepe docendi, atq; admonendi sumus, excitulandi sepe, & quasi auribus vellicandi: semel enim, aut raro audita, facile excidere solent. Et eam ob causam (vt ante dictum est) * singulis sabbatis (sicut ex historijs sacris apparet) confluente simul multitudine, legebatur publicè verbū Dei, & eius interpretes, si qui adessent, audiebantur. Quæ consuetudo, & in nostris hodie Ecclesijs ex Apostolica adeoq; diuina ordinatione est recepta.

M. An ergo verbum Dei peregrina lingua, & populo ignota legendum esse censes?

† Deut. 4. b. 10.

Deut. 31. c. 11

12. 13.

Iosue. 8. g. 35.

2. Paral. 34.

g. 39.

A. Id verò esset Deum pariter, atq; eius populum crasse irridere, atq; vtroq; impudenter abuti. Nam cum Deus verbū suum omni ætati † atq; sexui clarè legi mandet, vt omnes videlicet intelligant, & discant timere Dominum Deum suum, sicuti ipse in verbo suo disertè testatur: ridiculum cum primis esset, verbum Dei ad eius populum docendū, ab ipso Deo destinatum, populo lingua ipsi incognita, vnde nihil discere possint, prælegere. Sed & diuus Paulus de ea re clarè disserit: * itaq; concludit, indoctum populum non posse respondere AMEN, ad eam gratiarum actionem, quam non intelligat: sed legentem, audientēq; mutuò sibi + barbaros futuros, si quid in cœtu sit dictū, quod non ab his qui intersunt, percipiatur: * seq; adeo malle

* 1. Cor. 14.

d. 16.

† 1. Cor. 14.

c. 11.

* d. 19.

malle in Ecclesia Dei quinque verba intellecta loqui, quam decem millia non intellecta.

M. Satisne ergo munere nostro defuncti erimus, si operam dederimus, ut audiamus, intelligamusque verbum Dei?

A. Minimè: verbum siquidem Dei non audire modo & intelligere, sed + firma animi assensione, ut veritatem Dei de cœlo delapsam, amplecti, & ex animo amare, + dociles item nos eidem præbere, mentesque nostras in eius obsequium formare oportet: ut cordibus semel infixum, altas illic radices agat, fructumque piæ vitæ, ad eius regulam institutę proferat: ut ita in salutem nobis, sicuti destinatum est, cedat. + Constat ergo omni studio enitendum esse, ut in eo legendo, meditando, audiendo, tum priuatim, tum publice proficiamus: proficere autem nullo modo possumus, si ignota nobis lingua proponatur.

M. Verum an legendo tantum Dei verbum, illudque, & eius doctores sedulo audiendo, ad eam, quam dicis, perfectionem perueniemus?

A. Quia Dei sapientia est, frustra in ea, vel docenda, vel discenda, homines operam ponerent, nisi Deus magisterio spiritus sui corda nostra instituere dignaretur: sicuti Paulus docet, + frustra vel plantari, vel irrigari, nisi Deus incrementum dederit. Itaque ut sapientiam Dei, in eius verbo absconditā, intelligamus, + ardentī precatione à Deo petendū est, ut spiritu suo mentes nostras, tenebris + plusquam Cimmerijs offusas, illustret: hūc enim cœlitus de-

missum

† Psal. 1. a. 2. &
19. b. 8. 9. 10.
Mar. 16. d. 16.
Ioan. 20. g. 27
29. 31.
Act. 31. g. 48.
* Deu. 31. c. 13
2. Paral. 34.
g. 31.
Luc. 18. d. 28.
Ioan. 5. d. 24.
Iacob. 1. d. 21.
22. 23.
† Deut. 17.
d. 19.
Ios. 1. b. 8.
Psal. 1. a. 2.

* Deu. 29. a. 4.
Luc. 24. c. 25. 1
27. g. 45. 46.
Act. 16. c. 14.
2. Cor. 4. b. 6.
† 1. Cor. 3. b. 7.
* Psal. 86. c. 11.
& 119. c. 33.
34. 35.
† Mar. 6. g. 52.
Iohan. 1. a. 5.
1. Cor. 2. d. 14

† Iohan. 16.
b. 13.

missum + Doctorem in omnem nos veritatem per-
ducturum Dominus ante promisit.

M. Vniuersum illud Dei verbum in quas præci-
puè partes distribuis?

Partitio verbi
Dei.

A. In Legem, & Euangelium.

M. Hæc duo quomodo distinguuntur?

* Mat. 22. d. 36

Marc. 12. c. 30.

1 Ioh. 3. d. 23.

† Le. 26. toto.

Deut. 5. d. 32.

& 28. toto.

Ioh. 14. b. 15.

e. 21. 23.

* Mar. 1. b. 15

& 16. d. 16.

Luc. 5. f. 32.

& 24. g. 47.

Ioan. 1. b. 17.

Act. 2. f. 38.

& 13. f. 38.

Ro. 1. b. 15.

Gal. 3. b. 13.

† Rerum di-

earum summa

A. Lex, officia tum pietatis erga Deum, id est, ve-
rum Dei cultum, tum + charitatis erga proximum,
describit: exactamq; nostram + obedientiam seue-
rè requirit, atq; exigit: & obsequentibus vitam æ-
ternam pollicetur: minus verò obsequentibus,
minas proponit, & pœnas, adeoq; mortem per-
petuam denuntiat. Euangelium * Dei promissio-
nes continet, & violatoribus Legis, modò eos
admissi pœniteat, propitium fore Deum, per fidẽ
in Christum, pollicetur.

M. + Verbum ergò Dei, voluntatem nos eius do-
cere, & omnia ad salutem necessaria continere, in
eoque meditandum esse diligenter, eiusq; Docto-
res atq; interpretes sedulò audiendos, super om-
nia verò doctorem nobis cœlitus precatione esse
impetrandum, quid item sit illud, & ex quibus cõ-
stet partibus, hactenùs à te est explicatum.

A. Ita est.

M. Quoniam igitur ex verbo Dei, tanquam ex
fonte quodam dimanat religio Christiana, vt an-
teà verbum Dei, ita nũc & religionem ipsam, quæ
ex verbo Dei haurienda est, mihi in suas partes, &
veluti membra, distribue: vt, quò referēda sint sin-
gula, & ad certas quasi metas dirigenda, liquido
statuamus.

statuamus.

A. Ut verbi Dei, ita & religionis duæ præcipuæ sunt partes: * Obedientia, quam Lex perfecta iustitiæ regula, exigit: & fides, + quam Euangelium, quod promissiones de Dei misericordia completur, postulat.

Religionis partitio.

*Leuit. 26. a. 3. b. 14.

Deut. 11. d. 26.

Ioan. 14. b. 15.

c. 21. 23. 24.

†Mar. 1. b. 15.

& 15. d. 15. 16.

Rom. 1. a. 5. b.

16. & 3. c. 22.

& 4. toto.

M. Videntur tamen aut plures, aut non eedem esse religionis partes: alijs enim interdum nominibus in partiendo vtuntur Sacræ literę.

A. Verum id quidem est: nam alicubi in fidem * & charitatem, alicubi in + poenitentiam & fidem, religionem totam partiuntur: pro Obedientia enim aliquando ꝑ charitatem, quæ per legem in Deum atque homines perfecta requiritur: aliquando verò, quia neq; obedientiam, + neq; charitatem, quam debemus, præstamus, * poenitentiam, peccatoribus ad Dei misericordiam consequendam maximè necessariam, substituunt. Quibusdam, qui plures partes volunt, prima est, + Cognitio debiti officij ex lege, & damnatio per Legem ob desertum, repudiatumq; officium: secunda, + Cognitio fiduciaq; liberationis ex Euāgelio: tertia, + Precatio imploratioq; Diuinę clementiæ atq; auxiliij: quarta, * Gratiarum actio pro liberatione cæterisq; beneficijs Diuinis. Sed utcunq; nominibus varient, res eadem sunt, & ad duas illas præcipuas partes, Obedientiam & Fidem, in quibus omnis religionis nostræ vis & natura continetur, cætera omnia referuntur. Quum enim inuocationem & gratiarum actionem, & istis con-

Gal. 5. a. 6.

1. Ioan. 3. d. 25.

†Mar. 1. b. 15.

†Math. 22. d.

37. 39.

Marc. 12. c. 30.

31. 33.

†Psal. 14. a. 2.

Rom. 3. b. 9.

*Math. 4. c. 17.

Marc. 1. b. 15.

Act. 2. f. 38.

†Rom. 3. c. 20.

& 7. b. 7.

Rom. 3. c. 21.

Galat. 2. c. 16.

†Psal. 32. a. 5. 6.

Rom. 10. c. 12.

*2. Cor. 1. 5. 11.

& 2. d. 14.

Ep. 5. a. 4. c. 20.

Phil. 4. a. 6.

Colos. 3. c. 17.

C. i. iunctissima.

functissima mysteria Diuina, quæ Sacramenta dicuntur, plerique vt partes adiungant, hæc quidem prioribus illis duabus continentur. Nemo enim vel fiduciæ vel obedientiæ officio erga Deum defungi rectè potest, qui non premente cum aliqua necessitate, ad ipsum cõfugere, & omnia illi bona accepta referre, cumque vsus & tempus postulat, mysterijs eius sacris ritè vti velit.

M. Assentior quidem tibi, quòd omnia ad has duas partes referri possint, si quis accuratiùs ista, & paulò subtiliùs pertractare cupiat. Verùm quoniam accuratissima partiendi ratio à pueris non est exigenda, malim vt in plures partes, pingui quadam Minerva, religionem distribuas, quòd dilucidior res tota sit. Crassius ergò modo apertiùs ista tractemus.

A. Quando ita visum est, pingui (vt dicis) Minerva mecum agere, possem non incommode, ex duabus quatuor partes efficere, religionemque totam in Obedientiam, fidem, inuocationem, & sacramenta distribuere.

M. Agè ergò, quum nostram hanc religionis tractationem, quàm explicatissimam esse cupiam, huic ordini insistam: vt primo loco de Obedientia, quam Lex requirit: secundo, de fide, quæ Euangelij promissiones respicit & amplectitur: tertio, de inuocatione, & gratiarum actione, quæ sunt coniunctissimæ: quarto & vltimo loco, de sacramentis mysterijsque Diuinis percontemur.

A. Et ego, præceptor venerande, sicuti ex te audiui,

diui, & studioſè, vt eſt puerorum captus, atq; me-
moriola, didici, interroganti tibi libenter reſpon-
debo.

Prima pars de Lege & Obedientia.

M. Quum ergò * Obedientia noſtra, de qua pri-
mum nobis dicendum eſt, ad normam legis Diui-
næ ſit reuocanda, neceſſe eſt vt legis vim atq; na-
turam vniuerſam priùs excutiamus : qua cognita
& explorata, quæ, & qualis noſtra debeat eſſe o-
bedientia, ignorari non poteſt. De lege itaq; quid
ſentias, dicere ordire.

A. Legem Dei iuſtitia, quæ ab homine exigitur,
i perfectam & omnibus numeris abſolutam re-
gulam eſſe ſentio, quæ * iubet ea quæ faciendæ ſunt,
prohibetq; contraria. In hac lege Deus omnia ad
voluntatem + & arbitriũ ſuum reuocauit, vt nul-
la ipſi neq; erga ſe neq; erga homines pietas pro-
bari poſſit, niſi ea ſola, quæ ad huius regulæ amuſ-
ſim per omnia quadret. Fruſtrà ergò mortales ſuo
ſibi i arbitrato, pietatis rationes conſingunt. Le-
gem enim ſuam Deus, vt certiffimam, tum cultus
Diuini, * tum officiorum erga homines regulam,
duabus + deſcriptam tabulis nobis propoſuit : ſi-
mulq; * Obedientia noſtra nihil, quod quidem in
terris fiat, ſibi grati⁹ acceptiuſue eſſe demõſtrauit.

M. Prior tabula quo eſt argumento?

A. De pietate noſtra + in Deum tractat, & prima
quatuor legis præcepta complectitur.

M. Secunda verò?

Leui. 26. a. 56

b. 14.

Deut. 10. b. 12

& 28. toto.

Pſal. 119. a. 4.

Luc. 10. c. 25.

Ioan. 14. b. 15

1. 21. 23. 24.

Iacob. 2. b. 10.

† Deut. 4. a. 2.

& 5. c. 32. &

32. a. 4.

Pſal. 19. b. 6. 7

* Exo. 20. toto

& Deut. 5.

Eſa. 30. c. 21.

† Deut. 6. c. 7

18. & 13. d. 18

Rom. 12. a. 2.

Eph. 5. c. 17. &

6. b. 7.

Coloſ. 1. b. 9.

† 1. Re. 15. c. 22

Eſa. 29. c. 13.

Mat. 15. a. 3. 9

* Matth. 22.

d. 36. 40.

1. Ioh. 3. d. 23

† Exo. 31. d. 18

& 34. d. 28. 29

Deut. 4. d. 13.

* Deut. 5. d. 32

& 10. c. 12. &

11. d. 26.

Math. 19. c. 16

1. Ioh. 3. d. 24.

† Deut. 5. b. 5.

Mat. 22. d. 36.

C.ñ.

A.

Mat. 22. d. 39. A. De charitatis siue dilectionis * mutuae, inter
 Rom. 13. c. 8. 9 homines officijs; quæ sex præcepta continet. Ita
 Gal. 5. c. 14. in summa † decem omnino præceptis tota lex ab-
 † Ex. 34. d. 28. soluitur: cuius rei gratia, Decalogi nomen Legi
 Deu. 4. b. 13. inditum est.

M. Recita mihi, primæ tabulæ primum præceptū.

Ex. 20. a. 1. 2. 3 A. Deus ad hunc modum effatus est. * A V D I
 Deu. 5. a. 6. 7. ISRAEL; EGO SUM DOMINUS DEVS TVVS,
 Psa. 81. b. 8. 9. QVI TE EDVXI EX DOMICILIO SERVITV-
 Mich. 6. a. 4. TIS AEGYPTIAE. NON HABEBIS DEOS A-
 LIENOS CORAM ME.

M. Cur de se, atq; beneficio suo, quædam primū Deus commemorat?

A. In primis illi curæ fuit, ne legum à se latarum
 Le. 26. a. toto, † existimatio, mox per contemptum imminueretur: ideoq; quò maior authoritas accederet, isto
 Deut. 6. b. 6. veluti exordio vtitur: Ego sum Dominus Deus
 Deu. 10. c. 12. tuus: quibus verbis * conditorem se, Dominum
 Psa. 135. a. 3. ac seruatorem nostrum, omnisq; boni authorem
 & 136. a. 1. esse docet: iubendiq; authoritatem iure optimo,
 Esa. 8. c. 13. & ex legislatoris dignitate sibi vendicat: & legi suæ
 43. a. 1. ex bonitate gratiam conciliat: atq; ex vtroq; pa-
 Malac. 2. b. 10. riter necessitatem nobis obsequendi summam
 1. Tim. 6. c. 14 15. 16. imponit, nisi & in potentissimum † rebelles, & in
 † Mala. 1. b. 5. 6 optimum ingrati esse velimus.

M. At cum Israëllem nominatim appellet, ac di-
 rupto seruitutis Ægyptiæ iugo disertè mētionem
 faciat, an non ad populum Israëliticum propriè
 pertinet?

Ex. 12. & 14. A. Israëlitas quidem corporali † seruitute, per ser-
 uum

uum suum Mosen exemit Deus: at suos omnes ex
spirituali peccati * servitute & diaboli tyrannide,
qua alioqui pressi oppressiq; iacuerant, per filium
suum Iesum Christum asseruit. Hoc liberationis
genus ad omnes † peræquè homines pertinet, qui
in Deo liberatore fiduciam omnem collocant, il-
liusque legibus * pro virili parent: Quod ni faci-
ant, summæ eos ingratitude † reos fore, hac be-
neficii summi commemoratione denuntiat. Cogi-
tet enim quisq; * Satanam, infernum illum Pha-
raonem suo capiti imminentem: † peccatum item
foedissimum esse lutum illud in quo turpissimè
volutatur: & gehennam, * Ægyptiam servitutem
terrorum, sibi ob animi oculos proponat: & li-
bertatem hanc quam dixi, vnicè sibi † expetendam
esse, vt quæ sua maximè intersit, facilè intelliget:
qua tamen indignissimus erit, ni libertatis * au-
thorem, omni obsequio atq; obedientia colat.

M. Perge.

A. Confirmata iam legis suæ autoritate, sequi-
tur ipsum præceptum; **NON HABEBIS DEOS**
ALIENOS CORAM ME.

M. Hoc quid sibi velit dicito.

A. Idololatriam † quam penitus odit Deus, vetat
atq; prohibet.

M. Idololatria, aut Deos alienos habere quid est?

A. Est in locum vnius * veri Dei, qui se palam nos-
bis, manifestoque in sacris literis ostendit atq; pa-
tescit, alias vel personas vel res constituere, & vt
Deos † quosdam nobis fingere & comminisci,

C. iij.

quas

Ioh. 8. d. 34. 36

Rom. 6. d. 20.

Col. 1. b. 13.

He. 2. d. 14. 15

Act. 10. f. 38.

† Rom. 3. c. 22.

* Ioh. 8. f. 5. 11

1. Io. 3. d. 21.

† Psal. 78. b. 13.

14. & 103. a. 1

Ierem. 2. b. 6.

* Luc. 13. d. 16

2. Tim. 2. d. 26

1. Petr. 5. b. 8.

† Psal. 40. a. 2.

Esa. 59. a. 3.

2. Pe. 2. d. 20. 22

Apoc. 16. c. 15

* Mat. 13. f. 40

Luc. 16. e. 23.

2. Pet. 2. a. 4.

† Mat. 16. d. 26

Act. 26. d. 18.

Rom. 16. c. 20.

* Esa. 17. c. 10.

Ioh. 14. b. 15.

Rom. 6. c. 13.

1. Cor. 6. d. 19.

† Leui. 26. a. 1.

c. 13.

Deut. 12. a. 3.

Iud. 10. b. 6.

c. 16.

* Deu. 6. a. 4. 5

Mar. 12. c. 29.

32.

† Esa. 44. c. 17.

Dani. 3. a. 5. 7.

b. 12. 15.

Deu. 4. f. 35.

39. & 6. b. 4. 5

Mar. 12. c. 29.

32.

† Deu. 10. d. 20

Luc. 4. b. 8.

Act. 10. d. 25.

26.

Apoc. 19. b. 10

quas vt Deos colamus, & in quibus spem nostrā ponamus, atq; collocemus. Iubet enim vt * vnum se tantum Deum agnoscamus: id est, vt quæ ad eius maiestatem spectant vniuersa, † quæq; soli illi debemus, eorum ne vel minimam quidem partem transferamus aliò: sed suum illi honorem cultumq; soli atq; in solidum exhibeamus: cuius quicquam ad alterum deferre summū esset nefas.

M. Quæ sunt illa, quæ Deo peculiariter debemus, in quibus cultum illi proprium & peculiarem situm esse dicis?

† Deu. 10. c. 12

1 Par. 16. c. 28

Psa. 29. a. 2. & c

& 96. a. 6, 7.

† Mat. 22. d. 37

1 Io. 4. d. 17.

& 5. b. 10.

* Psa. 50. c. 16

Mat. 6. b. 9.

† Psa. 34. 66.

155. & toto

libro psalm.

† Leu. 26. b. 12

Deut. 7. a. 6.

Psa. 95. b. 6, 7

& 33. c. 12.

Tit. 2. d. 14.

Heb. 8. d. 10.

* Psa. 33. c. 14.

Esa. 29. e. 15.

Iere. 17. b. 9, 10

Hebr. 4. d. 13.

† Esa. 1. d. 16.

& 29. d. 13. c.

15.

Mat. 5. a. 8. &

35. a. 8. b. 18.

A. Deo quidem innumera debemus, verum vniuersa ad quatuor capita non ineptè referri possunt.

M. Quæ sunt ea?

A. Vt ipsius maiestati; summam venerationem, summum eius † bonitati, amorem atq; fiduciam præstemus, ad illum confugiamus, * & ipsius imploremus opem, illiq; nos & † nostra omnia accepta referamus. Hæc vt nulli alijs, ita illi soli exhibenda sunt omnia: si illum solum Deum † nostrum habere, illiusq; populus peculiaris esse volumus.

M. Vltima illa *Yba*, *CORAM ME*, quid significat?

A. Non posse nos vel semel ad defectionem spectare, nisi Deum * testem habeamus: nihil enim tam abditum atq; reconditum esse, vt eum latere possit. Præterea non apertæ solum † confessionis honorem, sed & cordis intimam ac synceram pietatem requirere sese Deus indicat: vt qui occultarum sit cogitationum cognitior atq; iudex.

M.

M. Satis ergò dictum esto de primo præcepto: iam ad secundum pergamus.

A. *SIMVLACHRVM VLLIVS REI, QVAE AVT SVpra IN COELO, AVT INFRA IN TER- RA, AVT IN AQVIS INFRA TERRAM SIT, NON EFFINGES: EA NON VENERABERIS NEQVE COLES. NAM EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, †ZELOTYPVS, QVI PAREN- TVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVARTAMQVE PROGENIEM OSORVM MEI: CLEMENTIAQVE VTOR AD MILLESIMAM VSQVE PROGENIEM, ERGA MEI AMANTES, MEAQVE PRAECEPTA CONSERVANTES.

Exo. 20. 2. 4.
Leuit. 26. 2. 1.
Deu. 4. c. 15. &
5. 2. 8. 9. 10.
& 27. b. 15.
Psal. 97. b. 7.
Esa. 42. b. 8. c.
*id est impa-
tiens socij.*
†Exo. 34. 2. 7.
b. 14.
Deu. 7. b. 9.

M. Horum verborum quis est sensus?

A. Sicuti primo præcepto solum se colī adorariq; iubet, ita isto ab omni superstitione vitiosusq; & corporeis figmentis auocat, quandoquidem ipsius cultus *spiritualis, purusq; esse debet: maxime verò ab externē idololatrię crassissimo vitio nos deterret.

* Esa. 2. d. 18.
Ioh. 4. c. 23. 24.
† Psal. 78. f. 64.
Esa. 42. b. 8. c.
17. & 44. b. 9.
Ierem. 10. c. 14.
* Leuit. 26. a. 1.
Deut. 4. c. 15.
Esa. 40. d. 18.
& 12. 46. b. 5. 6.
Psal. 78. f. 64.
Act. 17. e. 29.
† Deu. 5. 2. 8. 9.
Psal. 97. c. 7.
& 106. e. 34.
Esa. 44. c. 17.
19.

M. Pingendi itaq; fingendiq; artes in totum dam- nat hæc lex, vt videtur, ita vt nullas omnino ima- gines fieri liceat.

A. Minimè: verum primo ne vel Dei * exprimēdi, vel adorandi causa, imagines vllas formemus, ve- tat: Deinde ne imagines † ipsas adoremus edicit.

M. Cur Deum non licet corporea & aspectabili figura exprimere?

A. Quia inter Deum, qui * spiritus est, æternus, immensus, infinitus, incomprehensibilis, & ab om-

* Ps. 115. a. 3. 4.
Esa. 40. c. 10. & c.
Ioh. 4. c. 24.
Rom. 1. c. 20.
23.

ni

* 6 *Idolū non est Deo simile. Imagines nō sunt Idiotarū libri.*
ni concrezione mortali segregatus, & inter ca-
ducam & corpoream, exilem & inaninem, ina-
nemq; † figuram, nihil potest esse simile aut com-
mune. Itaque per summam iniuriam Dei optimi
maximi maiestatem minuunt, quum eam in hunc
modum representare conantur.

Esa. 2. c. 18. 19
Esa. 40. d. 18. 19
& 46. b. 5. 6.
Iere. 10. c. 14.
Act. 17. f. 29.

M. Non ergo recte dixerunt hi, qui imagines esse
se idiotarum libros contendunt?

A. Quales libri sint nescio: de Deo certe nihil nisi
errores docere possunt.

M. Quanam est illa adorationis forma, quæ hic
damnatur?

Psal. 97. c. 7.
& 106. c. 34.
Esa. 44. c. 17.
19.
Dani. 3. a. 5. 7.
Osce. 11. a. 2.
Mich. 5. d. 12.
Act. 7. c. 41.

A. Quum precaturi, * ad statuas aut imagines
conuertimur, coram illis prosternimur, genibus
inflexis, aperto capite, aut alijs signis honorem il-
lis exhibentes, ac si Deus nobis illis representaretur.
In summa, in imaginibus, ne vel Deum quæ-
ramus vel colamus: vel quod idem est, ne imagi-
nes ipsas in Dei honorē veneremur, aut illis quo-
quo modo, ad maiestatis suæ iniuriam, per idolo-
latrīam, aut superstitionem abutamur, hac lege
prohibemur. Alioqui verò † statuariæ picturæq;
usus legitimus, minimè interdicitur.

3. Reg. 7. d.
24. 25.
Ezec. 41. c. 19.
Mat. 22. b. 20.

M. Ex his quæ mihi commemoras, colligi facile
potest, in templis, * quæ Dei cultui propriè dis-
cantur, statuas aut imagines vllas collocare, val-
de periculosum esse.

Deut. 7. a. 5.
& 27. h. 15.
2. Par. 31. a. 1.
Esa. 10. b. 10.
11. & 30. c. 22
Ezech. 6. a. 4.
Mat. 21. b. 13.

A. Id verum esse, totius penè religionis interitū,
iam nimium profectò experti sumus.

M.

M. At adhuc superest huius legis quasi appendix quædam.

A. Nam ego, inquit, sum Dominus Deus tuus, & socij impatiens, qui vindico iniquitatem parentum in filijs, usq; in tertiam, & quartam progeniem eorum qui me oderint.

Exo. 20. a. 5.
Deut. 5. b. 9.
& 6. c. 15.
Psal. 78. f. 38.
Nah. 1. a. 2.

M. Quorsum tandem, aut cur ista dicuntur?

A. Hæc eo pertinent, ut legem hanc, adhibita veluti sanctione, statuatur & confirmet. Nam Dominum se, ac Deum nostrum nominans duplici ratione, + autoritatis videlicet & beneficentiæ, nos ad sibi per omnia parendum urget: & *zelotypiæ vocabulo indicat, se socium aut æqualem ferre non posse.

Deut. 10. c. 12
3. Reg. 18. f. 39
1. Tim. 6. c. 15
*Exo. 34. b. 14
Ios. 24. c. 19.
Esa. 42. b. 8.

M. Quæ subest huius quam dicis, zelotypiæ ratio?

A. Æquissima profectò. Postquam enim nobis nihil + promeritis, tantum pro infinita sua bonitate se donauit, optimo iure nos * totos omnino, atq; in solidum vult esse suos. Hoc enim est illud veluti sancti coniugij + vinculum, quo fidei illi marito Deo, animæ nostræ, tanquam castæ sponse, copulantur. Quarum castitas est, Deo soli dicatas esse, & illi penitus adhærere: sicuti rursus, + ad ulterio pollui dicuntur animæ nostræ, cum à Deo, ad idololatriam aut superstitionem defleciunt. Quò verò sponsæ amantior est maritus, quòque castior ipse, eo est sponsæ fidem violanti infensior.

Psal. 44. a. 4. &
Esa. 48. b. 9.
Rom. 5. b. 8.
& 11. d. 35.
2. Tim. 1. c. 9.
*Math. 4. b. 10
& 22. d. 37.
† Ierem. 2. a. 2
2. Cor. 11. b. 2
Eph. 5. f. 24.
* Iere. 2. d. 29.
& 3. a. 1. & c.
Ezech. 6. c. 9.
& 16. b. 15.

M. Prosequere.

A. Iam quò impendiò magis odisse se idololatri-

18 *Idololatria Deo max. odiosa. Dei in piorum liberos bonitas.*

am ostendat, & graviore nos formidine à peccando coërceat, nō de ijs modò qui ipsi offenderint, sed & de eorum † quoq; liberis ac posteris pœnas se sumpturum minatur.

Exo. 34. a. 7.

Deu. 5. b. 9. 10.

& 7. b. 9. 10.

El. 14. c. 20. 21

M. Verum quo tandem modo istuc Dei iustitiæ est consentaneum, quenquam propter alterius admissum pœnas dare?

Esa. 1. a. 4. & c

Ro. 3. b. 9. 10.

Eph. 2. a. 3.

Deu. 4. f. 37.

Psal. 37. c. 25.

& 69. d. 42.

& 112. a. 2.

* Esa. 14. c. 20.

& 48. d. 18.

Exo. 33. d. 19.

Rom. 9. d. 14.

& 11. d. 35.

A. Ipsa humani generis conditio hanc quaestionem satis explicat. * Naturâ enim exitio obnoxij sumus omnes: in qua nos. conditione si Deus res linquat, nihil est quod de eo conqueramur. Et sicut suam erga pios dilectionē & misericordiam, eorum posteritatem † tuendo, fouendōq; & illis salutem quam non debuit impartiendo, demonstrat: ita suam in impios vindictam, ipsorum * filios hac beneficentia privando, exequitur: neq; tamen iniuria interim vlla eos afficit, quod gratiam quam illis † non debuit, non sit impertitus; sed quales inuenit, tales ingenio naturæq; suæ relinquit.

M. Perge ad cætera.

A. Ne solis nos minis vrgere videatur, iam sequitur altera pars, qua Deus benignè & liberaliter pollicendo, nos ad obsequium inuitat atq; allestat. * Clementia enim se summa vsurum promittit, tum erga omnes qui se diligunt, suisq; mandatis obtemperant, tū erga ipsorum etiam posteros.

Gen. 22. c. 17.

& 26. a. 4.

Deu. 5. b. 10 &

7. b. 9.

M. Qua ratione istuc æquum esse tibi videtur?

A. Ratio quidem aliqua est propter piam educationem,

cationem, † in qua suos liberos pñj parentes sic instituunt, vt illis in vero Domini timore & dilectione quasi hæredes succedere soleant. Sed & * natura ipsa nos ad beneuolentiam erga amicorum liberos inuitat: certissima tamen ratio est, quòd Deus ita promittit, † qui neq; à iustitia aberrare, neq; fidem fallere potest vñquam.

M. Atqui istud constans & perpetuum esse non apparet: quia pñj aliquando parentes * liberos progignunt impíos, & à parentum virtute degeneres, in quos Deus non obstante hac promissione, grauiter animaduertit.

A. Hoc quidem negari non potest. Nam Deus vt propitium se (cum visum fuerit) † impiorum liberis exhibet: ita nulla huiusmodi necessitate piorum liberis deuinctus tenetur, * quin ipsi liberum sit, ex illis quos velit repudiare. Verum in eo huiusmodi moderationem adhibet, vt certa promissioni suæ fides semper constet.

M. Quum antè in vindicta tres, aut quatuor ad summum progenies nominet, cur hic in misericordia mille complectitur?

A. Vt ostendat ad mansuetudinem † & beneficentiam, quàm ad seueritatem, se multò esse propitius: sicut & ipse alibi profitetur, se ad iram tardum esse, ad ignoscendum verò propensissimū.

M. Ex his quæ commemorasti omnibus, videris mihi intelligere, Deum ne ipsius cultus, qui spiritalis & purissimus esse debeat, crassa vlla idos-

D.ñ.

latria

Gen. 18. c. 19.
Deu. 4. b. 9. 10
& 32. g. 46.

Psal. 132. c. 11

* 3. Reg. 11. c.

12. & 13. a. 4.

4. Reg. 8. c. 19.

† Deu. 32. a. 4.

2. Par. 19. b. 7.

Ierem. 2. a. 5.

Rom. 9. d. 14.

& 4. d. 20.

1. Cor. 1. b. 9.

2. Cor. 1. c. 18.

* 2. Reg. 3. a. 2

4. Reg. 23. f. 30

32.

Ezc. 18. 2. 9. 10

3. Re. 11. c. 12.

13. & 15. a. 4.

4. Reg. 8. c. 19.

& 21. d. 22. 24

* Exo. 33. d. 19

Ios. 23. d. 14.

Rom. 3. a. 3.

& 9. d. 14.

2. Pet. 3. b. 9.

Iolatria aut superstitione pollueretur, magnam adhibuisse cautionem.

Exo. 20. a. 4.
Deut. 4. c. 16.
& 5. a. 8.

Ex. 20. a. 5. 6.
Leui. 26. c. 30.
Deut. 4. d. 26.
& 5. a. 9. 10.
& 27. c. 15.
Psal. 97. b. 7.
Ezec. 6. a. 4.

A. Maximam profectò. Nam non aperte * solum & prolixè enumeratis omnibus simulachrorum formis, in prima ferè legis suæ parte, vt rem ad suam maiestatem maxime spectantem edixit; sed & horrendis † minis violatori, maximis rursus obseruatori propositis premijs, hanc, legem fanciuit. Ita vt aut non intellectum fuisse hoc mandatum, vt obscurum, aut non animaduersum, vt in turba delitescens, aut non curatum, vt leue & minimū: sed vt nullum potius mandatum, nullis minis, nullis promissionibus adiunctis, neglectum prorsus ab omnibus iacuisse, plusquam stupendum videri possit.

M. Sic est profectò vt dicis: verum recita mihi iam praeceptum tertium.

Exod. 29. b. 7.
Leuit. 19. c. 12
Deut. 5. b. 11.

A. *NOMEN DOMINI DEI TVI INANITER NON VSVRPABIS: NEQVE ENIM SINET IMPUNITVM IEHOVA, QVI EIVS NOMEN INANITER ADHIBVERIT.

M. Quid est inaniter vsurpare nomen Dei?

†Leu. 19. c. 12
Psal. 15. c. 5.
1. Tim. 1. b. 10
*Ecc. 23. a. 9.
Mat. 5. c. 33.
†Deu. 28. f. 58
Psal. 8. a. 1.
Jerem. 10. a. 6.
*1 Par. 29. d. 13
Psal. 48. c. 9.
*111. a. 1. &c

A. Eo vel † peierando, vel temerè, & incogitanter, ac prater * necessitatem iurando, aut vel semel prater grauem causam nominando, abuti. Quum enim sit Diuini † nominis maiestas sacrosancta, omnibus modis cauere debemus, ne aut ipsi contempsisse, aut alijs contemnendi eius occasionem prae buisse videamur: adeoq; nomen Dei, nisi cum summa eius * reuerentia nunquam proferamus,

feramus, vt venerandum & gloriosum cum nobis ipsis, tum alijs omnibus appareat. De + Deo enim eiúsque operibus, ne cogitare quidem, ne dum loqui aliter quàm in eius honorẽ fas est. In summa, qui Dei nomine, nisi grauissimis de causis, & sanctissimis negotijs vtitur, eo abutitur.

Sap. 1. a. 1.
& 14. d. 30.
Ecclef. 22. a. 9.
& 39. d. 33.

M. Quid ergò de ijs qui Deo conuiuium faciunt, de Magis item, atque alijs eius generis hominibus impijs, censes?

A. Si qui tantum ex consuetudine + praua, & importuna solum quadam facilitate Dei nomine vtuntur, summa eum iniuria afficiant: multo magis illi, qui in diris + execrationibus, incantationibus, imprecationibus, aut vlla superstitione alia, Dei nomine abutuntur, atroci atque nefario scelere se se astringunt.

Ecclef. 23. a. 9.
Mat. 5. c. 34.
Deut. 18. c. 11
Esa. 8. d. 19. &
47. b. 9. & 52.
b. 5.
Malac. 3. b. 5.
Act. 19. c. 13.
Gal. 5. d. 20.

M. Ecquis ergò est Diuini nominis vsus in iure iurando legitimus?

A. Sanè: cum iusta + de causa datur iusiurandum, vel ad asserendam veritatem, maxime si id requiratur iubeatue magistratus: vel ob aliud magni momenti negotium, quò videlicet suum Deo honorem integrum seruemus, aut mutuam inter homines concordiam charitemque tueamur.

Exo. 22. b. 11.
Ios. 2. b. 12. &
9. c. 15.
Psal. 16. c. 6.
& 63. d. 12.
2 Cor. 11. g. 31
Galat. 1. d. 20.

M. An ergò quoties vera loquimur, adhibere iuramentum licebit?

A. Hoc minime licere iam antè dictum est: sic enim existimatio, atque authoritas nominis Diuini imminueretur, vileque illud & vulgare redderetur.

D. iij.

Sed

Exo. 22. b. 11.
Ios. 2. b. 12.
1 Reg. 24. d. 21
& 30. d. 15.
Gal. 1. d. 20.

Sed cum in + graui negotio veritati fides alioqui non haberetur, eam sacramento cōfirmare licebit.

M. Quid deinde sequitur?

A. Neque enim impunitum, inquit, sinet Iehoua, qui nomen eius inaniter adhibuerit.

Leuit. 26. b. 14
Deut. 28. b. 15
&c. & infinitis locis.

M. Quum in vniuersum se in legis suæ violatores animaduersurum; alibi Deus denuntiet, quid est quòd hic nomine suo abutentibus peculiariter minatur?

Leuit. 19. c. 12
Deut. 5. b. 11.
Iere. 51. f. 55.
Ezech. 20. b. 8.
9. 14.

A. Indicare voluit, quanti nominis * sui gloriam faciat, vt paratam ultionem videntes, maiori studio ab eo profanando caueremus.

M. An diuorum, aut aliorum hominum, rerumue nomina in iureiurando adhibere fas esse putas?

Exo. 22. b. 11.
Heb. 6. c. 16.

A. Nequaquam. Cum enim legitimum iusiurandum nihil sit aliud, quàm religiosa affirmatio, se Deum omnium conscium cognitorémq; + testem citare, atq; adhibere, iusiurandum se verum iurare, eundemq; si falsum iurauit, mendacij scelerisq; sui vindicem atq; ultorem inuocare atq; imprecari: hunc diuinæ sapientiæ atq; maiestatis honorem, qui suus est proprius + atq; peculiaris, partiri, & cum alijs vel personis vel rebus communicare, summum esset nefas.

Deut. 6. c. 13.
& 10. d. 20.
Ios. 23. b. 7.
Esa. 65. c. 16.

Exo. 16. c. 23.
& 20. b. 8. &
31. c. 13.

M. Superest quartum præceptum, primæ tabulæ vltimum.

Leuit. 23. a. 3.
Deut. 5. b. 12.
Ezech. 20. b. 12

A. DIEM SABBATI + SANCTE AGERE MEMENTO, SEX DIEBUS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TVA: SEPTIMO VERO

RO' DIE, QVOD EST DOMINI DEI TVI SAB-
 BATVM, NVLLVM OPVS FACIES: NEC TV,
 NEC FILIVS TVVS, NEC FILIA TVA, NEC
 SERVVS TVVS, NEC ANCILLA TVA, NE-
 QVE IVMENTVM TVVM, NEQVE APVD TE
 DEGENS PEREGRINVS. NAM SEX DIEBVS
 *PERFECIT DEVS COELVM ET TERRAM, ET Ge.2.a.1.2.3.
 MARE, ET QVICQVID IN ILLIS CONTINE. Hc.4.b.3.c.10
 TVR. SEPTIMO QVIEVIT. ITAQVE DIEM
 SABBATI SACRVM, SIBIQVE DICATVM
 ESSE VOLVIT.

M. Sabbati nomen quid significat?

A. Sabbatum si interpreteris, † requiem signifi- Exo.16.c.23.
 cat. Eo die, vt qui ad cultum * Dei solummodo sit Leuit.16.g.31
 institutus, profana negotia omnia à pijs longè se- * Ierc.17.c.28
 mouenda sunt, quò religioni, & pietati sedulo va- d.24.27.
 care queant. Ezech.46.a.3.
Marc.6.a.2.
Luc.23.g.56.

M. Cur suum nobis exemplum ad imitandum
 proposuit Dominus?

A. Quòd clara, atq; illustria + exempla animos Tob.3.c.12.
 hominum acriùs excitent atque acuant. Nam & Ioh.13.b.13.
 Dominum serui, & filij parentem libenter imi- 15.
 tantur: & nihil magis est expetendum, quàm vt 1.Cor.4.d.16.
 homines ad Dei † exemplar & imitationem se & 11.a.1.
 forment. † Heb.4.a.3.4.
b.10.&12.a.2.
1.Petr.2.d.21.

M. Septimo ergò quotq; die ab omni nobis labore
 abstinendum prorsus esse dicis?

A. Duplex est huius præcepti ratio: quatenus e- † 1.Cor.10.a.8
 nim ceremoniam complectitur, externam tantum Gal.4.a.2,3.4
 quietem exigens, ad Iudæos + propriè spectabat, Col.2.c.16.17
 nec perpetuæ, æternæq; legis vim habet: Sed Heb.8.b.5.&
10.2.1.

Christi

24 *Sabbati cæremonia. Sabbati vsus. Serui subleuandi.*

2. Cor. 3. d. 14.
Colof. 2. c. 16.
Hebr. 10. a. 1.

Christi iam † aduentu, vt cæteræ Iudaicarum cæremoniarum vmbrae abrogatæ sunt, ita & de ista lege ex hac parte est derogatum

M. Quid ergo præter cæremoniam subesse putas, quo perpetuo astringamur?

Mar. 1. b. 21.
Act. 13. c. 14.
& 15. d. 21.
† Ex. 21. a. 2.
Deu. 5. b. 14.
Gal. 3. d. 26 28
* Esa. 58. d. 13.

A. Tres ob causas hæc lex est instituta: vt disciplina * Ecclesiastica, & Reipub. Christianæ status aliquis constituatur, atq; retineatur: vt seruorum † conditioni, quò tolerabilis ea fiat, prouideatur: & vt spiritualis illius quietis forma * atq; figura quædam exprimatur.

Rom. 13. d. 12
He. 4. c. 9. 10.
† Mar. 6. a. 4.
Luc. 4. c. 16. 27
* Psa. 95. a. 2.
Mat. 10. c. 32.
† Esa. 56. c. 7.
Mat. 21. c. 13.
* Eph. 3. d. 21.
Heb. 2. c. 12.
† Psa. 22. c. 23
& 35. c. 21.
1. Cor. 14. f. 26
* Psa. 1. a. 2.
& 84. a. 4.
Luc. 18. a. 1.
Eph. 5. d. 20.

M. Quæ est illa quæ dicis, Ecclesiastica disciplina?

A. Vt populus Christianus ad Christi † doctrinam audiendam, ad conficiendam fidei * suæ confessionem, ad preces † Deo publicè adhibendas, ad diuinorum * operum, atq; beneficiorum memoriam celebrandam atq; retinendam, traditaq; ab eo mysteria † peragenda, in vnum conueniat.

M. An ista septimo quoq; die præstitisse satis erit?

A. Sunt hæc quidem priuatim * cuiq; assidue recordanda, & cogitanda: nostræ tamen negligentia atq; imbecillitatis causa, status dies peculiariter huic negotio publicè destinatur.

M. Iam de seruis subleuandis, quare hoc mandato cautum est?

Deut. 5. b. 14.
& 15. c. 12. 15
Ter. 34. c. 12.

A. Æquum fuit illos, † qui sub aliena potestate sunt, aliquod tempus à labore intermittere: alioquin enim illorū cōditio, nimirum dura difficilisq; toleratu

toleratu futura esset. Et sanè par erat, seruos com-
muni nostro * pariter atq; ipsorū Domino, adeo-
q; patri etiam, quum eos sibi per Christum æque
adoptarit, vnā nobiscum aliquando inseruire: Sed
& Dominis ipsis præterea vtile est, vt serui inter-
dum † interquiescant, quo videlicet ad intermis-
sum paululum laborem alacriores validioresque
reuertantur.

Psal. 134. 2. 1.
Gal. 3. d. 26. 28
Eph. 6. b. 9.
Coloss. 3. b. 11.

Deu. 5. b. 14.
Esa. 28. c. 12.

M. Superest iam vt de spirituali quiete dicas.

A. Ea est dum à mundanis negotijs, * proprijsq;
operibus atq; studijs feriat, & quasi sanctū quoda-
dam otium agentes, nos totos in Dei potestatem
permittimus, quò ille sua in nobis opera peragat:
& dum carnem nostram, † vt scriptura loquitur,
crucifigimus, hoc est, appetitus & motus animi
prauos frenamus, ingenio nostro temperantes; vt
Dei spiritui obtemperemus: ita enim externa
quies figuram atque imaginem, ad rem verita-
temq; optime reuocabimus atq; traducemus.

Esa. 1. d. 14.
16. & 38. d. 13.
Heb. 4. c. 9.

Gal. 5. d. 24.
Colos. 3. a. 5.

M. An ergo reliquis diebus hanc curam abñcere
licebit?

A. Nequaquam: Postquam enim semel cœperi-
mus, pergendum * est per totum vitæ curriculum;
& numerus † septenarius, quum perfectionem in
Scripturis designet, omni ope atq; opera assidue
eniti, atq; ad eam * contendere oportere nos ad-
monet. Vnā tamen ostenditur, nos quoad in hoc
mundo viuimus, à spiritualis huius quietis perfe-
ctione atq; absolute * longe abesse, gustumq;
tantum quendam hic nobis preberi quietis illius,
E. i. quam

* Mat. 24. b. 15
Iac. 1. d. 24. 25.
† Gen. 2. a. 2. 3.
4. Reg. 5. c. 10.
Psal. 12. b. 6.
* Gen. 17. 2. 1.
Mat. 5. g. 48.
† 1. Cor. 2. c. 9.
Apoc. 7. d. 15.
16. 17. & 14. c.
13. & 21. b. 4.

26 *Legis tab. secunda, Charitas in prox. Præceptum quintū.*

Esa. 25. c. 8.

1. Cor. 2. c. 9.

2. Thes. 1. b. 7.

Apoc. 7. d. 15.

& 14. c. 13.

& 21. b. 4.

quam in regno Dei sumus perfectè + absolutam, foelicissimamq̃ habituri.

M. Rectè recitatae iam mihi à te sunt leges primæ tabulæ, quæ verus Dei cultus, qui est bonorū omnium fons, summatim comprehenditur. Iam verò quæ sunt amoris charitatiscq̃ nostræ erga homines officia, quæ ex isto fonte scaturiunt & deriuantur, quæq̃ secunda tabula continentur, mihi dicas velim.

Ezo. 20. b. 12.

Deu. 5. b. 16.

Mat. 15. a. 4.

Eph. 6. a. 2. 3.

A. Secunda tabulæ initium est; **HONORA PATREM ET MATREM; VT SIS LONGÆVVS SUPER TERRAM, QVAM DATVVS EST TIBI DOMINVS DEVS TVVS.**

M. Honoris nomine hoc loco quid significatur?

Prou. 1. a. 8.

Mar. 7. b. 10. 12.

Colos. 3. c. 20.

1. Tim. 5. a. 4.

Heb. 12. c. 9.

A. Honor parentum, amorem, * timorem, & reuerentiam complectitur: & in obediendo illis, in salute, atq̃ auxilio ferendo, eos defendendo, atq̃ etiam, si quando rerum inopia laborent, fouendo, vt in proprio suo munere atq̃ officio versatur.

M. An de ijs tantum qui natura parentes sunt, lex præcipit?

Deu. 17. c. 10.

Rom. 13. a. 1.

* Luc. 10. c. 16.

1. Tim. 5. a. 1.

* Prou. 5. c. 13.

Ioh. 8. d. 31.

* Ec. 19. f. 32.

Prou. 19. d. 10.

A. Tamen si verba ipsa aliud sonare non videntur, intelligendi tamen sunt omnes, quibus aliqua attributa est authoritas: vt + magistratus, ecclesiæ * ministri, + præceptores: deniq̃ ornamento aliquo vel honorata * ætatis, vel ingenij sapientiæq̃, vel doctrinæ, vel gloriæ, vel fortunæ præditi, vel ceteris rebus superiores, parentum nomine continentur: quando ex eodem fonte ipsorum pariter atque

atque parentum authoritas deriuatur.

M. Quonam?

A. Ex sacrosancta legum * diuinarum sanctione, qua illi æquæ ac parentes dignitate atque honore afficiuntur, & decorantur. Inde enim omnes vel parētes, vel principes, vel magistratus, vel alij superiores, quicumq; tandem sint, vim suam atq; authoritatem omnem habent, atque obtinent: quod per hos Deo mundum hunc regere atque administrare visum fuerit.

M. Hoc quale tandem est, quod parentum nomine magistratus, ceterosq; superiores appellat?

A. Vt intelligamus eos à Deo nobis, nostro publicoq; bono datos esse: simulq; ingenium * humanum superbia elatum, & celsitudinis appetens, atq; ab alterius imperio perferendo refugiens, authoritatis illius, + quæ minimè omnium est inuidiosa, exemplo, ad officium obsequiumq; in magistratum perduceret, atque assuefaceret. Parentū enim nomine non solum, vt obtemperemus obediāmusq; magistratibus, sed etiam vt eos colamus & diligamus: vicissimq; vt superiores imperent inferioribus, vt iustus parens probis filiis solet, præscribitur.

M. Promissio illa mandato addita quid sibi vult?

A. Longa * fructuros vita, & in certa ac stabili bonorum possessione diu permansuros esse, qui meritos debitosq; parentibus, & magistratibus honores habuerint.

E. ij,

M.

Deu. 17. c. 10.

Tit. 3. a. 1.

1. Pet. 2. d. 18.

Rom. 13. a. 4.

Heb. 13. c. 17.

* Exo. 32. b. 9.

Luc. 19. c. 14.

Prou. 3. c. 12.

Mat. 7. b. 9.

Luc. 11. b. 11.

1. Thes. 2. c. 18.

Exo. 20. b. 12.

Deu. 5. b. 16.

Eph. 6. a. 2. 3.

M. At hæc promissio peculiariter ad Iudeos, qui p̄i in parentes fuerint, spectare videtur.

Gen. 12. b. 7.
& 13. d. 15. &
26. 2. 3.
Deut. 34. b. 4.
* Gen. 1. a. 1.
Psal. 24. a. 1.
& 115. d. 16.
Dani. 4. e. 22.

A. Non est dubium quin quod de terra + Chanaan nominatim dictū sit, ad Iudeos proprie pertineat: verum cum Deus totius orbis sit * Dominus, quascunque nobis sedes incolendas dederit, eas in possessione nos nostra esse retenturos, hac lege promittit & confirmat.

M. Verum in tam ærumnosa pariter ac flagitiosa vita, prouectam ætatem cur Deus in beneficij loco ponit?

2. Reg. 22. a. 1.
Psal. 18. a. 1. 2. 3.
Ierem. 14. b. 8.
Hebr. 2. d. 15.

A. Quia dum suorum miseris, + & calamitatibus opem fert, vel eos in tot circumstantibus periculis tuetur, & à vitis atque peccatis auocat: paternū in eos vt liberos suos animum, beneuolentiamque declarat.

Job. 1. c. 12.
& 5. c. 17.
Prou. 3. b. 12.
Mat. 5. b. 10.

M. Quid, an ex contrario sequitur, eos quibus citò aut ante decursam ætatem vita adimitur, aut quos vitæ huius miseriæ atque ærumnæ premunt, in medio apud Deum esse?

Job. 1. c. 12.
& 5. c. 17.
Prou. 3. b. 12.
Mat. 5. b. 10.
31.

A. Nihil minus: imò quo quisque + fere Deo est charior, eo vel grauius malis oneratur, vel citius ex hac vita, quasi e carcere, à Deo euocatus atque emissus, migrare solet.

M. An non ista interim veritatem fidemque promissionis Diuinæ infirmare videntur?

Deu. 28. a. 1. 2.
Esa. 1. c. 19. 20.
Ierem. 22. a. 4. 5.

A. Minime. Quum enim terrena nobis bona Deus pollicetur, hac vel aperta + vel tacita exceptione semper vititur, modò ne ea animis interim no-

stris minùs salutaria sint, aut perniciosà. Eset enim valde præposterum, atq; peruer sum, nisi animæ semper * præcipua ratio haberetur, atque ita mundana commoda vel consequamur, † vel illis careamus, ut quo sempiterno beati perpetuò fruamur.

Mat. 5. d. 29.
& 18. a. 8.
† 2. Reg. 7. c. 14.
15.
2. Cor. 6. b. 8.

M. Iam quid de illis, qui parentibus magistratibusue minùs obsequentes fuerint, aut illòs violarent, aut occiderint etiam, dicemus?

A. Huiusmodi ferè omnes vel * foedissimam miserissimamq; vitam producant, vel eam immaturo acerbòq; interitu, & infami morte de medio sublatis, per summum dedecus amittunt: Neq; in hac modò vita, sed & in futuro † sæculo æternas impietatis suæ pœnas perpetuò luent. Nam si homines à nobis alienissimos, vel inimicos * etiam aduersariosq; capitales lædere, nedum occidere Dei mandato, quod proximè sequitur, prohibemur: quàm sit nobis ab omni in parentes iniuria, à quibus vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est, abstinendum atq; cauendum, facile profectò intelligimus. Et si præclare à sapientibus priscis dictum est, vultu lædi pietatem, parentesq; verbo vocèue violare, summum esse nefas, quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura Diuina atq; humana cogeant.

Exo. 21. c. 17.
Leuit. 20. b. 9.
Leu. 12. c. 18.
& c.
Pro. 30. c. 17.
† Mat. 15. a. 4.
Rom. 1. d. 30.
32. & 13. a. 2.
b. 5.
* Le. 19. d. 17.
Mat. 5. c. 21.
& c.
Luc. 3. c. 14.

M. At multò est adhuc atrocius patriæ parentem, quàm suum violare aut occidere.

A. Profectò: Nam si singulos homines parentes

E. iij.

suos

suos priuatim violare, flagitium; necare, parricidium sit: quid dicemus de illis, qui contra rempub. contra patriam antiquissimam sanctissimamq̃, & communem omnium parentem, quam nobis chariorem esse quam nosmetipsos decet, & pro qua nemo bonus dubitat mori, si ei sit profuturus; qui contra principem, patrem patrię ipsius, & reipub. parentem coniurarunt, atq̃ impia arma tulerunt: & quos deserere vel destituere proditio sit, de illorum pernitie, exitio, interitu cogitare? Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest.

M. Recita iam sextum mandatum.

Exo. 20. b. 13.
Mat. 5. c. 21.
Iac. 2. b. 11.

A. † NON OCCIDES.

M. Satisne huic legi obtemperabimus, si manus à cæde & sanguine puras habuerimus?

Deut. 30. b. 6.
Psal. 24. b. 4.
Mat. 9. a. 4.
Heb. 3. c. 12.
† Mat. 5. c. 21.
22. 23.
Gal. 3. d. 20.
1. Ioh. 2. b. 11.

A. Deus non externis tantum operibus, sed animi etiam * affectibus, adeoq̃ his potissimum legem tulit: † ira enim & odium & quævis nocendi cupiditas, cædes coram Deo censetur. Ab his ergo nos etiam Deus hac lege prohibet.

M. Plenè ergo legi satisfaciemus si odium in neminem concipiamus?

Mat. 5. d. 23.
24. 25.
Luc 6. d. 27.
Rom. 12. d. 13.

A. Imò odium damnando, Dominus amorem erga * omnes homines, etiā inimicos exigit: adeoq̃ ut illis qui nobis malè precantur, & hostili in nos sunt odio atq̃ crudelitate, non modo salutem & incolumitatem, omniaq̃ bona precemur, sed de illis, quātum in nobis erit, benè etiam mereamur.

M.

M. Iam preceptum septimum quodnam est?

A. † NON ADULTERABERIS.

Exo. 20. b. 14.

Deu. 5. b. 18.

Mat. 19. c. 18.

M. Quid eo tibi contineri videtur?

A. Hoc precepto omne foede vageq; libidinis genus, omnisq; que a libidine nascitur turpitudine, vt contrectandi petulantia, orationis * obscœnitās, vultus gestusue lasciuita omnis, atque impudicitie significatio queuis prohibetur. Nec verborum modo turpitudine, obscœnitatē rerū vetatur, sed, quoniam tum corpora, tum animę nostre † templa sunt Spiritus sancti, quò pura sit in vtriusq; castitas, pudor pariter, & pudicitia à Deo exiguntur: ne vel corpora vllis libidinis sordibus, vel animi obscœnis cogitationibus. * aut cupiditatis bus vllò modo polluantur: sed casti puriq; perpetuò seruentur.

Rom. 13. d. 13.

1. Cor. 6. b. 9.

Iac. 2. b. 11.

1. Cor. 5. d. 16.

17. & 6. d. 15.

19.

2. Cor. 6. d. 16.

* Iob. 31. b. 9.

Prou. 6. c. 25.

Mat. 5. d. 27.

23.

M. Perge ad cetera.

A. Octauum preceptum est, NON † FURABERIS. quo precepto non tantum furta illa que humanis legibus puniuntur, verum etiam omnes fraudes, † atque fallacie damnantur: nulli verò contra hanc legem flagitiosius committunt, quam qui per rationem fiducie, eos erga quos amicitiam simulant, maxime fraudare solent. Qui enim fidem ledunt, oppugnant omnium commune presidium. Ne ergo cuiuspiam imponamus, ne circumueniamus quemquam, ne emendi aut vendendi questu & lucro duci nos ad iniuriam sinamus, neue mercaturis faciendis iniuste rem queramus, aut * mensuris vel ponderibus imparibus atq; iniquis videntes, que sum faciamus, aut fallaces, & fucosas merces vendentes,

Exo. 20. b. 15.

Mat. 19. c. 18.

1. Cor. 6. b. 8.

9. 10.

† 1. Thes. 4. b. 6.

Tit. 2. c. 10.

Prou. 11. a. 1.

& 20. b. 10.

d. 11.

dentes opes augeamus, prohibemur.

M. An quicquam amplius de hoc praecepto dicendum existimas?

A. Maxime: Nam non externa solum furta fraudesque prohibentur: nec ut mercatum tantum sine furto atque fallacijs instituamus, caeteraque omnia sine insidijs agamus, hac lege iubemur: verum etiam ut animo ita affecti simus, ut impunitate & ignoratione omnium proposita, ab iniuria abstinemus tamen. Nam quod agere coram hominibus iniquum, id etiam velle coram Deo malum est. Omnia ergo consilia & studia, ipsaque in * primis cupiditas ex alienis incommodis nostra querendi commoda, hac lege vetatur. Denique ut ad suum quisque quam primum perueniat, & quod quisque habeat sui, id ut cuique saluum maneat, omnibus modis operam dare hac, lege admonemur.

M. Nonum praeceptum quod est?

Exo. 20. c. 16. A. NON ERIS † ADVERSUS PROXIMUM T^U
Deu. 5. c. 20. VM TESTIS MENDAX.

Mat. 19. c. 18. M. Quis est huius praecepti sensus?

Exo. 23. a. 1. A. Ne iururandum aut fidem * violemus: nec
Leui. 19. c. 11. publica tantum manifestaque periuria, sed & omnia in vniuersum mendacia, calumnie, † obtrec-
12. tationes, maledicta, quibus damnum vel des-
Deu. 19. d. 18. trimentum proximus faciat, vel famam & existi-
19. mationem amittat, hac lege prohibentur: vna enim forma generalem doctrinam continet: Adeo-
Mat. 19. c. 18. que falsa aut vana, nec ipsi vnquam loqui, nec in-
† Psal. 15. a. 3. alijs, vel verbis, vel scripto, vel silentio, vel prae-
Soph. 3. c. 13. sentia
Luc. 3. c. 14.

sentia adeo nostra, tacitæ assensu approbare debemus : sed simplicis veritatis * amicos perpetuò & cultores esse, veritate semper niti, in veritatis lucem prout locus, tempus, aut necessitas postulabit, omnia studiose proferre, veritatis denique patrocinium vbique arripere, illamque modis omnibus tueri & defendere oportet.

M. Huic ergò legi vt satisfiat, linguæ & calamo temperare non est satis?

A. Secundum rationem antè adductam quum maledicentiam vetat, sinistras etiam suspensiones & iudicia iniqua vetat. Nam hic legislator animi affectiones semper maximè respicit. Hec ergò lex vel ad malè de proximis sentiendū, nedum ad eos * infamandos propensos nos esse prohibet : imò hoc nos esse candore atque æquitate iubet, vt & de illis quantum veritas patitur, benè sentiamus, & suam ipsi estimationem, quantum in nobis erit, integram tueri studeamus.

M. Quæ subest ratio, quòd Dominus in lege sua animi vitiosos affectus grauissimorum scelerum nominibus appellat? Odium enim & iram, cædis appellatione, lasciuia omnem cogitationemque foedam, adulteri, cupiditatem iniustam, furti nomine complectitur.

A. Ne, vt est hominum ingenium, ad impios * animi affectus, vt ad leuia quædam, conuiuemus, eos Dominus iustitiæ suæ regula metiens, veris nominibus designat. Ita enim seruator noster paternæ mentis interpret optimus, ita Diuinus ille

F. i.

spiritus

Prouerb. 12.

c. 17. 19.

2. Cor. 13. c. 8.

Eph. 4. f. 25.

Mat. 7. a. 1. 2.

Rom. 14. a. 3. 4.

1. Cor. 13. b. 5.

7.

Prou. 25. c. 19.

1. Petr. 2. a. 1. 2.

Rom. 7. b. 7.

2. Cor. 10. b. 6.

Iacob. 4. a. 1.

43 *Præcept. decimum, Continentia, siue cupiditatum coëctio.*

Mat. 5. d. 22.
28. & 15. b. 19
1. Joh. 3. c. 15.

spiritus rectè intelligēdi Magister summus, ista explicat: * qui irascitur, inquit, fratri suo, homicida est: qui cōcupiscit mulierē, adulteriū perpetravit.

M. Verūm cū vitia tantū & peccata his præceptis prohibeantur, cur tu interpretando, virtutes etiam contrarias præcipi dicis? Nam prohibito adulterio, castitatem: cede & furto vetitis, summam beneuolentiā beneficentiāq; præcipi dicis: atq; ita in cæteris.

Mat. 22. d. 39.
Ro. 13. c. 8. 9.
Gal. 5. c. 14.
Psal. 37. c. 27.

A. Quia idem seruator noster sic interpretatur, summam legis non in abstinentia tantū ab iniuria maleficioq; sed in * dilectione atque charitate constituens. Sicut & regius propheta + antea monuerat: Declina (inquiens) à malo, & fac bonum.

M. Superest iam vltimum præceptum.

Exo. 20. c. 17.
Mich. 2. a. 2.
Rom. 7. b. 7.
1. Co. 10. b. 6.

A. NON CONCVPISCES * CVIVSQVAM DOMVM, NON VXOREM, NON SERVVM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC QVICVAM OMNINO ALIVD, QVOD ALTERIVS SIT.

M. Cū totam legem spiritualem esse, nec ad coërcendum tantū externa maleficia, sed & ad internos animi affectus frenandos institutam esse iam aliquoties commemoraris, quid hīc amplius præcipitur, quod antea fuit omīssum?

Mat. 1. d. 16.
Rom. 13. d. 14.
Gal. 5. d. 24.

A. Actiones prauas, affectūsq; animi vitiosos Deus suprā prohibuit: nunc verò + exactissimam à nobis integritatem requirit, ne vt cupiditatē quīdem vllam vel leuissimam, aut cogitationem minimam à recto quoquo modo declinantem, in animum obrepere sinamus.

M.

M. Quid ergo, improviſas & repentinas etiam cupiditates, momentaneasq; cogitationes, quæ prius etiam ſeſe ingerſit, peccata eſſe dicis, etiamſi illis obſtantur potiùs quàm obtemperent?

A. Omnes certè pravas & cogitationes, etiamſi non accedat conſenſus, ex natura noſtra depravata prodire conſtat. Cupiditates verò repentinas, quæ corda humana ſollicitant, nec tamen firmam animi aſſenſionem approbationemq; eliciunt, nō eſt dubium quin Deus hoc præcepto, vt peccata damnet. Par enim eſt, vt coram * Deo in cordibus etiam noſtris, atq; animis, ſua atq; ea ſumma integritas & mundities reluceat. Non enim illi poteſt innocentia iuſtitiaq; † niſi ſumma placere: cuius & hanc ſuam legem, perfectam nobis regulam propoſuit.

Gen. 6. b. 5.
& 8. d. 21.
Pſal. 94. b. 11.
Prou. 20. b. 9.
Mat. 13. d. 18.
19.

Eſa. 1. d. 16.
& 29. d. 13.
c. 15.
Ier. 4. d. 14.
Ezec. 18. g. 31.
Mat. 5. a. 8.
† Pſal. 5. a. 4. 5.
2. Cor. 6. c. 18.

M. Haſtenùs Decalogum breuiter & dilucidè explicuiſti: verùm hæc omnia ſigillatim à te per partes tractata, an non poſſunt paucis in vnā quali ſummam colligi?

A. Quid ni? cum Chriſtus cœleſtis magiſter vniuerſam legis vim ac naturam ſummatim breuiſſimoq; compendio ſit complexus, in hunc modum dicens: * Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & hoc maximum eſt præceptum in lege. Secundum autem eſt huic ſimile, diliges proximū ſicut teipſum. Ad hæc enim duo mandata vniuerſa lex & prophete referuntur.

Mat. 22. d. 37.
Mar. 12. c. 30.
Luc. 10. c. 27.

M. Dei amorem qualem hic requiri intelligis?

F. ij.

A.

Deu. 10. d. 17.

3. Reg. 18. f. 39

1. Tim. 6. c. 15.

* Esa. 63. d. 16.

Mat. 6. b. 8.

1. Tim. 1. a. 1.

* Deu. 10. c. 12

Psal. 96. a. 7.

1. Cor. 10. g. 31

* Deu. 6. c. 17.

Rom. 12. a. 2.

† Psal. 2. d. 12.

& 25. a. 1. & 31

a. 1. & 118. 3.

* Deu. 30. b. 6.

Ios. 23. c. 11.

Mat. 10. d. 37.

Luc. 14. f. 26.

† Ioh. 14. b. 15.

c. 21. 23. 24. &

15. b. 19.

A. Qui Deo videlicet conueniat: id est, vt simul & Dominum† eum potentissimum, & optimum* patrem, & seruatore[m] clemētissimum agnoscamus, Huic proinde amor, & maiestatis suæ + reuerentia, & obsequium erga * voluntatem eius, & in bonitatem eius + fiducia adiungenda est.

M. Totum cor, anima tota, totæq[ue] vires quid significant?

A. Eum nimirum amoris ardorem, eamq[ue] sinceritatē, vt nullis omnino* cogitationibus, desyderijs nullis, nedum studijs & actionibus, quæ Dei amorī aduersentur, locus sit. Chari parentes (inquit ille) chari liberi, propinqui, familiares, charior adhuc patria: sed omnes omnium + charitates pietas erga Deum summusq[ue] in eum amor non completitur solū, verū etiam longē multumq[ue] superat: pro quo quis bonus dubitet mortem oppetere? Deum enim non tantū suis omnibus, sed & seipso etiam chariorem habet homo verē pius.

M. Iam de proximi amore quid dicis?

A. Amoris vincula Christus inter Christianos suos arctissima esse voluit. Quum verò natura ad nos ipsos + amandos simus propensissimi, nec apertior, nec breuior, deniq[ue] nec efficacior, aut æquior fraternę charitatis regula excogitari potest, quā quæ à Domino ex ipsa natura desumpta nobis proponitur: vt eādē videlicet proximum beneuolentiā, qua seipsum, quisq[ue] prosequatur. Ex quo sequitur, vt nihil proximo * faciamus, nihil de illo dicamus, aut sentiamus, quod non & alios nobis

1. Cor. 13. b. 5.

Eph. 5. a. 29.

Philip. 2. c. 21.

Mat. 7. b. 12.

& 22. d. 39.

Luc. 6. d. 31.

Ro. 13. c. 9. 10.

nobis facere, vel de nobis loqui, aut sentire velimus. Qua vnica lege si teneremur, quæ omnium aliarum legum est quasi anima, nihil opus esset profectò tot legum cancellis, quos ad cohibendas mutuas iniurias, & ciuilem societatem tuendam, homines quotidie excogitant: idè penè frustra, si huius vnus legis nulla sit inter mortales obseruatio.

M. Proximi nomen quam latè se fundit?

A. Non cognatos modò, affines, aut amicos, qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: verum & eos etiam, qui nobis † sunt incogniti, adeoq; inimicos etiam nostros complectitur proximi appellatio.

Mat. 5. g. 43.
Lu. 10. f. 33. 36
Ioh. 13. d. 34.
1. Thef. 4. c. 9.

M. At quid isti nobiscum habent communionis?

A. Eo sanè vinculo, quo Deus vniuersum genus humanum colligauit, nobis sunt coniuncti: quod inuiolabile * ac firmum esse voluit, & nullius proinde prauitate, odio, aut maleuolentia aboleri potest. Quamuis enim nos quispiam oderit, manet nihilominus ipse nobis proximus, eoque loco semper habendus est, quòd ordo ille, per quem hæc hominum inter homines societas, & coniunctio est conciliata, firmus atq; inuiolabilis semper manere debeat. Atque ex hoc facile intelligi potest, quare scriptura Sacra charitatem, † siue amorem inter primarias religionis Christianæ partes esse voluerit.

Mat. 5. g. 44.
Luc. 6. d. 27.
1. Ioh. 2. b. 9.
& 3. b. 10. &
4. b. 7.

M. Verum quid sibi vult quod in fine adiungitur, huc referri totam legem & prophetas?

Gal. 3. a. 6.
1. Ioh. 3. d. 23.

F. iij.

M.

Mat. 7. b. 12.
 Luc. 6. d. 31.
 Ro. 13. c. 8. 10.
 Gal. 3. b. 14.
 1. Tim. 1. b. 5.

A. Quòd reuera omnium summa illuc pertineat. Admonitiones enim, præcepta, cohortationes, promissiones, minæ, quibus passim ipsa Lex & Prophetæ, & Apostoli vtuntur, ad nihil aliud quàm huius legis finem, quasi ad scopum collimant. Et ad charitatem * omnia in sacris literis sic referuntur, vt eò nos quasi manu ducere videantur.

M. Iam porrò volo vt mihi dicas, quænam sit lex hæc quam narras, eadēne illa quam nos vocamus Legem naturæ, an præter eam etiam altera?

Gen. 1. d. 26.
 27. 31.
 Eph. 4. f. 24.
 Coloss. 3. b. 10.

Luc. 1. g. 79.
 Act. 14. c. 17.
 & 17. f. 27.
 Rom. 1. c. 19.

Mat. 24. e. 9.
 10. b. 12.
 Ioh. 17. e. 14.
 2. Tim. 3. a. 2.

A. Id olim abs te me didicisse memini præceptor, nempe legem, vt rationem summam in natura humana à Deo insitam fuisse, cum † integra adhuc ea esset, & incorrupta: (vt quæ scilicet ad Dei imaginem erat creata) itaq; lex naturæ & est, & dicitur. Post contractam verò peccati labem, tametsi sapientum * animi vtcunq; huius natiui luminis fulgore illustrati sint, in maximā tamen hominum parte ita restinctum est hoc lumen, vt eius vix ulæ scintillulæ conspiciantur. Adeoq; contra diuina decreta atq; edicta in hac conscripta lege, quæ amorem in Deum atq; homines summum iubent, Dei; atq; hominū odium acre penitus est multorū animis insitum: vnde tāta in Deum impietas, tam hostilis crudelitas in homines.

M. Vnde fit quòd Deus voluerit ea in tabulis describi?

Luc. 1. g. 79.
 1. Cor. 2. d. 14.
 Eph. 4. d. 17. 18

A. Dicam: † imago Dei in homine post Adami lapsum, natiuo malo, & consuetudine praua adeo obscurata est, & iudicium naturale adeo vitiatū,

vt

vt homo non satis intelligat, honestum turpi quid intersit, nec iustum iniusto. Eam itaq; imaginem volens benignus Deus in nobis renouare, per legem in tabulis descriptam * perfectæ iustitiæ regulam expressit: adeo quidem ad vitum, vt nihil à nobis aliud requirat Deus, nisi vt eā sequamur. Neq; enim aliud ille sacrificium acceptum habet, quàm † obedientiam: & proinde exosum illi est, quicquid præter eius præscriptum in religione, aut pietatis negotio suscipimus.

Psal. 19. c. 8.
& 119. a. 1.
Baruc. 4. a. 1.
† 1. Reg. c. 15.
c. 22.
Osee. 6. c. 6.
Marc. 12. c. 33.

M. Verum quum nihil de priuata cuiusq; vocatione in hac lege præcipiatur, quomodo potest hæc vitæ regula esse perfecta?

A. Vt nihil de singulorum officijs hic explicatè præcipiatur, quum tamen quod suum est cuique * reddere nos lex iubeat, in summa colligit, quæ sint cuiusq; in suo priuatim ordine, ac vitæ genere partes atq; officia. Hic verò Dominus breuiter & summam paucis complexus est, quæ extant passim in scripturis, de singulorum officijs, singulisq; præceptis explicatissima.

Exo. 20. b. 12.
15. & toto capite.

M. Quum ergo formam ritè colendi Dei perfectam lex ostendat, nonne omnino secundum eius præscriptum viuendum est?

A. Adeo quidem, vt Deus ex legis præscripto viuentibus vitam † polliceatur: contra verò, legis suæ violatoribus * mortem denuntiet, sicut antè dictum est. Atq; hanc ob causam superius in partiendo, obedientiam, vt vnā ex primarijs religionis veræ partibus, recensui.

Deut. 8. a. 1.
& 30. c. 15.
Mat. 19. c. 17.
Ioh. 12. g. 50.
* Deu. 11. d. 28.
& 30. c. 17.
Rom. 1. c. 18.
& 6. d. 23.

M.

M. Iustos ergò esse censes eos, qui Legi Dei per omnia obediunt?

Gen. 6. b. 5.
& 8. d. 11.
Prou. 20. b. 9.
Ro. 7. c. 14. 15.
Gal. 2. d. 16.
Gal. 3. b. 10.
Iac. 2. b. 10.

A. Sanè, si qui id præstare possint, iusti ex lege essent: verùm ea imbecillitate + laboramus omnes, vt nemo quod debet omni ex parte impleat. Nam vt demus inueniri, qui Legi aliqua ex parte obtemperet, non tamen is ideo coràm Deo iustus erit: nam * execrandos & detestabiles pronuntiat omnes, qui non omnia impleuerint, quæ in lege continentur.

M. Nullum ergò mortalem ex lege coràm Deo iustum esse statuis?

Iob. 25. b. 4.
Rom. 3. d. 28.
& 4. c. 15.
Gal. 2. c. 16.
d. 21. & 3. b. 10

A. Nullum omnino: Nam & + scripturæ idem pronuntiant.

M. Cur ergò legem tulit Deus, quæ perfectionem exigat facultate nostra maiorem?

Luc. 17. c. 10.
Rom. 3. c. 20.
Gal. 8. a. 3.

A. In lege ferenda Deus non tam quid nos præstare possemus, qui nostra culpa * imbecillitate laboramus, quàm quid ipsius iustitia dignum esset, spectauit. Quum verò Deo, non nisi summa + iustitia placere possit, eam viuendi normam quam ipse descripsit, omnino perfectã esse oportuit. Deinde nihil à nobis exigit lex, cui præstando obstricti non simus. Quum verò longissimè à debita * legis obedientia absimus, nulla idonea aut iusta excusatione homines coram Deo sese defendere possunt: adeoq; vniuersos coram Dei tribunali lex & reos sistit, † & condemnat etiam. Atq; id est quod Paulus, legem ministerium mortis, & damnationis vocat.

Iob. 4. d. 17.
& 15. b. 14.
2. Par. 6. g. 36.
Gal. 2. c. 16.
† Rom. 3. c. 19.
& 7. b. 8, 10.
Gal. 3. b. 10.

M. An lex ergò vniuersos simul in hoc deploratissimo statu collocat?

A. Incredulos + quidem atq; impios, hoc, quo dixi, loco lex & statuit & relinquit: qui vt ne minimum quidem legis apicem implere possunt, ita nullam prorsus in Deo per Christum fiduciam habent. Inter pios tamen, alios præterea vsus lex habet.

Deu. 27. d. 29.
Rom. 3. b. 10.
Iac. 2. b. 10.

M. Cedo quos?

A. Principio Lex tam + exactam vite perfectionem flagitans, quasi scopum pijs, ad quem colligare, & metam, ad quam eniti conueniat, demonstrat, vt ad summam rectitudinem in dies proficiscendo magno conatu contendant: hanc enim mentem voluntatemq; Deo immortalis duce, pii suscipiunt. Maxime verò cauent, quantum efficere & confesqui possunt, ne quod in ipsis insigne vitium fuisse dicatur. Deinde cum multò maiora + viribus humanis lex exigit, cumq; tanto oneri se impares esse sentiant, ad petendam à Domino virtutem eos excitat. Præterea cum lex eos perpetuò + reos agat, salutari dolore animos eorum percellit, & ad poenitentiam, de qua antè memini, veniamq; à Deo per Christum petendam atque impetrandam adigit: simulq; ne sue innocentie confidant, aut superbire coram Deo audeant, coërcet. Estq; illis perpetuò freni instar, quo in Dei timore retineantur. Postremò dum absolutam iustitiam + per opera sua se consequi non posse ex lege discunt, cū per eam animorum suorum maculas atq; sordes

Deu. 6. b. 6. 7.
Ios. 1. b. 7. 8.
Psal. 1. a. 2.

Psa. 119. a. 5.
Rom. 7. c. 14.
2. Cor. 3. b. 5.

Deu. 27. d. 29.
Rom. 3. b. 10.
11. 12.
2. Cor. 3. c. 9.

Prou. 20. b. 9.
Ro. 1. c. 20. 21.
Gal. 2. c. 16.

G. i.

+ tanquam

Rom. 3. c. 20.
& 7. b. 7.

† tanquam in speculo cōtueantur, ad humilitatem hoc pacto eruditos, ad quærendam in Christo iustitiam eos & præparat & remittit.

Rom. 10. a. 4.
Gal. 3. b. 10.
& c. & d. 24.

M. Quantum ergo video, * legem Dei, quasi pedagogum quendam ad Christum esse dicis, quæ nos per agnitionem nostri, poenitentiam, & fidem ad Christum rectè deducat.

A. Ita est.

Secunda pars de Euangelio & Fide.

Transitio.

Pag. 10. v. 25.

M. Quum ergo abundè, vt in compendio toti huc de lege atque obedientia quæstioni satisfactum sit, charissime fili, iam de Euangelio, quod Dei promissiones continet, & iuris diuini violatoribus Dei clementiam per Christum pollicetur, quodq; fides maximè respicit, vt dicamus, ordo postulat: hoc enim in nostra partitione secundum fuit: atq; huc etiam, ipsa rerum, de quibus iam egimus, series nos quasi manu perduxit. Euangelij ergo, simulq; fidei nostræ summa quænam est?

A. Ea nimirum ipsa, qua fidei Christianæ præcipua capita, breuiter olim perstricta, continentur: quæq; vulgò Symbolū Apostolorum appellatur.

M. Fidei compendium cur symbolū nominatur?

A. Symbolum, si interpreteris, est signum, nota, tessera, aut indicium, quo commilitones ab hostibus dignoscuntur: vnde compendium fidei, quo Christiani à non Christianis distinguuntur, Symboli nomen sibi rectè asciuit.

M. Sed

M. Sed qua de causa Apostolorum Symbolum dicitur?

A. Quòd vel ab ore Apostolorum exceptum, vel ex illorum scriptis summa fide collectum, ab initio usq; ecclesię receptum, perpetuò inter omnes pios firmum, ratum atque immotum, vt certa atq; constituta Christianę fidei regula, permanserit.

M. Agè nunc, Symbolum ipsum mihi recites velim.

A. Fiet. CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRAE, ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVN, QVI CONCEPTVS EST E SPIRITV SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE: PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS EST: DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS: ASCENDIT AD COELVM, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS, VNDE VENTVRVS EST AD IVDICANDVM VIVOS ET MORTVOS. CREDO IN SPIRITVM SANCTVM. SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM, SANCTORVM COMMVNIONEM, REMISSIONEM PECCATORVM, CARNIS RESVRRECTIONEM, ET VITAM AETERNAM.

M. Breuiter ista à te, & strictim proposita sunt, mi fili, quocirca operę pretium est, vt de singulis quid credas, clariùs dicas atq; explicatiùs. Et primum, in quot partes totam hanc confessionem distribuis?

A. In quatuor precipuas : quarum in prima de *Partitio.*
G ij. Deo

Deo Patre, & rerum omnium creatione: in secunda, de eius filio Iesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur: In tertia de Spiritu sancto: in quarta de Ecclesia, & Diuinis in ipsam beneficijs tractatur.

M. Perges ergo ordine quatuor istas mihi partes explicare: & primum, quid in ipso statim Symboli initio credendi nomine significas?

Mat. 28. d. 19.

Rom. 1. b. 17.

Ioh. 1. b. 12. 13.

Gal. 3. d. 26.

† Mat. 10. c. 32.

Rom. 10. b. 9.

Heb. 4. d. 14.

A. Me veram ac viuam, id est, * Christiani hominis fidem in Deum patrem, filium, & spiritum sanctum habere, eamque hac confessionis formula † testari me, atque comprobare.

M. Est ne ergo fides aliqua, quæ vera viuaque non sit?

Rom. 1. d. 32.

Tit. 1. d. 16.

Iacob. 2. d. 26.

A. Est certe fides quædam generalis, ut ita loquar, est & * fides mortua.

M. Quum ergo non leuis momenti res sit, quam credendi, Christianæque, id est, veræ ac viuæ fidei nomine complecteris, agere explica mihi quænam ea sit, quomodoque à fide illa generali & mortua etiam distinguatur.

Mat. 7. d. 22.

Luc. 12. f. 47.

1. Cor. 13. a. 2.

A. Fides in genere ea est, quæ veritati verbi Dei † fidem habet: id est, quæ omnia in scripturis de Deo, eiusque immensitate, potentia, iustitia, sapientia, misericordia item in homines fideles ac pios, summaque seueritate in incredulos atque impios, cæteraque in scripturis tradita vniuersa vera esse credit.

M. Annon omnia hæc etiam & vera illa, quam dicis

dicis, fides creditur

A. Maximè: verum ea ultra progreditur, sicuti
mox dicemus. * Nam hactenus non impij solum
homines, sed & dæmones etiam credunt: neque
tamen † fideles proinde sunt, aut dicuntur. At ve-
ra fides, ut omnia in verbo Dei tradita certissima
esse nihil dubitat, * ita promissiones de Dei patris
misericordia, & peccatorum remissione fidelibus
omnibus per Christum factas, quæ propriè † E-
uangelium dicuntur, amplectitur: quam qui ha-
bent, non solum * Deum ut potentissimum om-
nium Dominum, iustissimumq; iudicem timent
(quod & homines impios pleriq; & † Dæmones
etiam facere iam antea diximus) verum etiam ut
† patrem suum optimum atque clementissimum
amant: cui ut placere per omnia pñs studijs ope-
ribusq; quæ fidei fructus dicuntur, uti obsequen-
tes filios decet, student, ita de eius * venia, si quan-
do ut homines ab eius voluntate aberrarint, per
Christum impetranda, bonam certamq; spem cō-
cipiunt. Peccata enim sua, Christo, cui fidunt, † i-
ram patris placante, non magis sibi vnquam im-
putanda sciunt, quam si ea nūquam fuissent perpe-
trata. Et quamvis legi, officioq; erga Deum atque
homines suo non satisfecerint ipsi, Christum tamē
summa legis obseruatione, Deo pro se cumu-
latè satisfecisse credunt: & per hanc illius * iusti-
tiam & Diuinæ legis obseruationem, in numero
locoq; iustorum, & Deo charos haberi se, haud al-
liter ac si legem obseruassent ipsi, persuasum ha-
bent. Atq; hæc ea est † iustitia, quam nos fide con-

G. iij.

sequi

Rom. 1. d. 32.

Tit. 1. d. 16.

Iac. 2. d. 19.

† Ioh. 1. b. 12.

Gal. 3. d. 25. 26

Luc. 24. e. 47.

Rom. 4. c. 16.

† Esa 61. a. 2.

Lu. 2. b. 10. 11.

& 4. c. 18.

* Deu. 10. d. 20

Psal. 111. b. 10.

† Iac. 2. d. 19.

Deut. 10. c. 12.

Psal. 1. a. 2.

Coloss. 2. a. 6.

Eph. 5. a. 1. 2.

b. 8.

* Mat. 1. d. 21.

Rom. 3. d. 24.

& 5. a. 1.

Eph. 2. c. 15. 16

Colos. 2. c. 14.

Heb. 10. c. 17.

1. Ioh. 2. a. 1. 2.

1. Cor. 1. d. 30.

2. Cor. 5. d. 18.

Eph. 1. b. 6. 7.

Phil. 1. b. 9.

Rom. 3. c. 21.

Gal. 2. c. 16.

sequi Sacre literę declarant.

M. Annon ista etiam in Dæmonibus, aut hominibus impijs esse possunt?

Gen. 4. b. 13.
Prou. 10. d. 24.
Mat. 27. a. 4. 5.
Iac. 2. d. 19.
1. Ioh. 4. d. 18.

A. Nihil minùs: nam* tametsi Deum vt potentissimum iustissimumq; timeant, aut horreant potius, quum sue eum impietatis ultorem fore sciant, in eius tamen in se bonitate & clementia, neque vllam fiduciam, neque ad eius gratiam receptum aliquem habere, neque eius voluntati obsequendi studium vllum suscipere possunt. Itaque eorum fides, tametsi de veritate verbi Dei nō ambigant, mortua + dicitur: vt quæ trunci instar aridi atque emortui, fructus nullos piæ vitæ, id est, amoris in Deum, charitatiscq; in homines, vnquam ex se edat.

Mat. 7. d. 23.
Luc. 8. b. 1. 13.
1. Cor. 13. a. 2.
3. c. 14.
Iac. 2. d. 26.
Tit. 1. d. 16.

M. Ex his ergo, quæ hactenùs commemorasti, definitionem mihi cedo viuæ illius & veræ Christianæ fidei.

Fidei definitio.
* Rom. 8. a. 1.
b. 14. g. 38. 39.
Colos. 2. a. 2. 3.
1. Thes. 1. b. 5.
Heb. 10. d. 22.
23. & 11. a. 1.
† Psal. 1. a. 3.
Mat. 13. c. 23.
Gal. 5. a. 6.
1. Petr. 1. c. 14.
15.

A. * Fides est certa cognitio, paternæ Dei erga nos per Christum beneuolentiæ, fiduciaq; in eadem, sicuti in Euangelio testatum est, quæ + studium pię vitę, id est, Dei patris voluntati obsequendi semper coniunctum habet.

† Psal. 1. a. 3.
Mat. 13. c. 23.
Gal. 5. a. 6.
1. Petr. 1. c. 14.
15.

M. Satis explicuisti, quid fidei, credendiq; nominibus significes. Perge iam, quibus commodissimè possis verbis mihi edisere, quid per Dei nomē, quod in symbolo proximè sequitur, intelligas

* Gal. 4. b. 8.
2. Petr. 1. a. 4.

A. Annitar pro meo ingenio atq; facultate, præceptor optime. Intelligo * naturam esse vnā, vel † substantiam,

† substantiam, vel animum, vel mentē, vel * spiritū
potius diuinum (varijs enim modis de Deo lo-
quuti sunt sapientes, tum Ethnici, tum nostri, quū
nihil de eo propriè dici possit) † æternum, absque
principio & fine, * immensum, † incorporeum,
oculis humanis minime conspicuum, maiestate
† augustissima, quem vocamus Deum: quē oportet
vniuersos mundi populos * reuereri, & sum-
mo honore colere, omnēque in eo, vt optimo
maximo, spem † fiduciamq; collocare.

M. Quum vnus sit Deus, ediffere cur in Christia-
næ fidei confessione tres commemoras, Patrem,
Filium, & Spiritum sanctum.

A. Non * multorum Deorum, sed trium distincta-
rum in vna diuinitate personarum hæc sunt nomi-
na. In † vna enim Dei essentia, * PATREM, qui fi-
lius ab æterno ex se genuit, intueri conuenit, vt
originem primumq; rerum omnium authorem:
† FILIUM, ex patre ab æterno genitum, qui sit æ-
terna Dei patris sapientia: * SPIRITUM SAN-
CTUM, ab utroq; procedentem, vt Dei virtutem,
per omnia diffusam, sed ita, vt etiam perpetuò in
ipso resideat: † neq; diuidi tamen propterea De-
um. Ex his enim tribus personis nulla aliam, aut
* tempore, aut magnitudine, aut dignitate anteit:
sed pater, filius, & spiritus sanctus, tres distinctæ
personæ, † æternitate æquæ, potentia æquales,
dignitate pares, Deitate vnum sunt. † Vnus ergo
æternus, immortalis, omnipotens, gloriosus, op-
timus, Max. Deus pater, filius, & spiritus sanctus.
Ita enim de Deo patre, filio, & spiritu sancto, à

Christianorum

Heb. 1. a. 3.
* Ioh. 4. d. 24.
† Rom. 1. c. 20.
& 16. d. 26.
* Mat. 6. b. 13.
& 19. d. 26.
† Ioh. 1. c. 18.
Coloss. 1. c. 15.
† Psa. 104. c. 31.
Ela. 2. c. 10. d.
19.
1. Tim. 1. d. 17
& 6. c. 16.
* 1. Cor. 10. g.
31.
† Psa. 36. b. 7.
* Mat. 28. d. 19
1. Ioh. 5. b. 7.
† Ioh. 10. f. 30.
Gal. 3. c. 20.
* Gen. 1. a. 1.
1. Cor. 8. b. 6.
† Ioh. 1. a. 1.
& 17. a. 5.
Coloss. 1. b. 15.
Heb. 1. a. 2. 3. 5.
* Luc. 1. d. 35.
Ioh. 14. d. 26.
Act. 5. a. 3. 4.
1. Cor. 12. a. 4.
† Ioh. 10. f. 30.
1. Cor. 8. b. 6.
Gal. 3. c. 20.
* Ioh. 1. a. 1. &
5. c. 17. 18.
d. 21. 23.
Phi. 2. a. 6.
† 1. Ioh. 5. b. 7.
† Deu. 4. f. 35.
39.
Psal. 86. c. 9. 10.
& 104. c. 30. 31.
1. Tim. 1. d. 17

*In Symbolis, siue
confessionibus
fidei Christi.
Apost. Nican.
& Athan.*

Prou. 25. d. 26.

Christianorum vniuersitate, quæ Catholica ecclesia dicitur, ex scripturis sacris * proditum est; quū alioquin huius mysterij immensitas tanta sit, vt ne mente quidem concipi, nedum verbis explicari queat: in quo proinde simplicitas fidei Christianæ ad credendum parata, potius quam ingenij † acumen ad inquirendum, vel linguæ etiam officium ad explicandum mysterium tam arcanum, atque occultum requiratur.

M. Verissimum quidem est quod dicis. Perge ergo: cur Deum vocas patrem?

*Prima pars
Symboli,
Deus pater.*

* Mat. 3. c. 17.

Ioh. 1. b. 14.

Rom. 15. b. 6.

2. Cor. 1. a. 3.

& 11. g. 31.

† Gen. 1. d. 27.

Mal. 1. a. 6.

& 2. b. 10.

* Ioh. 3. a. 3. 5.

1. Ret. 1. a. 3.

d. 23.

† Ioh. 1. b. 12.

Ro. 8. c. 15. 17.

d. 23. & 9. a. 4.

Gal. 4. a. 5. 6.

Eph. 1. a. 5. 6.

Tit. 3. b. 7.

* Esa. 40. c. 21.

Mat. 5. g. 45.

& 10. c. 29.

Eph. 1. b. 11.

A. Eius rei præter eam, quam antè memorauī, præcipuam causam, quod videlicet * naturalis sit pater vnici filij sui ab æterno ex se geniti: duæ sunt aliæ causæ, ob quas noster etiam Pater & sit, & dicatur. † Vna, quod nos omnes initio creauit, quodq; vitam omnibus est largitus: de qua mox plura dicemus. * Altera verò maioris etiam momenti est, quod videlicet, iterum diuinitus per spiritum sanctum nos genuit, & + fide in verum, & naturalem filium suum Iesum Christum, nos sibi filios adoptauit, & regno suo, ac vitæ æternæ hereditate per eundem donauit.

M. Quo sensu nomen illi omnipotentis tribuis?

A. Quod * mundum, & vniuersa vti condidit, ita in potestate etiam habeat, prouidentia gubernet, arbitrio constituat, omnibusq; prout illi visum fuerit, imperet: sic vt nihil nisi eius decreto permisso fiat, nihil sit quod ille efficere non possit: neque enim otiosam quandam Dei potentiā, quam

non

non exerceat, imaginor.

M. An impios etiam homines, spiritusque malignos Dei imperio subdis?

A. † Quid nisi? Miserrime enim alioqui nobiscum ageretur, ut quibus nunquam securis esse liceret, si quid illis in nos, preter Dei voluntatem, permitteretur. Verum eos Deus quasi freno sue potentie ita coercet, ut ne mouere quidem se, nisi eius nutu aut permissu, possint unquam. Nos vero una hec consolatio sustentat, ita nos in omnipotentis esse patris potestate, ut ne vnus quidem capillus noster, nisi ex eius voluntate, qui nobis tam bene vult, perire possit.

Iob. 1. b. 10.
Lu. 22. d. 31. 32
Ioh. 10. c. 28.
Act. 2. d. 23.
& 4. c. 27. 28.
& 12. b. 11.

Luc. 12. a. 7.
& 21. c. 28.

M. Perge.

A. * Quum Dei Opt. Max. bonitatem atque immensitatem mens humana per se capere nullo modo possit, coeli eum & terre, & rerum, que in eis continetur, vniuersitatis creatorem esse addimus: quibus verbis, Deum in operibus suis † & mundi opificio, tanquam in speculo quodam contemplantum, & quoad nostra id refert, cognoscendum esse significamus. Quum enim magnitudinem illam immensam mundi videmus, eiusque partes omnes ita esse constitutas, ut neque ad speciem pulchriores, neque ad usum meliores esse potuerint: statim intelligimus Dei opificis atque edificatoris infinitam potentiam, sapientiam, bonitatem. Quis enim est tam vecors, qui aut cum suspexit in coelum, Deum esse non sentiat? Imo ob hanc maxime causam Deus homines primum humo excitatos, celso & erectos constituisse videtur, ut superarum

Ioh. 1. c. 18.
1. Tim. 1. d. 17
Psal. 19. a. 1.
& 50. b. 7.
Ro. 1. c. 19. 20.

H. i.

atque

atq; coelestium rerum essent spectatores, & ipsius cognitionem, coelum intuentes, capere possent.

M. Quomodo Deum omnia creasse dicis?

Gen. 1. a. 1.
Psal. 33. b. 6.
Act. 14. c. 15.

Colof. 1. c. 16.

Ioh. 1. a. 3.
1. Cor. 8. b. 6.
Heb. 1. a. 2.

A. *Deum Patrem Opt. Max. initio, & ex nihilo, non solum coelum, & vniuersum hunc mundum aspectabilem, & res in eis omnes quaecumq; continentur, + sed & spiritus etiam incorporeos, quos Angelos appellamus, * per potentiam verbi sui, id est, Iesu Christi filij sui, fabricasse & condidisse.

M. Verum an pium esse putas, affirmare Deum Opt. Max. spiritus vniuersos, etiam malignos illos, quos Diabolos vocamus, condidisse?

Gen. 1. d. 31.
Ioh. 8. f. 44.
Colof. 1. c. 16.
Iud. b. 6.

A. Deus quidem eos tales non + condidit; sed ipsi ab origine sua, absq; vlla spe recuperandae salutis, sua ipsorum malitia exciderunt. Itaq; non creatione & natura, sed naturae corruptione mali effecti sunt.

M. Quid: an satis habuit Deus semel vniuersa condidisse, omni rerum cura in posterum abiecta?

Psal. 73. a. 3.
& 104. b. 10.
& 145. c. 15.
Heb. 1. a. 3.

Mat. 10. c. 29.
* Exo. 14. c. 21.
Psal. 89. b. 10.
& 147. c. 2. 9.

A. Hoc quidem antea breuiter attigeram: cum verò tueri & conseruare res conditas multò sit praestantius, quàm eas semel condidisse: * certò credendum est, vbi mundum & omnia sic fabricasset, ea deinceps & conseruasse, & hactenus conseruare. Ruerent enim vniuersa, atq; ad nihilum reciderent, nisi eius virtute, & quasi manu sustinerentur. + A Deo etiam totum naturae ordinem, & rerum mutationes, quae fortunae vicissitudines falso putantur, pendere: Deum * coelum versare, ter-

ram

ram tueri, maria moderari, omnem hunc mundum regere, eius numini omnia parere, eius numine omnia gubernari certò credimus: + eum serenitatis & tempestatis, pluuiæ & siccitatis, fœcunditatis & sterilitatis, sanitatis ac morborū authorem esse: eum, * quęcunq; ad vitam nostram tuendam conseruandamq; pertinent, & vel ad vsus necessarios, vel ad honestam voluptatem expetuntur, rerumq; adeò omnium, quas natura desiderat, abundantiam & copiam munifica manu suppeditasse semper, atq; etiam suppeditare largissimè: vt nimirum illis perinde vteremur, ac memores & pios filios decet.

Leuit. 26. 2. 46
&c.

Psa. 144. c. 11.
& 145. c. 16. 17
Esa. 51. 2. 3.
Mat. 5. g. 45.
Rom. 14. b. 6.
1. Cor. 10. g. 31
Ephe. 5. 2. 4.
1. Tim. 4. 2. 3. 4
1. Pet. 3. b. 7.

M. Quem ad finem, Deum. Opt. Max. vniuersa hæc condidisse existimas?

A. Mundus ipse hominū causa factus est, & quęcunq; in eo sunt, ad vsum fructumq; hominum parata sunt. Et vt res alias omnes Deus hominis gratia, ita hominem ipsum ad suam ipsius + gloriam condidit.

Finalis causa.
† Gen. 1. d. 26.
29. 30.
Psa. 8. b. 2. &c
* Pro. 16. a. 4.
Esa. 43. b. 7.
Rom. 11. c. 36.
Colos. 1. c. 16.

M. Quid ergò habes, quod dicas de prima hominis origine & creatione?

A. Id quod scripsit Moses: Deum scilicet ex argilla primum + hominem finxisse, illiq; animam & vitam inspirasse: deinde de viri latere, somno sopiti, detractam mulierem in lucem produxisse, vt eam illi vitę sociam adiungeret. Ac propterea homo ADAMVS vocatus est, quia ex * terra traxit originem: mulier autem, quia omnium + viuētium mater erat futura, appellabatur * EVA.

Gen. 2. b. 7.
d. 21. 23.

Gen. 2. b. 7.
& 3. d. 19.
† Gen. 3. d. 20.
* Al. Heua.

H. ij.

M. Cum

M. Cum tanta in ytrisq; viris pariter atq; foeminis vitiositas, improbitas, peruersitasq; hodiè conspicitur, an eos Deus tales ab initio condidit?

Gen. 1. d. 31.

† Gen. 1. d. 26.

Colos. 3. b. 10.

A. Nihil minùs. Deus enim summè bonus, nihil nisi * bonum potest efficere: Hominem ergò primum Deus ad † imaginem & similitudinem suam condidit.

M. Imago autem illa, ad quam hominem ais formatum esse, quænam est?

Rom. 8. f. 29.

1. Cor. 15. f. 49

2. Cor. 3. d. 18.

& 4. a. 4.

Colos. 1. b. 15.

& 3. h. 10.

A. Ea est absolutissima iustitia, & perfectissima sanctimonia, quæ ad ipsam Dei naturam quàm maximè pertinet: quæq; in * Christo nouo nostro Adamo, præclarissimè est demonstrata: cuius in nobis, quædam quasi scintillule vix iam cõparent.

M. Itane vix comparent?

Rom. 1. c. 22.

1. Cor. 1. c. 18.

23. & 2. d. 14.

& 3. d. 19.

Eph. 4. d. 17.

A. Profectò: neque iam ita splendent vt in initio ante hominis lapsum, quandoquidem homo peccatorum * tenebris, & caligine errorum imaginis huius splendorem restinxit.

M. At quomodo hoc factum sit dicas vòlo.

Gen. 2. b. 8.

A. Dicam: Cum mundum hunc fabricatus esset Dominus Deus, * hortum ipse parauit cultissimū, plenissimumq; oblectationis & iucunditatis, quæcunq; expetibiles erāt, delitijs vndiq; affluentem. Hic Dominus Deus singularis cuiusdam beneuolentiæ gratia hominem collocauit, omniacq; illius vsui permisit: tantum illi fructu arboris + scientiæ boni & mali interdixit, morte, si illum gustaret, denuntiata. Par enim erat, vt tot beneficijs * af-

Gen. 2. c. 17.

* Gen. 3. b. 11.

Psal. 8. b. 4. & 5.

5. & c.

fectus.

fectus homo, hactenus parendo, libenter se Dei imperio obtemperare ostenderet, utq; sua contentus sorte, altius sese contra conditoris voluntatem, conditus ipse non efferret.

M. Quid deinde factum est?

A. Mulier à Diabolo illusa, viro persuasit, ut vitum fructum gustaret: quæ res utrumq; morti statim obnoxium effecit: deletaq; illa coelesti imagine, ad quam primum est conditus, in locum sapientiae, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiae, quibus eum ornamentis Deus induerat, teterrimae successerunt pestes, & cæcitas, impotentia, impietas, vanitas, iniustitia, quibus etiam malis, atque miseris progeniem suam, atque adeo omnem posteritatem implicuit & cooperiit.

Gen. 3. a. 1.
b. 6. 7.

AA. 14. c. 12.
13. & 17. c. 22.
Rom. 1. c. 22.
& 8. b. 7. 8.
1. Cor. 2. d. 14.
Eph. 4. d. 17.
18. f. 22.

M. Verum an non nimium seuerè vnius pomi gustum vltius esse Deus videri possit?

A. Ne quis hominis scelus grauissimum, ut paruum delictum eleuet, neue ex pomo tantum, & immensa gula factum spectet. Nam ille vnà cum coniuge sua, dolosis & Satanæ illecebris captus atq; irretitus, à Dei veritate incredulus ad mendacium deflexit: serpenris calumnijs, quibus Deum & mendacii, & inuidie, & malignitatis insinulat, fidem habuit: tot & beneficijs affectus, in authorem ingratiissimus exiit: terræ filius, cui parum videbatur, quod ad Dei similitudinem factus esset, intolerabili & ambitione atq; superbia, sese Dei maiestati æquare affectauit: deniq; conditoris se imperio contumaciter subduxit, imò iugum eius

Gen. 3. a. 6.

Gen. 3. a. 4. 5.

Psal. 8. b. 4. 5. 6.

Gen. 3. d. 22.
† Gen. 3. b. 11.
Ose 6. b. 7.
Rom 3. d. 12.

H. iij.

petulanter

petulanter excussit. Frustrâ ergo Adæ peccatum verbis extenuatur.

M. Atqui parentum culpa omnem posteritatem summa priuari foelicitate, vltimisq; malis atque miserijs onerari, quomodo non iniquû videbitur?

A. Adamus generis humani primus parës extitit: ornamētis itaq; illis eû Deus affecit, vt ea tam sibi quàm suis, hoc est, vniuerso hominum generi haberet simul ac perderet. Eo itaq; spoliato, natura vniuersa nuda, inopsq; ac bonis omnibus destituta deseritur; illoq; peccati labe inquinato, quasi * à radice truncoq; vitiato, ramî vitiosi enati sunt: qui vitium suum in alios ex se nascentes surculos, transtulerunt. Inde autem tam breue, † exiguum, atq; incertum vitæ curriculum nobis circumscriptum: inde nata est carnis nostræ infirmitas, * corporum debilitas, imbecillitas, fragilitasq; humani generis: inde horribilis mentiû † cæcitas, & animorum prauitas: inde ista distortio deprauatioq; affectionum, & cupiditatû omnium: hinc illud * seminarium, & quasi sentina peccatorum omnium, cuius vitijs genus humanum inficitur & conflictatur: cuius mali proprium, verumq; nomē querentes nostri PECCATVM ORIGINIS appellarunt.

M. An in hac tantum vita, peccati huius poenas luit humanum genus?

A. Imò hoc natiuo malo ita corrupta est natura & perdita, vt nisi bonitas * & misericordia omnipotentis Dei, afflictis nobis, adhibita medicina, tulisset

Rom. 5. b. 12.

14. c. 17. 18. 19.

1. Cor. 15. c. 22.

& g. 48.

† Psa. 100. a. 3.

6. 7. b. 9. 10. & 102. b. 8. 9. &

109. 23. & c.

* Iob. 14. a. 1.

& c.

† Rom. 1. c. 23.

1. Cor. 3. c. 18.

19.

Ephe. 4. d. 17.

18. 19.

* Rom. 5. b. 12.

& c.

& c.

Gen. 3. d. 14.

Mat. 1. d. 21.

Colof. 1. d. 13.

tulisset opem atq; auxilium, quemadmodum fortunis in calamitates omnes, corporibus in vniuersas † morborum mortisq; miseras incidimus: ita necessario in * tenebras, atq; sempiternam noctē, & ignem, qui extingui non potest, ibi omni supplicio perpetuo excruciadī, præcipites rueremus. Nec mirum alias etiam res † conditas, eam poenā, quam commeruit homo, in cuius vsum condite erant, subiisse: perturbatoq; in cœlo * & terra tota naturæ ordine, noxias tempestates, sterilitatem, morbos, atque alia infinita mala in orbem iuasisse: in quas imiseras atq; erumnas, præter natium illud malum, multis nostris, magnisq; peccatis meritisimò incidimus.

Gen. 3. c. 17.

18. 19.

* Mat. 8. b. 12.

& 22. b. 13.

Gen. 3. c. 17.

Gen. 3. c. 17.

18. 19.

Osee. 6. b. 7.

2. Cor. 11. a. 3.

M. O' funestam atq; horrendam ex peccato cladem & calamitatem. At quænam tandem illa est, quam nobis fecisse Deum medicinam dicis, in qua primi nostri parentes, & reliqui deinceps eorum posterī spem posuerunt & defixerunt?

Transitio:

A. Ad eam nimirū salutis spem erecti sunt, quam ex fide in Iesum Christum liberatorem atq; seruātorem, ipsis à Deo * promissum, cōceperunt. Hoc enim est quod iam proximè in Symbolo sequitur: Credo in Iesum Christum, &c.

Secunda pars

Symbols.

Deus Filius.

* Gen. 3. c. 14.

15.

M. An & primis parentibus nostris, Deus liberationis per Iesum Christum spem statim fecit?

A. Profectò: Nam vt Adamum * & Euam verbis primū grauiter castigatos, de horto deturbauit, ita serpentē deuouit, † & minat⁹ est illi, tēpus olim fore, quo mulieris semen caput illi imminueret.

Gen. 3. b. 12.

12. 13. c. 17.

d. 23. 24.

† Gen. 3. c. 14.

M.

M. Quod verò est semen illud, de quo loquitur Deus?

Gal. 3. c. 16. 19. A. Semen* illud est (vti clarissimè nos docet Paulus) Iesus Christus filius Dei, verus Deus, & filius virginis, verus homo, in quo nos fiduciam atque spem nostram collocare, secundo loco in Symbolo profitemur: qui conceptus est è spiritu + sancto, & genitus ex sanctæ, castæ, atq; incorruptæ virginis Mariæ natura: atque ea matre sic natus & nutritus est, vt reliqui infantes, nisi quòd ab omnis peccati contagione * omnino purus esset atque alienus.

Ioh. 1. d. 29.
Heb. 4. d. 15.
& 9. d. 14.

M. An satis ergò habuit Deus semel in Veteri testamento de hoc semine promississe?

Gen. 3. d. 14, 15 A. Imò promissionem hanc humano generi optatissimam, Dominus Deus parentibus + nostris primum factam, identidem illorum posteris confirmavit, quòd maiore expectatione illius præstandi homines tenerentur. Nam fœdere per circumcisionem * cum Abrahamo & eius semine inito, ipsi primum, mox Isaaco eius filio, deinde Iacobo nepoti promissum suum confirmavit. Postremò, clarissimis per Mosen + ceterosq; prophetas suos editis oraculis, promissi sui constantiam retinuit atq; seruauit.

Gen. 17. b. 10.
& 22. d. 18. &
26. a. 4. & 28.
c. 14.
† Deu. 10. c. 15
& 34. a. 4.
Psalm. 89. a. 4.
f. 35.
Esa. 53. & 54.
a. 3. & 65. b. 9.

M. Quid autem sibi volunt ista verba, Serpentis caput contere:

A. In serpente capite venenum eius continetur, viteq; & virtutis summa consistit: caput ergò serpentis vniuersam vim atq; potetiam, & regnum,

Psal. 74. c. 13.
& 140. a. 3. 4.
Ecc. c. 10. b. 10.
Amos. 8. a. 3.

aut

aut, vt veriùs loquar, tyrannidem Diaboli, serpē-
tis antiqui significat: quam * vnīuersam, Iesus
Christus, semen illud mulieris, in quo promissi
sui summam Deus compleuit, virtute mortis suae
subegit. Itaq; serpentis caput conterens, omnes
sibi fidentes ab eius tyrannide in libertatem vin-
dicauit. Hoc enim est, quod hic in symbolo profi-
temur, NOS IN IESVM CHRISTVM DEI FI-
LIVM CREDERE: id est, Iesum Christum nobis,
qui impietate & scelere obstricti atq; obligati, &
mortis aeternae laqueis irretiti tenebamur, & ser-
pentis Diaboli foeda seruitute premebamur, li-
bertatis vindicem esse, atq; seruatorem.

Mat. 1. d. 21.
Act. 10. f. 38.
Colos. 1. d. 15.
2. Tim. 2. d. 26
He. 2. d. 14. 15.
1. Ioh. 3. b. 8.

M. Videris mihi interim, & ipsum nomen IESV,
illustrari admodum explicatione esse interpretat⁹.

A. Profectò: neq; enim aliud Hebræis est IESVS,
quàm ~~ἰησοῦς~~ Grecis, Latinis SERVATOR. Nam vt
vim eius exprimant, aliud magis aptum nomen
non habent. Ex his autem quæ diximus obscurū
iam esse non potest, quare hoc nomen sit adeptus:
solus enim ille suos aeterno exitio, cui alioqui erāt
destinati, exemit & seruauit. Et alij quidem hoc
nomen vsurparunt, quod corporibus hominum
salutem attulisse visi sint: At * Iesus Christus ani-
mas simul & corpora sibi fidentium solus seruare
potest.

Mat. 1. d. 21.
Act. 4. b. 10. 12
Ro. 5. b. 9. 10.
Phil. 2. b. 9.

M. A quo est illi hoc nomen inditum?

A. Ab * Angelo, Dei ipsius iussu. Nomini verò
quod ipsi Deus imposuit, reuera etia eum respon-
dere necesse fuit.

Mat. 1. d. 21.
Luc. 1. c. 31.
& 2. c. 21.

L. i.

M. Iam

M. Iam Christi nomen quid sibi velit dicito.

Psal. 2. a. 6.
& 109. a. 5.
Da. 9. g. 24. 25.
Luc. 7. c. 16.
Act. 7. c. 37.

A. Idem est, ac si^t vnctum diceret: quo significatur, eum summum Regem, Sacerdotem, ac Prophetam esse.

Act. 7. c. 37.

M. Vnde hoc constabit?

Leui. 4. a. 3.
1. Reg. 16. a. 1.
b. 12. 13.
3. Reg. 19. d.
35. 16.

A. Ex sacra scriptura: quæ & * vnctionem ad tria hæc accommodat: & eadem sæpe Christo tribuit.

3. Reg. 19. d.
35. 16.

M. An ergo oleo, quali in priscis Regibus, sacerdotibus, & prophetis creandis vsi sunt, vnctus est Christus?

Luc. 4. c. 18.
Act. 4. c. 27.
& 10. f. 38.
Heb. 1. c. 2.
* Ioh. 1. b. 14.
26.

A. Nequaquam: verum multo præstantiore: voberrima videlicet ^t spiritus sancti gratia, qua repletus * fuit, diuinisq; eius opibus accumulatissime præditus: cuius coelestis vnctionis externa illa, vmbra tantummodo fuit.

M. Sibi ne soli hæc adeptus est, an & nobis etiam aliquas inde vtilitates præbet?

Luc. 22. c. 29.
Ioh. 1. b. 14. 16
2. Cor. 1. d. 21.
Colos. 1. b. 13.
2. Tim. 4. a. 8.

A. Imò à Patre ista Christus accepit, vt nobiscum eadem, modo atq; ratione, quam conuenire cuiq; maxime nouit, communicet: ^t ex eius enim plenitudine, vt ex vñico, sancto, atque augusto fonte, haurimus omnes quicquid habemus coelestium bonorum.

Luc. 22. c. 29.
Ioh. 1. b. 14. 16
2. Cor. 1. d. 21.
Colos. 1. b. 13.
2. Tim. 4. a. 8.

M. Non ergo mundanam dicis esse Christiregnum?

Luc. 1. d. 32.
Ioh. 18. f. 36.
Col. 1. b. 13. 14
2. Tim. 4. a. 18

A. * Minimè: sed spirituale & æternũ, quod verbo & spiritu Dei, quæ iustitiam secum & vitam ferunt, regitur atq; administratur.

M. Quem

M. Quem nos ex hoc regno fructum percipimus?

A. Virtute & spiritualibus + armis, ad carnem, mundum, peccatum, Satanam, immanes & capitales animarum nostrarum hostes debellandos, hos instruit: beatam conscientiarum libertatem largitur: denique Diuinis suis opibus praeditos, ad pie sancteque viuendum iuuat & confirmat.

Ro. 13. d. 12.
& 16. c. 20.
2. Cor. 6. b. 7.
& 10. a. 4.
Eph. 4. b. 8.
& 6. b. 11.

M. Qualis sacerdos est Christus?

A. * Maximus, & aeternus: qui solus sese Deo sistere, solus sacrificium, quod ille gratum acceptumque habeat, facere, & solus Dei iram placare valet.

Psa. 110. b. 4.
Hebr. 4. d. 14.
15. & 5. b. 6. &
7. a. 3.
b. 11. c. 13. 16.
21. 26. & c.
& 9. d. 14.

M. Quo ista nostro commodo facit?

A. Quia nobis a Deo pacem ac veniam petit & precatur, nobis iram Dei placat, nosque patri reconciliat. Solus enim Christus mediator noster est, per quem cum Deo redimus in gratiam. Sed & collegas nos quodammodo sibi in sacerdotio suo facit, nobis quoque dans aditum ad patrem, ut in eius conspectum cum fiducia prodire, & nos ac nostra omnia Deo patri in sacrificium per ipsum offerre audeamus.

* Luc. 2. b. 14.
Ioh. 14. d. 17.
Act. 10. f. 36.
Eph. 2. c. 14. 17.
Colos. 1. c. 20.
1. Tim. 2. c. 4.
He. 9. b. 14. 15.
† Rom. 8. c. 14.
15. & 12. a. 14.
Gal. 4. a. 5. 6.
Eph. 3. b. 12.

M. Prophetia Christi cuiusmodi est?

A. Quum prophetas Dei optimi maximi seruos, ut voluntatem suam mortales edocerent, antea a semissos, homines + contemnerent atque aspernarentur, verbumque eius sacrosanctum suis somnijs atque inuentis iam plane obscurassent, atque obruissent, ipse Dei filius prophetarum omnium

Mat. 13. a. 3.
8. 9. & 21. d.
34. 37.
Luc. 11. g. 47.
50.
Act. 7. f. 51. 52.
Hebr. 1. a. 1. 2.

I. n̄.

Dominus

Dominus in hunc mundum descendit, vt patris voluntate quàm plenissimè declarata, prophetijs ac vaticinationibus omnibus finem imponeret.

Ioh. 1. a. 4. 5.
& 3. d. 26. c. 40
& 13. c. 13. &
17. a. 6. & c.

Patris ergò legatus ⁊ atque internuncius ad homines venit, vt ipso interprete, in rectam Dei cognitionem ac veritatem omnem adducerentur. Ita triplex illud officium & munus, quod Dei filius à Patre cœlesti susceptum expleuit, vt nobiscum fructum eius omnem communicaret, CHRISTI nomine continetur.

M. Hoc ergò in summa dixisse videris, filium Dei non modò dici, & esse IESVM CHRISTVM, id est, seruatorem, Regem, Sacerdotem, Prophetam, sed & nobis, & ad nostrum commodum atque salutem ita esse?

A. Omnino.

Ioh. 1. b. 12.
13. & 11. 9. 52.
Rom. 9. f. 26.

M. Verùm quum pñs ⁊ omnibus hic honor habeatur, vt Dei filij nuncupentur, quomodo Christum filium Dei vnicum appellas?

Mat. 2. c. 15.
& 3. d. 17.
Ioh. 1. b. 14. c.
43. & 14. b. 10.
Heb. 1. a. 3. &
3. b. 3.

A. Solius Christi Deus * naturalis est pater, solus Christus naturā Dei filius est, vt qui ex substantia patris genitus, vniūque cum patre essentia est: nos verò Deus gratuitò per Christum filios sibi asciuit atque adoptauit. Itaque Christum vnicum Dei filium rectè agnoscamus, quum hic illi honor, suo summoq; iure debeat: filiorum tamen nomen adoptionis ⁊ iure nobiscum etiam per Christum gratis communicatur.

Rom. 8. c. 15.
Gal. 4. d. 5.
Eph. 1. a. 5.
1. Ioh. 3. a. 1.

M. Iam Dominum esse nostrum quomodo intelligis?

A. Quòd

A. Quòd principatum illi pater in * homines, Angelos, atq; vniuersa detulerit: quodq; Dei regnum in cœlo pariter ac in terra nutu atque potestate sua administret. Hinc verò admonētur pñ omnes, non sui † se iuris esse, sed totos tum corporibus, tum animis, tum in vita, tum in morte in Domini sui esse potestate, cui vt seruos fidissimos obedire, & in omnibus obsecundare oportet.

Dei 10. c. 17.
Mat. 9. a. 6. &
10. a. 1. & 21.
d. 18.
Luc. 1. d. 32.
Eph. 1. d. 20.
† Deu. 10. b. 12
c. 20.
Mal. 1. a. 6.

M. Quid deinde sequitur?

A. Quomodo naturam humanam assumpserit, necessariaq; ad salutem nostram vniuersa præstiterit, memoratur.

M. Itāne Dei filium hominem fieri oportuit?

A. Omnino: quod enim homo in Deum peccauit, * hominem quoque luere atque expiare necesse erat: quod onus longè grauissimum, † nullus nisi homo Iesus Christus tollere atque sustinere poterat. Sed neque ‡ mediator esse alius poterat ad Deum hominibus conciliandum, pacemq; inter eos conficiendam, nisi idem Deus pariter atque homo Christus. Itaque homo factus, nostram quasi personam induit, vt in ea salutis nostrę partes susciperet, sustineret, perageret, atq; absolueret.

Mat. 17. d. 22.
23. & 20. d. 18
19.
Ioh. 11. f. 50.
Ro. 5. c. 15. & c.
1. Cor. 15. c. 21
Phi. 2. a. 6. 7.
Heb. 2. b. 9.
† Esa. 53.
‡ 1. Tim. 2. b. 5
Heb. 9. d. 15,
& 12. f. 24.

M. Verum cur ē Spiritu sancto conceptus est, natusq; ex Maria virgine, potius quàm consueta, ac naturali ratione procreatus?

A. Qui aliorum scelera expiare, impiosq; ac damnatos in integrum restituere debeat ac possit, nulla ipsum † labe aut macula peccati imbutū vel as-

Ioh. 1. d. 29.

I. iij.

spersum,

1. Cor. 5. b. 7.
 Heb. 4. d. 15.
 & 9. d. 14.
 * Gen. 6. b. 8. 6.
 Psal. 14. a. 2. 3.
 & 51. a. 5.
 Rom. 3. c. 10.
 † Esa. 7. c. 14.
 Mat. 2. c. 20. 23.
 Luc. 1. c. 31.
 d. 35.
 * Exo. 12. a. 5.
 Ioh. 1. d. 29. 36.
 1. Pet. 1. d. 19.
 Apoc. 14. a. 4.

persum, sed singulari ac summa integritate, & innocentia præditum esse oportet. Quum ergo peccatus corruptum & contaminatum esset humanum semen, in conceptione filij Dei, mirificam atque arcanam Spiritus sancti virtutem, qua in vero castissimæ purissimæq; virginis, atque ex eius substantia formaretur, intercedere oportuit, ne communi illa humani generis labe ac contagione pollueretur. Christ⁹ ergo purissimus ille *agnus à Spiritu sancto, conceptu virginis sine crimine genitus editusq; est, ut maculas nostras, qui ut in peccato & dedecore primum concepti natiq; sumus, ita deinde in turpi vita commoramur, lueret, elueret, atque deleteret.

M. At cur nominatim Mariæ virginis fit mentio, in hac confessione Christiana?

Gen. 22. d. 18.
 Esa. 11. a. 1.
 Mat. 1. a. 1.
 & 22. d. 42.
 Rom. 1. a. 2.

A. Ut agnoscatur esse verum illud + Abahæ ac Dauidis semē, de quo diuinitus vaticinationibus prophetarum prædictum atque præmonstratum fuerat.

M. Ex his quæ iam sunt dicta, intelligo Iesum Christum Dei filium, naturam humanam ad hominum salutem induisse: perge ergo, quid deinde factum est?

† Esa. 53. toto.
 & 61. a. 1.
 Iere. 33. c. 14.
 * Luc. 4. c. 18.
 Act. 3. d. 22. 23.
 & 7. d. 37.

A. Doctrinam illam de salute per Christum restitutuenda, lætissimam, & modis omnibus diuinam, quæ Græco vocabulo εὐαγγέλιον nominatur, à prophetis + sanctis Dei seruis, antiquitus proditam: * ipse tandem prophetarum dominus Iesus Christus,

Euangelium. Christus summus Euangelista. Christi mors. 63

Christus, Dei, atque idem Virginis filius, id est, illud ipsum promissum semen, omnes luculentissime docuit: eandemque ut per vniuersum orbem terrarum docerent, Apostolis † suis, quos ad illud munus elegerat, mandata dedit.

Mat. 28. d. 18.
19.
Mar. 16. d. 13.

M. An satis habuit doctrinam hanc simpliciter & clare verbis tradidisse?

A. Imò quò propensioribus eam animis mortales amplecterentur, * depulsis morbis, fugatis † daemonibus, atque alijs infinitis beneficijs, miraculis, & signis, quibus tota † eius, atque Apostolorum suorum vita innocentissime sanctissimeque acta, refertissima erat, eandem confirmauit atque comprobauit.

Mat. 4. d. 24.
& 8. a. 2. b. 13.
15.
† Mar. 9. c. 18.
Act. 10. f. 38.
† Act. 2. d. 22.
g. 43. & 3. a. 6.
& 5. a. 5. c. 12.
15. 16. 19.

M. At quamobrem Symbolum, omissa eius vitæ historia, à natalibus statim ad mortem transiit?

A. Quia ea tantum in Symbolo recensentur, quæ sunt in redemptione nostra † præcipua, quæque illius ita sunt propria, ut eius quasi substantiam in se complectantur.

Esa. 53. toto.
Act. 13. d. 23.
27. & c.

M. Iam mortis eius ordinem & modum mihi ediffere.

A. A suis nefarie* proditus, à Iudejs per calumniæ malitiamque accusatus, à Pontio Pilato iudice damnatus, sæuis verberibus crudeliter cæsus, & indignis modis acceptus atque illusus, in crucem sublati, illi suffixus est: atque ita, omni supplicio ex cruciatus, ignominiosa atque acerbissima morte affectus est.

Esa. 53.
Mat. 26. b. 14.
f. 59. 60. 61.
& 27. c. 26. 28.
d. 33. 34. & c.
Mar. 15. toto.
Luc. 23. toto.
Ioh. 18. & 19.
toto.

M. Hancine

M. Hanc cene gratiam pro cœlesti illa doctrina, & pro maximis illis atq; infinitis meritis ipsi retulerunt?

Mat. 20. d. 28.
 Marc. 10. f. 45.
 Ioh. 10. b. 11.
 c. 15. 17. 18.
 Rom. 4. d. 25.
 Coloss. 1. c. 20.
 † Esa. 53. toto.
 2. Cor. 5. 21.
 Gal. 1. a. 4.
 Eph. 1. b. 7.
 Coloss. 2. c. 14.
 * Gen. 42. d. 19
 e. 24. f. 37. &
 43. b. 9. c. 23.
 & 44. c. 16. d.
 32. 33.

A. Hæc quidem illi in eum crudeliter, malitiosè, atq; impiè perpetrarunt: verùm ipse sua sponte * ac volens hæc omnia perpeffus atque perfun-
 ctus est, vt iratum humano generi Patrem sacrificio hoc suauiffimo placaret, vtque pœnas + nobis debitas dependeret ac persolueret, atq; nos ex illis hoc modo eximeret. Neq; enim inter homines inusitatum, vt alter pro altero spondeat, * & fide iubeat, aut luat etiam. Cum Christo autem quasi sponsore, † pro nobis sic passo, Deus summo quasi iure egit: in nos verò, quorum peccata, merita supplicia, pœnasq; debitas in Christum transtulit, lenitate, mansuetudine, clementia, misericordia singulari vsus est. Christus ergò mortem, quæ pœna hominum sceleris à Deo immortalis erat constituta, pertulit, ac perferendo vicit. Sed & morte sua victum & subactum fregit ac domuit illum, qui mortis tenebat imperium, + id est, Diabolum, à cuius ius nos tyrānide atq; seruitute in libertatem vindicauit.

Aët. 10. f. 38.
 Coloss. 1. b. 13.
 Heb. 2. d. 14.

M. Verùm quum nos morte, quæ quotidie immineat atq; impendat, nihilo minùs mulctemur, & peccati nostri pœnas luimus, quem tandem ex hac victoria fructum percipimus?

I. ac. 23. f. 43.
 Ioh. 11. c. 25.
 26.

A. Amplissimum profecto. Nam morte Christi effectum est, vt mors * fidelibus iam non sit interitus, sed quædam quasi migratio commutatioq; vitæ.

vita, brevisq; adeo & certa in coelum transmissio, quò ducem nostrum intrepidè sequi debemus: qui sicuti morte non interijt, ita nec perire nos patietur. Quocirca pñ * mortis metu, quæ laborum, solitudinum, atque malorum huius vitæ omnium perfugium illis & dux in coelum sit, exhorrescere iam ampliùs, aut trepidare non debent.

Ioh. 11. b. 11.
1. Cor. 15. c. 18
1. Thess. 4. c.
13. 14.

M. Ecquod aliud commodum nobis ex Christi morte accedit?

A. Qui vnus cum Christo per fidem sunt corporis, in his pravi affectus & appetitus vitiosi, quos carnis concupiscentias vocamus, quasi vnà cum eo in crucem acti, emoriuntur, ne ampliùs in animis nostris dominantur.

Ro. 6. a. 4. 7.
b. 11. 12. 13. d.
22. & 8. a. 1. 2.
3. b. 10. 11. 13.
Colos. 2. c. 13.

M. Romanus praeses sub quo passus est, cur disertè nominatur?

A. Primum, personarum & temporum designatio rebus fidem tribuit: deinde, Christum suo, atq; à Deo assignato & constituto tempore, naturam nostram suscepisse, ac mortem oppetisse, res ipsa indicat: * quum sceptrum videlicet à Iudæ posteris ad Romanos, + ac alienigenas Reges, qui praecarium sub Romanorum imperio regnum obtinebant, translatum iam esset. Ad hæc, Christum gentibus * ad supplicium tradendum fore, & sententia iudicis capite damnandum, diuinitus olim fuerat præmonstratum.

Gen. 49. b. 10.
Dan. 9. g. 25.
† Luc. 2. a. 1.
& 3. a. 1.

Psal. 2. a. 2.
Lu. 18. f. 31. 32
& 24. c. 26.

M. Id quamobrem tandem?

A. Sententia iudicis innocens damnatus est, vt

Esa. 53. b. 3. 8.
 Ro. 5. a. 1. 6. 8.
 & 8. a. 1.
 2. Cor. 5. d. 18.
 21.
 1. Pet. 3. d. 18.

fontes nos, quorum causa Diuino iudicio conuicta atq; damnata erat, pro cœlesti † tribunali absolueret, & in integrum restitueret. Si enim à latronibus iugulatus, aut commota & concitata seditione, à priuatis hominibus ferro trucidat⁹ fuisset, nullam ea mors satisfactionis, compensationisq; speciem habuisset.

Mat. 27. c. 18.
 23.

M. Atqui Pilatus de illius * innocentia testimonium dixit.

Marc. 15. b. 10.
 Luc. 23. b. 14.
 Ioh. 18. g. 38.
 † Esa. 53. a. 5.
 Ioh. 1. c. 29. 36.
 1. Pet. 3. d. 18.

A. Rectè hoc illi testimonium tribuit † Pilatus, cui de eius innocentia planè constitit. Nam si non cens extitisset, minimè fuisset aptus atq; idoneus, qui alieni peccati pœnas sufferret atque persolueret: Deumq; placatum peccatoribus efficeret. Eum tamen postea assiduo Iudæorum clamore atque conuictio iactatus, & improbissimis vocibus * fatigatus atque victus, idem ille Pilatus innocentem de sententia populi condemnauit. Vnde liquet non sua ipsum peccata, quæ † nulla in eo erant, nec pœnas ipsi debitas morte luisset, sed debitas hominum sceleri, sibi indebitas pœnas sua voluntate in se susceptas subiisse, sustinuisse, atq; dependisse: & nostrorum flagitiorum maculas morte voluntaria, & suo innocentis sanguine luisset atq; eluisse.

Mat. 27. c. 22.
 Luc. 23. b. 18.
 21. 23. 24.
 Esa. 53. a. 4. 5.
 1. Pet. 2. d. 24.
 & 3. d. 18.

M. At qua de causa populus summa & singulari integritate atq; innocentia virum tam acerbè & penitus oderat?

Mat. 27. b. 18.
 Marc. 15. a. 10.
 † Mat. 25. b. 12.

A. Sacerdotes, Pharisei, & Scribæ, inuidiæ * incendio flagrant, quum † veritatis vim atque lu-

cem

cem ferre non possent, in eius vindicē atque assertorē, imperitæ * multitudinis odium concitarunt.

Luc. 20. c. 19.
Ioh. 8. c. 40. 45
& 11. f. 47.

M. Quum iudicio damnatus sit, quomodo sua ipsum sponte mortem obijisse dicis?

* Mat. 27. c. 20
Mar. 15. b. 11.

A. Si Pharisei, aut Scribæ, aut Iudei alij, aut simul vniuersi, vitæ necisq; potestatem in Christum habuissent, iamdudum illi mortem maturassent: sæpè enim + antea illi perniciem necemq; machinati fuerant. Sed & quum in aliud tempus supplicium eius differre statuissent, * quòd festus ille Azymorum dies, quem anniuersarium summa religione ceremoniâq; celebrare solebant, iam adesset: ne id quidem efficere potuerunt, quin sub ipsum diem festum, alieno ipsis tempore, sed diuinitus huic rei constituto, pateretur. Vnde satis constat, in ipsorum manu ac potestate nulla harum rerum aut temporum momenta sita fuisse, sed sua ipsum + voluntate, nulla vi coactum, hanc mortem pro nostra salute oppetisse.

Luc. 11. g. 55.
& 20. c. 19.
Ioh. 8. g. 59.
& 11. g. 53. 57.
* Mat. 26. a. 4.
Mar. 14. a. 1.

M. Quare eum potissimum necis diem illi Deus destinauit?

Esa. 53. b. 7.
d. 12.
Mat. 20. d. 28.
& 26. f. 53.
Ioh. 10. d. 17.

A. Vt ex ipso etiam tempore intelligeretur, Christum esse illum * Paschalem, id est, verè castum purumq; agnum, qui morte mactatus, gratissimâ se patri victimam pro nobis præberet.

Mat. 26. a. 2.
Luc. 22. a. 1. 7.
Marc. 14. a. 1.
1. Cor. 5. c. 7.
Heb. 7. d. 27.

M. Quum eligendę mortis optio penes ipsum fuerit, cur in crucem agi voluit, potius quàm alio quouis supplicio affici?

A. Primùm quidem ex patris sui voluntate, ad

K. ij.

quam

Esa. 53. d. 12.
 Matt. 26. d. 39.
 42.
 Marc. 15. c. 28.
 Luc. 22. d. 37.
 Ioh. 3. b. 14.

Deu. 21. d. 23.
 Gal. 3. b. 13.

Esa. 53. toto.
 Psal. 22. a. 6. 7.
 c. 12. 13. & c.
 Mat. 26. g. 67.
 & 27. c. 21. 26.
 28. d. 34. 38. c.
 44. f. 48.
 Phil. 2. a. 7. 8.

Esa. 53. a. 6.
 Psal. 22. a. 1.
 Mat. 26. d. 38.
 & 27. f. 46.
 Luc. 22. d. 43.

Esa. 53. a. 4. 5.
 b. 8.
 3. Pet. 3. d. 18.

quam se ÷ cōfirmavit, quæq; tot vaticinationibus, oraculis, signis, atque indicijs diuinitus olim prodita fuit atq; declarata. Deinde, vltima omnia pati voluit pro nobis, qui vltima omnia eramus cōmeriti. Erat enim illud mortis genus præ cæteris omnibus + execrādum & detestabile, quo potissimum tamē pro nobis occumbere voluit, vt diram execrationem, qua scelera nos nostra deuinxerāt, in se susciperet, eaque nos hoc pacto exolueret.

* Contumelias enim omnes, omnia probra atque supplicia, pro salute nostra leuia omnino sibi esse, atq; pro nihilo duxit: adeoq; cōtemptus, abiectus, & omnium hominū infim⁹ esse sustinuit, quō nos planē perditos, ad amissæ salutis spem erigeret.

M. Ecquid amplius de Christi morte dicendum habes?

A. + Christum non communi modo morte in hominum conspectu mulctatum, sed & æternæ mortis horrore perfusum fuisse: cum vniuersis Inferorum copijs quasi manum conseruisse, atq; luctatū esse: pro summo Dei tribunali iudicium triste, Diuinæq; animaduersionis grauem seueritatem subiisse: in summas angustias adductum fuisse: horribiles formidines, atq; acerbissimos animi dolores, quō iusto Dei iudicio per omnia satisfaceret, irāq; eius plenē placaret, pro nobis perpeßum atque perfunctum esse. Peccatoribus enim, * quorum hīc quasi personam Christus sustinuit, non præsentis modō, sed & futuræ etiam æternæq; mortis dolores atque cruciatus debentur. Quum verō humani generis perditī iam atque damnatī culpam pa-

rūer

riter, iustamq; pœnam ita in se susceperet atq; sustineret, tam graui metu, tantoque animi motu ac dolore perturbatus est, + vt exclamaret, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me?

Psal. 22. a. 1. 6.
Mat. 27. f. 46.

M. An non ignominia interim hoc pacto Dei filius afficitur, aut desperationis illi nota quædam inuritur?

A. Ille quidem hæc omnia absq; omni omnino * peccato perpessus est: tantum abest, vt vlla animi eius desperatio occuparit. Nunquam enim interea patri + confidere, & bene de salute sperare desiit, nec circumfuso vndiq; pauore obtorpuisset vnquam, aut dolore oppressus fuit: & cum vniuersa + inferorum potestate luctatus, aduersam vim omnem, & furentes ac violentos impetus fregit, atque superauit: vniuersaq; hæc in se suscepta, funditus deleuit: ipseq; in primis beatus nihilo minus permansit, beatitudinemq; suam nobis, qui ipsi fidimus, impertiuit. † Nisi enim hac eius verè beata morte salutem vitamq; essemus consequuti, sempiterna omnes morte perpetuò periëramus.

1. Pet. 2. d. 22.

Mat. 26. d. 42.
Luc. 23. d. 46.
Heb. 5. b. 7.

Osc. 13. d. 14.
1. Cor. 15. d. 26
g. 54. 55.
Col. 1. c. 13. 14.
2. Tim. 1. c. 10.
He. 2. d. 14. 15.

Ioh. 8. d. 24.
Eph. 2. c. 12.
Colof. 1. c. 13.
Heb. 2. d. 14.

M. Verum in Christum, qui Deus sit, quomodo potuit tantus animi dolor atq; trepidatio cadere?

A. Secundum humanæ * naturæ affectionem, Diuinitate interim potestatis suæ vim non intendente, hoc effectum est.

Mat. 26. d. 41.
Rom. 8. a. 3.
1. Pet. 4. a. 1.

M. Iam ergo mihi breuiter summamq; amplissima illa commoda, quæ ex Christi morte, cruciatuq; longè maximo percipiunt fideles, recense.

A. In summa, + vnico mortis suæ sacrificio, peccata

Heb. 7. d. 27.

& 9. d. 12.

10. c. 12. 14.

Heb. 9. d. 14.

1. Ioh. 1. b. 7.

Apoc. 1. b. 5.

† Psa. 32. a. 1. 2.

Rom. 4. b. 7. 8.

Heb. 10. c. 17.

* Col. 2. c. 14.

Ioh. 3. c. 16. &

11. c. 25. 26.

Ro. 6. a. 4. 7.

b. 11. & c. & 8.

a. 1. 2. 3. b. 10.

11. & c.

Colos. 2. c. 13.

Esa. 53. b. 9.

Mat. 12. c. 40.

& 27. g. 59. 60.

1 Cor. 15. a. 4. 5

cata nostra coram Deo expiavit, & placata Dei ira nos in gratiam cum eo reduxit: sanguine suo ut purissimo + lauacro, animarum nostrarum sordes atque maculas omnes eluit, atque deleuit: & peccatorum nostrorum + memoriam, ne amplius unquam in Dei conspectum veniant, sempiterna obliuione obruens, *Chirographum illud, quo tenebamur & conuincebamur, decretumq; cuius sententia damnabamur, induxit, & inane factum aboleuit. Hæc ille omnia uiuis pariter atque mortuis, illi dum vixerunt + confisis, morte sua præstitit. Postremo mortis suæ vi, cupiditates alioqui effrænatas atque indomitas, in ijs, qui illi per fidem omnino adhærescunt, ita * frænat ac frangit, & illarum ardorem ita restinguit, ut spiritui facilius obtemperent atque obsequantur.

M. Cur sepultum fuisse etiam addis?

A. Exangue, atque + exanimum corpus sepulchro conditum est, ut mors eius testator esset, utq; de ea inter omnes constaret. Si enim statim resuixisset, mortem eius pleriq; in disceptationem & controuersiam vocassent, atque ita in dubium ea ventura videretur.

M. Quid sibi vult quod sequitur de eius ad Inferos descensu?

A. Christum ut corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata, ad inferos descendisse: simulq; etiam mortis suæ virtutem, atque efficacitatem ad mortuos, atq; inferos adeo ipsos ita penetrasse, ut & incredulorum animæ acerbissimam iustissimamq;

1. Pet. 1. d. 19.

justissimamq; * infidelitatis suæ damnationem: Ioh. 8. d. 24.
ipseq; inferorum princeps † Satanas, tyrannidis
suæ, & tenebrarum potestatem omnem debilita- 1. Cor. 15. g.
tam, fractam, atque ruina collapsam esse persenti 33.
ret: contrà verò * mortui, Christo dum vixerunt Col. 1. c. 13. 14.
fidentes, redemptionis suæ opus iam peractum He. 2. d. 14. 15.
esse, eiusq; vim atque virtutem, cum suauissima * Ioh. 5. c. 25.
certissimaq; consolatione, intelligerent atq; per- & 11. c. 25. 26.
ciperent. Rom. 14. b. 9.
Col. 1. c. 19. 20.

M. Iam ad sequentia pergamus.

A. Tertio die post † reuixit, & quadraginta die- Mat. 28. b. 6. 9.
rum spacio, suis se viuum frequenter exhibuit, & Mar. 16. b. 6. 9.
inter discipulos versatus est, edens ac bibens cum Luc. 24. a. 6. 7.
illis. b. 14. 15.
Ioh. 20. c. 14.
d. 19. 20. 26.

M. Quid, an non satis erat, quòd per mortem eius & 2. a. 1. 4.
peccatorum liberationem veniamq; impetramus? Act. 1. a. 3. 4.
& 2. d. 24. 32.

A. Id non satis erat, si vel eius, vel nostri rationem
habeas. Nisi enim reuixisset, minimè putaretur
* filius Dei: quin & illud ipsi, dum in cruce pen- Rom. 1. a. 4.
deret, ij qui viderant, exprobrabant atq; obijcie-
bant: † Alios inquiunt seruauit, seipsum non po- Mat. 27. c. 40.
test seruare: descendat nunc de cruce, & credemus 41. 42.
ei. Iam autem excitatus à mortuis, ad vitæ peren- Mar. 15. c. 30.
nitatem, * Diuinitatis suæ potentiam declarauit Luc. 23. d. 35.
maiores, quàm si descendendo de cruce, mortis 37.
terrores refugisset. † Morì quidem omnibus est * Rom. 1. a. 4.
commune: tametsi verò intentatæ morti quidam Heb. 9. g. 27.
se ad tempus subduxerunt, mortis tamen semel
appetitæ vincula soluere, aut abrumpere, & vir-
tute propria reuiuiscere, id vnici filij Dei Iesu
Christi,

Rom. 1. 2. 4.
& 6. a. 4. 9. &
14. b. 9.

1. Cor. 15. g.
34. 55. 57.

Eph. 1. d. 20.

Col. 1. e. 17. 18

1. Ioh. 3. b. 8.

Heb. 2. d. 14.

† Psal. 16. b. 10.

Mat. 12. d. 40.

Act. 2. d. 26. 31

Christi, authoris vitæ proprium est : quo se * peccati, & mortis, ipsiusq; adeo Diaboli victorem demonstravit.

M. Quam aliam ob causam excitatus est?

A. Ut † Davidis, & aliorum sacrorum vatum implerentur oracula, qui prædixerunt fore, ut nec corpus eius tentaretur corruptione, nec anima apud inferos relinqueretur.

M. At quas nobis utilitates præbet, quod reuixit Christus?

Rom. 4. d. 25.

† Ro. 6. a. 4. 5.

b. 11. 12. 13.

Col. 3. a. 1. 2.

Ioh. 11. c. 25.

Rom. 8. b. 11.

1. Cor. 15. c. 20

21. 22.

† 1. Cor. 15. c.

13. 14. 16. 17.

A. Multiplices, & varias. Inde enim nobis * iustitia, qua antè carebamus: inde innocentia † studium, quam vitæ nouitatem vocamus: inde vires, & ad piè sancteq; viuendum virtus nobis, ac robur accedunt: inde nobis spes, & mortalia corpora nostra à morte in * integrum aliquando tandem restituenda. Si enim Christus ipse † morte absumptus fuisset, liberator noster minimè extitisset: quæ enim nobis spes esset reliqua salutis per illum, qui seipsum non seruauit? Fuit igitur & consentaneum illi persone, quam sustinebat Dominus, & necessarium nobis ad salutem adiumentum, ut priusmùm Christus * seipsum morte liberaret, post autem, ut nobis mortis claustra rumperet, atque reuelleret: atque ita salutis nos nostræ spem in resurrectione ipsius collocaremus. Neque enim fieri potest, ut Christus † caput nostrum reuiuiscens, nos corporis sui membra, morte & interitu deleri omnino sinat.

M. Attigisti, mi fili, principes causas resurrectionis

Rom. 8. b. 11.

1. Cor. 15. b. 11

12. d. 20 21.

1. Pet. 1. a. 3.

Eph. 1. d. 22.

& 4. c. 15. 16.

& 5. d. 23.

Col. 1. d. 18.

Christi ascensum in cælum. Christi Diuinitas & Humanitas. 73
nis Christi: nunc de eius in cælum ascensu quid
censeas, libet audire.

A. In Apostolorum suorum conspectu, circum-
fusa velatus nube, in cælum + ascendit, aut potius
supra omnes cælos, vbi ad Dei patris dexteram
assidet.

Mar. 16. d. 19.
Luc. 24. g. 51.
Act. 1. b. 9. 10.

M. Hoc quomodo sit intelligendum dicito.

A. Simplicissime quidem Christum + corpore in
cælum ascendisse, vbi prius corpore non fuerat:
terramq; vbi prius corpore fuerat, reliquisse. Nam
Diuina natura, quæ omnia implet, & in cælis sem-
per extitit, & eadem, ac spiritu suo * Ecclesiæ suæ
semper in terris præsens adest, aderitq; vsque ad
mundi dissolutionem.

Ioh. 14. c. 19.
& 16. b. 10. c.
16. d. 28.

Mat. 18. c. 20.
& 28. d. 20.

M. Aliam ergo Diuinitatis eius rationem, huma-
nitatis aliam esse dicis?

A. Dico, præceptor: neque enim aut de eius Di-
uinitate corpus, aut de illius corpore Deum facie-
mus. Hæc enim + creata est, illa minime: hanc
in cælum assumptam, in cælo * manere: illam au-
tem sic + vbiq; esse, vt cælum & terram impleat,
testantur sacra scripturæ.

Esa. 7. c. 14.
Mat. 1. a. 2. d.
23.

Lu. 2. a. 7. f. 40.
g. 52. 53.

Ioh. 1. a. 3. b. 14

Gal. 4. a. 4.

* Mar. 16. d. 19

Luc. 24. g. 51.

Act. 1. b. 9. 10.

& 3. d. 21.

Ephes. 4. b. 10.

† Ioh. 1. a. 3.

& 16. c. 15.

1. Cor. 15. d. 28

Eph. 1. d. 23.

Col. 1 c. 16. 17

M. Verum, an aliquo modo corpore præsentem
nobis adesse Christum dicis?

A. Si magna paruis componere licet, sic Christi
corpus præsens adest nostræ fidei, vt sol cum cer-
nitur, adest oculo: nulla enim res, quæ sub sensus
cādit, ad similitudinem Christo propius accedit,
quàm sol: qui cum cælū semper occupet, & pro-

L. i.

inde

Ioh. 14. c. 19.
& 16. b. 10.
d. 28.

† Act. 7. g. 55.
Col. 3. a. 1.
Hebr. 4. d. 16.
& 10. d. 22.
& 11. a. 1. 3.

Mat. 28. d. 20.
1 Cor. 15. d. 28.
Eph. 1. d. 23.
Col. 1. c. 17. 18.

inde oculum reuera non contingat, tamen corpus solis præsens aspectui adest, nihil id impediante tāta interualli distantia. Sic Christi corpus, quod eius ascensu nobis sublatum est, * quodq; reliquit mundum, & ad patrem abiit, sensibus quidem nostris abest: fides tamen nostra † versatur in cœlo, atque intuetur solem illū iustitiæ, ac præsens præsenti in cœlo verè adest, ut visus noster adest corpori solis in cœlo, aut sol in terris nostro visui. Præterea verò, quemadmodum sol lumine suo rebus omnibus adest, sic etiam & Christus Diuinitate, Spiritu, atq; potentia sua * præsens adest omnibus, atq; omnia complet.

M. Iam quod ad Christum attinet, quid potissimum spectas in eius ascensu, sessioneq; ad dexteram Patris?

Phi. 2. a. 6. 7. 8.

A. Par erat ut Christus, qui à † summo honoris atque dignitatis gradu, ad infimam serui conditionem, ad ignominiam damnationis atque probrosæ mortis descenderat, amplissimam rursus gloriam atque splendorem obtineret: eundem nimirum, quem antè habuerat, ut scilicet humilitati & ignominia, gloria eius atque maiestas proportionem quadam respōderent. Quod & D. Paulus ad * Philippenses scribens clarissimè docet: Factus est inquit, obediens vsque ad mortem, mortē autem crucis: propter quod & Deus illum ecclesiæ caput constitutum, supra omnes principatus euectum, cœli & terræ imperio, ut omnia gubernet, donatum, ad summam extulit sublimitatem, & dedit illi nomen, quod est supra omne nomen, ut in no-

Phil. 2. b. 8. 9.
Ephes. 1. d. 20.
21. 22. 23.
Colos. 1. c. 18.
Heb. 2. b. 9.

mine

Ascensus Christi, sessionisq; ad dexteram Patris fructus. 73

mine IESV omne genu se flectat, coelestium, terrestrium, & infernorum.

M. Anquum Dei dexteram, & sessionem nominas, esse Deum humana specie, aut figura, animo & cogitatione fingis?

A. Nequaquam Preceptor: sed quia nobis sermo est de Deo apud homines, humano more, quomodo delatum sibi à patre regnum Christus acceperit, vtcunque exprimimus. Solent enim Reges, quos * præcipuo honore dignantur, suæq; dominationis vicarios constituunt, sibi ad dexteram collocare. Istis ergo verbis significatur, Deum patrem filium suum Christum + caput Ecclesiæ constituisse: per quem suos tueri, & rerum vniuersitatem gubernare velit.

3. Reg. 2. c. 19.

Psal. 110. a. 1.

Mat. 20. c. 21.

Eph. 1. d. 22.

& 4. c. 15. 16.

& 5. d. 23.

Col. 1. d. 18.

M. Rectè: iam nos ex eius ascensu in coelum, sessioneq; ad dexteram Patris, quid capimus commodi?

A. Primum, Christus vt in terram, quasi exilium nostra causa descenderat, ita & coelum, paternam hereditatem adiens, nostro nomine ingressus est:

* viam atq; aditum illuc nobis patefaciens, ianuamq; coeli, nobis antea propter peccatum clausam, aperiens. Nam cum Christus caput nostrum, humanam nostram carnem secum in coelum vexit, nos corporis sui membra, tam + potens atq; beneuolum caput in terra perpetuò nō relinquet. Præterea in conspectu Dei astans, & nos illi commendans, atq; pro nobis intercedēs, causæ nostræ patronus existit: quo aduocato, causa nō cademus

Ioh. 14. a. 2.

2. Cor. 5. a. 1.

Eph. 2. d. 18.

Heb. 10. d. 19.

20. 22.

† Eph. 1. d. 22.

23. & 4. c. 15.

16. & 5. d. 23.

Colos. 1. d. 18.

† Ioh. 16. d. 26

Rom. 8. f. 34.

Heb. 7. d. 25.

& 9. g. 24.

1. Ioh. 2. a. 1.

L. ij.

M. At

M. At cur non potius in terris hic nobiscum mā-
sit?

Ioh. 14. d. 31.
& 17. a. 4.
& 19. f. 30.

Ioh. 14. b. 16.
& d. 26. & 16.
a. 7. c. 13.
Rom. 5. a. 5. &
8. b. 9. c. 16.
1 Cor. 12. a. 4.
& c.
2. Cor. 1. a. 22.
Eph. 1. d. 17.
† Ro. 8. a. 4. & c.
Col. 3. a. 1. 2.
Ep. 4. d. 22. 30.

Mat. 28. d. 18.
Luc. 1. d. 33.
Ioh. 17. a. 2.
Ep. 1. d. 20. 21.
Phi. 2. b. 9. 10.

A. Rebus, quę illi à *Patre* fuerant mandate, quę-
que ad salutem nostram pertinerēt, omnibus per-
funct⁹ cū esset, nihil illi opus fuit diutius in ter-
ris versari. Sed & quę faceret, si corpore præsens
adesset, ea omnia absens facit, tuetur, iuuat, cor-
roborat, corrigit, coërcet, castigat. Præterea sacrū
spiritum * suum, vti promissit, cœlo in corda nos-
tra demittit, vt certissimum beneuolentię suę
pignus, per quem ē tenebris nos atque caligine in-
lucem vocat, mentium cæcitatem illuminat, mœ-
stitiam ex animis nostris pellit, & illorum vulneri-
bus medetur; efficitq; Diuino + spiritus sui instin-
ctu, vt cœlum intuentes mentes animosq; nostros
humo excitatos, ab affectionibus prauis, & terre-
nis rebus sursum, vbi Christus est ad dexteram
patris, erigamus: cogitantes, spectantēsq; supera
atque cœlestia, celsi & erecti hæc nostra exigua
contemnamus, vitam, mortem, diuitias, pauper-
tates, humanaq; omnia excelso magnoq; animo
despicientes. Summa deniq; illa sit, Christum ad
dexteram Dei assidentem, * potentia, prudentia,
prouidentia sua mundum vniuersum regere, atq;
administrare, mouere, gubernare, & moderari om-
nia; eadem vsque facturum, quoad mundi fabri-
ca dissoluetur.

M. Quum ergo corpore sublatus in cœlum, suos
hic in terris Christus nō destituat, crassè iudicant,
qui præsentiā absentiamq; illius solo corpore
metiuntur.

A. Sanè.

A. Sanè. Nam res quæ incorporeæ sunt, sub sensum cadere non possunt. Quis vnquam suam ipsius animam viderit? Nullus. At quid nobis adest præsentius, quid propinquiùs, cōiunctiusue, quàm anima cuiusque sua? Quæ spiritualia sunt, non videntur nisi † oculo spiritus. Christum igitur qui in terris videre vult, aperiat oculos non corporis, sed animi & fidei, & videbit præsentem, quem oculus non videt.

Ioh. 8. g. 32.
& 14. c. 21.
Gal. 3. a. 1.
Ep. 1. d. 13. 28.

M. At quibus peculiariter & efficacissimè adesse eum præsentem agnoscit fides?

A. Conspiciet eum fidei acies præsentem, atque a deò in medio, vbicunq; sunt duo vel tres congregati * in nomine eius: videbit præsentem suis, id est, verè pijs omnibus vsque ad seculorum omnium exitum. Quid dixi? Christum videbit præsentem: imò & videbit, & sciet in seipso habitantē quisque pius, haud aliter atque animum suum proprium. Habitat † enim ac residet in animo eius, qui suam fiduciam omnem atque spem in eo collocat.

Mat. 18. c. 19.
20. & 28. d. 20.
Ioh. 14. b. 18.
21.

Ioh. 14. c. 23.
Ep. 3. h. 16. 17.
Col. 3. b. 11.

M. Ecquid prætereà habes adhuc dicendum?

A. Christus ascendendo assidendoq; ad dexteram patris, falsam* illam opinionem, quam aliquando Apostoli † etiam ipsi acceperant, amouit atque ex hominum animis penitus euellit, quod scilicet, Christus in terris nobis conspicuus regnaturus esset, haud aliter ac reliqui Reges terræ, & principes mundani. Hunc terrorem mentibus nostris eripere, ac de regno suo magis sublimia cogitare nos voluit Dominus: abesse ergo ab oculis, atque

Luc. 2. a. 23.
& 17. c. 20. 21.
Ioh. 6. b. 15.
† Mat. 20. c. 21
Luc. 24. b. 21.
Act. 1. a. 6.

Ioh. 18. g. 36.

Eph. 1. d. 18.
Col. 3. a. 1. 2.

omni sensu corporeo voluit, vt ea ratione, fides
* nostra & excitata & exercitata sit, ad intuendum
moderationem & prouidentiam eius, qui corpo-
rea aspectu non sentitur.

M. Ecqua alia ratio est, quare è terris in cœlum
se subduxerit?

Mat. 28. d. 18.
1. Cor. 15. d. 24
25. 27. 28.

9 Rom. 14. b. 9
Phil. 2. b. 9. 10

Luc. 17. c. 20.
21.

A. Cùm non vnus alicuius regionis terræ, sed
omnium + terrarum orbis pariter atq; cœli prin-
ceps sit, viuorum pariter atque mortuorum Do-
minus: par erat, vt clam sensibus nostris regnum
suum administraret. Nam si sub aspectum veniret,
locum atque sedem mutare, huc † & illuc identi-
dem trahi, & nunc in hanc regionem, nunc in ali-
am migrare eum opus esset, vt suscepta negotia
transigeret. Si enim eodem momento temporis v-
biq; omnibus præsens adesset, iam non homo, sed
spectrū potius esse, neq; corpus habuisse verū, sed
imaginarium videretur: aut certè quod Eutyches
censuit, corpus eius abijisse in Diuinitatem, aut v-
biq; esse putaretur. Vnde mille continuo nasce-
rentur opiniones falsæ, quas omnes, corpore in-
tegro in cœlum sublato, depulit, animosq; homi-
num maximis erroribus liberauit. Mundum inte-
rim, tametsi nobis non conspicuus, summa * vir-
tute, & sapientia admirabiliter regit atq; admini-
strat. Hominum est, humana quadam ratione Res-
publicas suas gubernare & moderari; Christi au-
tem, id est, filij Dei, diuina.

Mat. 28. d. 18.
Phil. 2. b. 9. 10.
Apoc. 11. d. 15.

M. Attigisti præcipua quedam, ex infinitis & im-
mensis beneficijs, quorum fructum ex Christi
morte, resurrectione, & ascensione, percipimus: nā

vnus

vnīuersa ne mente quidem atque animo humano concipi, nedum verbis atq; dicendo explicari vllō modo queunt. Haftenus tamen scientiam in hac re tuam experiar, vt mīhi prima rerum capita, ad quæ reliqua omnia referuntur, breuiter & summatim describas.

A. Dico igitur, cum ex his, tū etiā ex alijs Christi actionibus duplicem nos vtilitatem capere. Vnam, quod quæcunq; fecit, ea omnia nostro commodò fecerit: adeò quidem, vt perinde + nostra sint, modo eisdem firma viuacq; fide inhæserimus, ac si nos ea fecissemus ipsi. Ipse quidem eruci suffixus est, & nos cum ipso in crucem sublati sum⁹, & nostra in eo peccata sunt punita. Ipse mortuus est & sepultus, nos itidem vnā cum peccatis nostris mortui sumus & sepulti: idēq; ita, vt omnis peccatorum nostrorum memoria, sempiterna obliuione penitus deleatur. Ipse à morte excitatus est, & nos cum eo reuiximus, resurrectionis & vitæ eius sic facti participes, vt nobis deinceps mors non dominetur: est enim idem in nobis * spiritus, qui Iesum à mortuis excitauit. Postremò, præterquam quod ab ascensu eius spiritus sancti + dona cumulatissimè nobis accesserunt, nos secum etiā in coelum subleuatos, sublato sc̃ptulit, vt eius quasi possessionem, vnā cum capite nostro occuparemus. Ista quidem nondum apparent, + tamen tūdemum hæc omnia proferentur in lucem, cum Christus, qui est lux mūdi, in quo spes nostræ omnes atque opes positæ sunt atque defixæ, immortalī gloria clarus, sese palām omnibus ostendet.

M. Alterum

Esa. 9. b. 6.

1. Cor. 15. f. 48.

49.

Rom. 6. b. 6. 7.

& c. & 8. f. 32.

& 13. d. 14.

Gal. 2. d. 20. &

3. d. 27.

Heb. 3. c. 14. &

10. c. 17.

Ro. 8. b. 11.

Eph. 4. b. 8.

Ioh. 8. b. 12.

Rom. 8. c. 24.

1. Cor. 1. d. 30.

Col. 1. a. 5. &

2. a. 3. & 3.

2. 4. b. 11.

1. Pet. 1. a. 4.

M. Alterum illud commodum, quod ex Christi actionibus consequimur, cuiusmodi tandem est?

Ioh. 13. b. 15.
1. Pet. 2. d. 21.
1. Ioh. 2. a. 6.

A. Quod Christus se nobis *exemplar ad imitandum proposuit, ad quod vitam nostram omnem formemus. Christus si mortuus sit pro peccato, si sepultus, id semel perpeffus est: si reuixerit, si in cœlum ascenderit, semel tantum reuixit, semel ascendit: iam non amplius moritur, sed vita sempiterna fruitur, & in summa atq; perenni gloria regnat.

Rom. 8. a. 2. 1.
c. 10.
Gal. 2. d. 19.
Col. 2. d. 20.
& 3. a. 1.
1. Tim. 2. b. 11.

Sic † si nos simus mortui, si sepulti peccato, quomodo posthac viuemus in eodem? Si excitati cum Christo simus, si per certam fidem atq; spem firmam in cœlo cum eo versemur, in cœlestes res, diuinas, æternas, non terrenas, mundanas, & carducas, curas omnes cogitationesq; in posterum conferre debemus. Et quemadmodum *terrestris hominis hactenus gestauimus imaginem, cœlestis deinceps imaginem induamus: dolores & iniurias omnes eius exemplo placide & sedate ferentes, cæterasq; illius virtutes Diuinas, quoad mortales possunt, imitantes atq; exprimētes. Et cū Christus

Rom. 8. f. 20.
1. Cor. 13. f. 47.
43. 49.

Dominus nunquam desistat nobis benefacere, patris misericordiam perpetuò nobis exposcere & implorare, spiritum suum sanctum nobis largiri, ecclesiam suam amplissimis donis mirabiliter & assidue exornare: par est nos simili † ratione proximum omni studio iuuare, & artissimis amoris, concordie, atq; summæ coniunctionis vinculis, quantum in nobis erit, cum omnibus hominibus astringi: atq; ita nos totos in Christi, velut vnici

Ioh. 13. b. 13.
& 15. b. 12.
Eph. 5. a. 2.
Heb. 12. d. 14.

* Gal. 2. d. 20.
1. Petr. 2. d. 21.
1. Ioh. 2. a. 6.

* exempli, mores formari.

M.

M. An non & nostri etiam erga Christum ipsum officij ex his admonemur?

A. Admonemur sanè, vt voluntati + Christi, cuius toti sumus, quemq; Dominum esse nostrum profiteamur, obediamus & pareamus; vt Christum seruatorem, qui eam nobis, suis adhuc hostibus, charitatem prestitit, vt ad eius summum erga nos amorem nihil posset accedere, ita ex animo, ita toto vicissim pectore amemus, diligamus, amplectamur, vt Christum nobismet ipsis chariorem habeamus: Christo, qui ita se totum nobis dedit, * nos ipsos totos, omniaq; nostra inuicem tradamus: opes, honores, gloriam, patriam, parentes, liberos, coniuges, chara, grata, iucundaq; omnia præ Christo vilia, pericula omnia pro Christo leuiam habeamus, atque despiciamus: vitam deniq; animamq; ipsam amittamus potius, quam Christum, nostrumq; in illum amorem atque officium deseramus. Fortunata enim mors, quæ naturæ debita, pro Christo est potissimum reddita: pro Christo, inquam, qui sese pro nobis voluntariæ morti obtulit atque obiecit: quicq; vitæ author, mortuos nos eripere morti, + ac vitæ restituere, & vult, & potest.

*Ro. 5. b. 8. 10.**2. Cor. 5. d. 15.**1. Thes. 5. b. 10.**Mat. 10. d. 19.**37. & 16 d. 25.**Luc. 9. c. 23. 24.**& 14. f. 26.**Mar. 8. d. 35.*

M. Perge.

A. Admonemur præterea, vt Christum Dominum in cœlo iam regnantem, non terrestri + aliquo cultu, impijs traditionibus, & frigidis hominum inuentis, sed cultu cœlesti & reuera spiritali, qualis & nos qui demus, & illum qui accipiat, deceat

*Mat. 5. a. 3.**6. 8. 9.**Ioh. 4. d. 21. 22**& Ioh. 4. c. 23.**24.*

M. i.

maximè,

82 *Officium nostrum erga Christum seruatore. Iudiciū vltimū.*

maximè, purè & castè veneremur: haud aliter atq[ue]
ille & honorauit, & honorat Patrem: cū eadem
opera & Patrem pari honore prosequamur. Qui
enim honore * Christum afficit, honorat & Pa-
trem: cuius rei ipse certissimusest, & locupletiss-
mus testis.

Ioh. 5. d. 23.

M. Iam de vltimo iudicio, & mundi fine quid sen-
tias, paucis audire cupio.

Mat. 24. c. 29.

30. & 25. c. 31.

1. Cor. 15. g. 52

1. Thef. 4. d. 16

A. Veniet Christus in i nubibus cœli, cum sum-
ma gloria, & augustissima atque maximè verenda
maiestate, sanctorum angelorum comitatu & fre-
quentia stipatus atque circumfusus: & horribili
tubæ sonitu, ac classico tremendo, mortui omnes,
qui ab orbe cōdito ad eum vsque diem vixerunt,
animis atque corporibus integris excitabuntur:
& pro i tribunali illius iudicio sistentur: vitæ suæ
rationem, quæ ab incorrupto atque seверо iudice
ad veritatem reuocabitur, pro se quisque, red-
dituri.

Ro. 14. b. 10. 12

1. Cor. 4. a. 4. 5.

2. Cor. 5. b. 10.

M. Verū, cum in fine mundi iudicij dies futurus
sit, morsq[ue] omnibus sit definita atque constituta,
quomodo in Symbolo quosdam tum viuos futu-
ros dicis?

1. Cor. 15. g. 51

1. Thef. 4. d. 17

1. Cor. 15. e.

42. 43. g. 53. 54

Phil. 3. d. 21.

A. Diuus Paulus docet eos, qui tunc erunt * sus-
perstites, subito immutandos atque innouan-
dos esse, ita vt deleta corporum i corruptione, ac
mortalitate abolita, immortalitatem induantur:
atque hæc illis mutatio instar mortis erit, quum &
corruptæ naturæ interitus, incorruptæ initium fu-
turus sit.

M. An

M. An iudicij huius cogitatione pios percelli, atq; horrore perfundi, illudq; reformidare & refugere oporteat?

A. Minimè: is enim sententiam feret, qui pro nobis sententia Iudicis damnatus est, ne nos graue Dei iudicium subeuntes condemnemur, sed iudicio absoluiamur: is inquam, iudicium pronuntiabit, in cuius nos fide atque clientela sumus, quicq; causæ nostræ patrociniū suscepit. Imò singulari quadam * consolatione conscientiae nostræ sustē-

tantur, & inter medias huius vitæ miseras & æ-

rumnas, gaudijs exultant, quod Christus semel futurus sit mundi iudex: hac enim maximè spe nitimur, quod tum demum regnum illud immortalis

tatis & eterne vitæ, hactenus tantum inchoatum, quod Dei filijs ante iacta mundi fundamenta cō-

stitutum atque definitum fuit, omni ex parte plenè & cumulatè perfectum, immutabili aeternitate possidebimus. * Impij verò, qui vel Dei iustitiam

atque iram non formidarunt, vel eius per Christum clementia, misericordiaeque non sunt confisi, quicq; pios terra, mariq; persequētes, omnibus iniurijs affecerunt, summisq; supplicijs & mortibus crudelissimis mactarunt, cum Satana atque Caco-

dæmonibus vniuersis in destinatum ipsis inferorum carcerem, impietatis & scelerum vindicem, & tenebras perpetuas conijciuntur: vbi scelerum suorum conscientia, & sempiterno igne, atq; omni summoq; supplicio excruciatī, aeternas poenas dabunt, atque dependent. Nam quod à mortalib⁹ in Dei immortalis immensam, infinitamq; Maie-

Rom. 8. c. 9.

23. g. 38. 39.

1. Cor. 1. b. 7.

Phil. 3. d. 20.

Tit. 2. d. 13.

2. Pet. 3. c. 12.

Mat. 25. g. 34.

1. Cor. 13. c. 9.

10. & 15. f. 42.

43. g. 53. 54.

Mat. 8. b. 12.

& 22. b. 13. &

25. c. 30. 41.

He. 10. c. 26. 27

Iud. 6. 7. 8.

Apoc. 14. b. 10

11. & 19. d. 20.

& 20. c. 10. d. 1

14. & 21. c. 18.

statem peccatum est, infinito etiam perpetuoq;
supplicio dignum est.

M. Ultimo iudicio mundi finis coniunctus est, de
quo apertius adhuc explicare te velim.

Mat. 24. c. 29.
30. d. 35.
2. Pet. 3. c. 10.
11. & c.

A. Mundi finem huiusmodi futurum esse * Apo-
stolus commemorat. Coelum procellæ in morem
transibit, elementa æstuantia soluentur, terra &
quæ in ea sunt vniuersa, flamma conflagrabit:
quasi diceret fore aliquando, vt hic mundus ar-
dore deflagrans, omni suo vitio per ignem (vti in
auro fieri videmus) excocto, totus repurgetur, at-
que in absolutam summamq; perfectionem reno-
uetur, faciemq; induat longè pulcherrimam, quæ
sempiternis seculorum ætatibus non immutabi-
tur. Hoc enim est quod diuus + Petrus ait: Coelum
nouum, & terram nouam, in quibus iustitia inha-
bitabit, secūdam promissionem Dei expectamus.
Neque verò à fide abhorret, vt peccatum, ita &
corruptionem * rerum, atq; mutabilitatem, cæte-
raq; ex peccato enata mala, aliquando tandem fi-
nem esse habitura. Atque hæc est summa secundæ
partis fidei Christianæ, quâ tota redemptionis no-
stræ per Iesum Christum historia continetur.

2. Pet. 3. c. 13.

Rom. 8. c. 19.

22. & c.

2. Pet. 3. c. 13.

Apoc. 21. a. 1.

Conclusio.

Transitio.

Tertia pars

Symbol.

Spiritus sanctus

Mat. 28. d. 19.

Ioh. 14. d. 26 &

15. d. 26. & 16.

M. Quum ergò de Deo patre conditore, deq; eius
filio Iesu Christo seruatore iam dixeris, id est, du-
as confessionis Christianæ partes absolueris: iam
de tertia libet audire, quid de SPIRITU SAN-
CTO credas.

A. Illum tertiam † personam sanctissimæ Trini-
tatis esse confiteor, à patre & filio ab æterno pro-
cedentem,

cedentem, vtrique æqualem, atque eiusdem prorsus naturæ, vnaque cum utroque adorandum atque invocandum.

b.7. & 20. f. 22
Ad. 5. a. 3. 4.

M. Cur Sanctus appellatur?

A. Non tantum ob suam ipsius sanctitatem, quæ utique summa est, sed quod per eum electi Dei, & membra Christi sancta * efficiantur. Qua de causa Diuinæ literæ illum Spiritum sanctificationis vocarunt.

Rom. 1. a. 4.
& 15. d. 16.
2. Thes. 2. c. 13.
Tit. 3. b. 5.
1. Pet. 1. a. 2.

M. Quibus in rebus hanc sanctificationem constituis?

A. Primum quidem eius instinctu, afflatuque Diuino † regeneramur: & idcirco dixit Christus oportere nos ex aqua & spiritu renasci. Cœlesti itidem eius afflatu, Deus Pater nos sibi filios * adoptat: vnde nō immerito Spiritus adoptionis est dictus. Illo interprete, † Diuina nobis mysteria aperiuntur: eius lumine, animorum nostrorum oculi, ad ea intelligenda illustrantur: eius iudicio, * vel cōdonantur, vel reseruantur peccata: eius vi, reprimitur & * domatur vitiosa caro, & cupiditates prauę coërcentur atque restringuntur: eius arbitrio, multiplicia † dona in pios distribuuntur. Is in huius vitæ multis variisque incommodis, molestiis, atque miseriis, egritudinem luctumque piorum, qui ferè sunt in hoc mundo grauissimè afflicti, & quorum dolores omnem humanam consolationem vincunt, arcano solatio suo, & bona spe sedat, lenit, & consolatur: vnde & † paracleti, id est, consolatoris verum propriumque nomē sibi asciuit. Eius

Ioh. 3. a. 5.
Tit. 3. b. 5.
* Ro. 8. c. 15. d. 23.
Gal. 4. a. 5. 6.
† Ioh. 14. b. 17.
d. 26. & 16. b. 13.
1. Cor. 2. c. 10.
11. d. 13.
Eph. 1. d. 17.
* Ioh. 20. f. 22.
† Rom. 8. a. 4.
5. & c. b. 13. 14.
& c. c. 26.
† Act. 2. a. 4.
1. Cor. 12. a. 4.
7. & c.

Ioh. 14. b. 16.
d. 26. & 15. d. 26. & 16. a. 7.

M. iij.

denique

Ro. 8. b. 11.

1. Cor. 12. 2. 4.
7. &c.

denique virtute, corpora nostra mortalia † reuiuiscunt: breuiter, quæcunq; nobis deferuntur in Christo beneficia, ea omnia spiritus sancti * opera intelligimus, sentimus, accipimus. In tantorum ergo donorum authore non immerito fiduciam atque spem collocamus, eumq; colimus, atque inuocamus.

Quarta pars
Symboli,
Ecclesia.

M. Superest iam quarta pars de SANCTA ECCLESIA CATHOLICA, de qua quid sentias audire velim.

A. In pauca conferam, quæ Scripturæ sacræ fusè explicant & copiosè. Antequam coelū & terras fabricatus est Dominus Deus, regnum quoddam sibi pulcherrimū, & Rempub. sanctissimam habere decreuit: eam Apostoli, qui Græce scripserunt,

Mat. 16. c. 18.

* ἐκκλησίαν appellarunt, quæ, vt verbum verbo exprimam, congregatio dici non ineptè potest. In hanc quasi ciuitatem suam adscripsit Deus infinitam † hominum multitudinem, qui omnes vnico suo Regi Christo * pareant, & dicto audientes sint atque obediētes, qui ipsius sese tutelæ commendarūt, & quorum ipse patrociniū suscepit, eosq; perpetuò tuetur & conseruat. Ad hanc Rempub.

Mat. 28. d. 19.

Act. 2. a. 5. 9.

1. Cor. 12. b. 13

* Eph. 5. d.

23. 24.

Act. 10. e. 34.

35.

Rom. 2. b. 11.

Gal. 6. d. 15. 16

Col. 3. b. 11. 12

&c.

† Mat. 16. c. 18.

Ro. 8. c. 29. 30.

Eph. 1. 2. 4. 5.

Col. 3. b. 12.

Tit. 1. a. 1.

propriè pertinent, quotquot † verè timent, honorant, & inuocant Deum, prorsus applicantes animos ad sanctè pieq; viuendum: quicq; fiduciam atque spem omnem in Deo constituentes, vitæ æternæ beatitudinem certissimè expectant. Qui autem sunt in hac fide firmi, stabiles, atque constantes, hī † electi atq; designati, & (vt nos loquimur) prædestinati erant ad hanc tantam foelicitatem, ante

ante posita mundi fundamenta: cuius rei testem

* ipsi intus in animis habent spiritum Christi, si- Rom. 8. b. 9.
 duciae huius authorem, pariter & pignus certissi- c. 15. 16.
 mum. Cuius Divini spiritus instinctu, mihi etiam 2. Cor. 1. d. 22.
 certissime persuadeo, me ipsum quoque beata hac & 5. a. 5.
 ciuitate, Dei per Christum beneficio, gratuito do- Eph. 1. c. 13. 14
 natum esse. & 5. d. 30.

M. Pia sanè & planè necessaria persuasio. Eccle-
 sia ergò quam dicis, definitionem mihi cedo.

A. Breuissime verissimeq; dixerim, ECCLESIAM
 ESSE CORPVS † CHRISTI.

M. At paulò adhuc explicatiùs velim.

A. Ecclesia est * corpus Reipub. Christianae, id
 est, vniuersitas societasq; fidelium omnium, quos
 Deus per Christum ad † vitam perpetuam ab æ- 1. Cor. 12. d. 27
 terno tempore destinauit. Eph. 1. d. 23. &
5. d. 23.

M. Quorsum hoc caput in Symbolum inseritur? Col. 1. c. 18. d.]

A. Quia nisi ecclesia esset, sine causa tum Christus 24.
 fuisset mortuus, tum ea, quæ vsque adhuc relata
 sunt, omnia frustra essent, atq; ad nihilum recide- * Rom. 12. b. 5.
 rent. 1. Cor. 12. b. 12.
& c. c. 20. d. 26.
2. Cor. 1. d. 23.
Eph. 3. b. 9.
† Mat. 25. c. 34.

M. Quid ita?

A. Quia hactenùs salutis causas tractauimus, e- Ep. 1. a. 4. 5.
 iusq; fundamenta contemplati sumus, quomodo 2. Thef. 3. c. 18.
 videlicet, Christi merito nos amet Deus, charosq;
 habeat: quomodo item, hanc Dei gratiam, in quam Mat. 16. c. 18.
 sumus restituti, spiritus sancti opera retineamus. Act. 20. f. 28.
 At horum hic vnus effectus est, vt sit * ecclesia, id 1. Cor. 12. b. 12.
 est, coetus pìorum apud quos hæc Dei beneficia & c. & 14. c. 12.
 collocentur: 2. Cor. 11. f. 28.
Eph. 3. b. 10. 11
d. 21. & 5. d. 25.
1. Tim. 3. d. 15.

collocentur: vt sit Ciuitas & Respub. quædam beata, in qua nostra omnia ponere & quasi consecrare, & cui nos totos dedere debeamus, & pro qua mori non dubitemus.

M. Ecclesiam hanc cur Sanctam appellas?

Rom. 8. c. 29.
1. Cor. 14. f. 33
Eph. 1. 2. 4. 5.
b. 11.

A. Vt hac notione ab impiorum & nefario cætu discernatur. Quoscunq; enim Deus elegit, in vitæ eos sanctitatem atque innocentiam restituit.

M. Est ne hæc, quam ecclesiæ tribuis, sanctimonia integra iam, atque omni ex parte perfecta?

Rom. 8. f. 26.
1. Cor. 13. c. 9.
11. 12.
2. Cor. 12. b. 5.
9.

1. Cor. 13. c.
10. 13. & 15.
g. 53.
Eph. 5. d. 26.
Apoc. 19. b. 8.
& 21. a. 2. c.
10. & c. g. 27.

A. Nondum. Quoad enim mortalem in hoc mūdo vitam agimus, quæ est imbecillitas + fragilitasq; humani generis, infirmis viribus sumus ad omnia omnino vitia declinanda. Est ergo ecclesiæ sanctitas nondum quidem expleta & perfectè absoluta, præclare inchoata tamen. Verum quum Christo, à quo illi omnis accedit * mundities, atq; puritas, plenè coniuncta fuerit, tum demum innocentiam & sanctitatem omnibus suis partibus expletam, & perfectè absolutam, vt vestem quãdam niueam purissimamq; induetur.

M. Quorsum tandem ecclesiam hanc Catholicam nominas?

Mat. 28. d. 19.
Act. 2. a. 3. 9.
& 10. c. 34. 35.
1. Cor. 12. b.
13. 14.

A. Perinde est, ac si vniuersalem dicerem: non est enim hic cœtus, conciliumq; piorum, certo quopiam vno loco, aut tempore astrictum: sed fidelium, qui ab orbe condito, omnibus locis, atque seculis vixerunt, victurique sunt, vniuersitatem continet atq; complectitur: vt vnum sit Ecclesiæ corpus, sicuti

* sicuti vnus est Christus, vnicum corporis caput. Cū enim Iudæi ecclesiam Dei, vt populo suo peculiarem, & quasi gentilitiam sibi assumerent, & vendicarent, & suam dicerent, ac suam tantum esse confirmarent; Christiana fides profitetur* ingentem piorum hominum numerum, multitudinemq; infinitam, ex omnibus terrarum orbis regionibus, ex omnibus omnium vbique gentium partibus, atq; saculorum, sacri verbi, vocisq; suæ vi & potestate, atque cœlestis spiritus diuino instinctu collectam, in hanc ecclesiam, quasi ciuitatem suam, à Deo ascriptam esse: qui omnes vna + vera fide, vna mente, voceq; consentientes, vnico suo regi Christo, vt membra * capiti, per omnia pareant.

M. An ergo rectè quosdam huic Christianæ fidei parti adiungere existimas, se credere sanctam catholicam Romanam ecclesiam?

A. Eos non solùm alienum huic loco sensum assignare arbitror, dum nullum in ecclesia Christi nisi qui Romani pontificis decreta edictaq; omnia sacrosancta habeat, censeretur velint: verùm etiam, dum vniuersitatem ecclesiæ, quam ipsi ubiq; terrarum & gētium longè lateq; diffusam esse primùm confitentur, postea nomine vnus gētis appposito, contrahunt, & in angustum adducunt, haud paulò ampliùs, quàm Iudeos insanire iudico: vt qui contraria, & inter se pugnantia vno spiritu voluant, & pronuncient. Verùm ad hanc eos insaniam addigit cœca cupiditas, studiumq; Romanum pontificem ecclesiæ in terris caput in locum Christi,

N.i.

supponendi

Mat. 8. b. 11.
Eph. 2. c. 12, 13
14. & c. & 4. a.
4. s. & c.

Ad. 1. b. 8. &
2. a. s. b. 8. 9.
& 10. c. 35.
Col. 3. b. 11 & c.

Eph. 4. a. 4. s.
& 5. d. 23.

* 1. Cor. 6. c. 15
Eph. 4. c. 15, 16
& 5. g. 30.
Colof. 1. c. 18.

supponendi atque substituendi.

M. Iam id ex te audire velim, cur sanctæ ecclesiæ catholicæ statim adiungas, nos **CREDERE SANCTORVM COMMVNIONEM?**

A. Quia hæc duo eodem pertinent, & sunt inter se apta admodum atque conuenientia. Hæc enim pars eam, quæ est inter ecclesiæ membra, coniunctionem societatemq; qua nulla propior esse potest, clariùs adhuc exprimit. Nam quum Deus per vniuersas terrarum regiones atque oras, vt & per omnes ætates atq; secula, habeat, qui se purè castèq; venerentur: hñ t omnes, licet diuersis, & longinquis temporibus, atque locis separati sint atq; distracti, vbicunq; gentium, vbicunq; terrarum fuerint, vnius tamen sunt, eiusdemq; corporis, cuius caput Christus est, membra inter se quàm maximè connexa atq; coherentia. Ea est pijs hominibus & cum Deo, & inter se communitas. Spiritus *enim, fidei, sacramentorum, precum, remissionis peccatorum, & æternæ felicitatis, omniumq; adeo beneficiorum, quæ Deus ecclesiæ per Christum largitur, communitate sunt inter se coniunctissimi. Quin & concordia, * atq; amoris inter se vinculis arctissimis ita sunt astricti, ita vnum est omnibus propositum, vt eadem sit vtilitas vniuscuiusq; & vniuersorum: & in id maximè studium incumbant, quomodo beneficijs vtrò citroq; datis, atq; acceptis, sese mutuò cum ad alia omnia, tum præcipuè ad beatam illam æternamq; vitam, consilio atque auxilio iuuent. Verùm quia hæc sanctorum communio neque sensibus nostris, neque

* naturali

Cor. 12. b. 12.

13. & c. c. 20.

d. 26.

Eph. 4. c. 15. 16

& 5. d. 30.

Col. 1. c. 18. &

2. d. 19.

Eph. 4. a. 3. 4.

5. & c. c. 15. 16.

Col. 2. d. 19.

Mat. 7. b. 12.

& 19. c. 14. &

22. d. 39.

Rom. 12. b. 5.

1. Cor. 10. f. 24

& 13. b. 5.

2. Cor. 11. g. 28

Gal. 6. a. 2.

Phil. 2. a. 1. 2.

3. 4. 5.

* naturali atque insita in nobis notione, aut intelligentiæ vi aliqua, vt aliæ ciuiles communitates, societatesq; hominū, percipiatur: meritò inter ea, quæ creduntur, hoc loco posita est.

M. Breuis hæc tractatio de ecclesia, collocatisque apud eam Dei per Christum beneficijs, vehementer mihi placet: eadem enim clarissimè in Sacris scripturis docentur. Verum potestne Ecclesia aliter cognosci, quàm quum fide creditur?

A. Hic quidem in Symbolo propriè agitur de eorum congregatione, quos Deus arcana [†] electione per Christum sibi adoptauit: quæ ecclesia nec oculis cerni, neque ex signis cognosci perpetuò potest. Est tamen & visibilis seu spectabilis Dei ecclesia, cuius nobis indicia notasq; ostendit atque patefacit.

M. Quo ergò tota hæc ecclesiæ tractatio clarior fiat, visibilem illam Ecclesiam, ita mihi suis notis signisq; describe, & quasi depinge, vt ab alia quauis hominum societate discernatur.

A. Experiar quomodo quàm optimè id possim præstare. Visibilis Ecclesia nō est aliud, quàm certa quædam multitudo hominum, qui in quocunq; loco sint, puram & synceram * profitetur doctrinā Christi: illam ipsam videlicet, quam Euangelistæ atque Apostoli Sacrarum literarum sempiternis monumentis fideliter memorię prodiderūt: quicq; Deum patrem [†] Christi nomine verè inuocant: vtuntur prætereà eius * mysterijs, quæ vñtato nobis vocabulo Sacramenta appellantur, eadem pu-

N.ij.

ritate

1. Cor. 2.
d. 14. 15.

Rom. 8. c. 29.

30. 33.

Eph. 1. a. 4. 5.

b. 11.

Colof. 3. b. 12.

*Ecclesia visibilis
descriptio.*

Esa. 55. b. 11.

Mat. 10. b. 14.

& 28 d. 19.

Luc. 24. c. 47.

Rom. 10. b. 8. 9.

2. Tim. 1. c. 10.

† Ioh. 14. b. 13.

& 15. c. 16. &

16 c. 23.

* Mat. 28. d. 19

1. Cor. 11. c. 23

ritate, & simplicitate (quod ad ipsorum naturam attinet) qua vti sunt, & literis consignarunt Apostoli Christi.

M. Visibilis ergo ecclesiæ notas esse dicis Evangelij, id est beneficiorum Christi prædicationem, inuocationem, & sacramentorum administrationem sinceram.

A. Sunt hæc quidem Ecclesiæ visibilis notæ præcipuæ & planè necessariae: vt sine quibus ne Ecclesia quidem Christi esse, diciue rectè possit. Sed & in eadem ecclesia, si probè instituta fuerit, certus gubernationis * ordo & modus, disciplinæq; ecclesiasticæ ea ratio obseruabitur, ne impunè liceat cuiquam, qui in illo grege versatur, publicè quicquam impiè, flagitiosèue vel dicere, vel facere: adeoq; vt omnes prorsus offensiones, in illa hominum congregatione, quoad eius fieri potest, omnino vitentur. Verùm labente paulatim iam olim hac disciplina, vt sunt hodie corrupti, deprauatiq; omnium mores, maximè verò diuitum atque potentum, qui peccatorum, adeoq; scelerum omnium impunitatem, atq; summam licentiam habere volunt, censoria animaduersio, & castigatio teneri in ecclesiis vix iam potest. In quocunq; cœtu tamen verbum Dei, eiusq; inuocatio, & sacramenta purè & sincerè retinentur, non est dubium, quin ibi etiam sit Ecclesia Christi.

M. An non omnes ergo in hac visibili Ecclesia sunt ex electorum ad vitam æternam numero?

A. Multi per hypocrisin, & simulationem pietatis,

tis, in hanc se societatem adiungunt, qui nihil minus quam vera ecclesiæ membra sunt. Verum, quia ubique verbum Dei sincere docetur, & sacramenta rite administrantur, ibi perpetuo sunt aliqui ad * salutem per Christum designati, totum illum cætum Ecclesiam esse Dei censemus: quum & Christus sese, vel duobus † aut tribus, qui suo nomine congregati fuerint, ad futurum polliceatur.

Esa. 55. b. 11.

Act. 13. g. 48.

Mat. 18. c. 20.

M. Cur Ecclesiæ, REMISSIONEM PECCATORVM subiungis?

A. Primum, quia * clauces, quibus cælum & claudendum est, & referandum, id est, potestas illa ligandi & soluendi, reseruandi atque remittendi peccata, quæ in verbi Diuini ministerio sita est, Ecclesiæ per Christum delata, atq; permessa, ad eam propriè pertinet: deinde quia nemo remissionem peccatorum consequitur, qui non sit verum corporis † Christi membrum: id est, qui communem Ecclesiæ consociationem studiose, piè, sanctèq; perseveranter etiam, ‡ atque ad ultimum non colat, & tueatur.

Mat. 16. c. 19.

& 18. c. 18.

Luc. 24. c. 47.

Ioh. 20. f. 23.

Ioh. 15. a. 4. 6.

Col. 2. d. 19.

Mat. 24. b. 13.

M. Nullane ergo salutis spes extra Ecclesiam?

A. Extra eam nihil nisi damnatio, exitium, atque interitus esse potest. Quæ enim potest * membrum à capite corporeq; auulsis, absciscisue, vitæ spes superesse? Qui ergo discordiam † in Ecclesia Dei seditiosè concitant, dissidiumq; & dissentionem in ea faciunt, factionibusq; eam perturbant, ijs donec in concordiam atq; gratiam cum Ecclesia redeant & reuertantur, spes omnis salutis per peccatorum

Ioh. 15. a. 4. 6.

Col. 2. d. 19.

1. Tim. 3. d. 15.

† Ro. 2. b. 8. 9.

1. Cor. 1. b. 11.

& 3. a. 3.

1. Tim. 1. a. 4. 6.

2. Tim. 2. c. 16.

d. 23.

Tit. 3. c. 9. 10.

11.

N. iij.

remissionem

remissionem præceditur.

M. REMISSIONIS nomine quid significas?

Psal. 32. a. 1. 2.

Act. 13. f. 38.

& 26. d. 18.

Rom. 3. d. 24.

Eph. 1. b. 7.

Col. 1. c. 13. 14.

A. Liberationem culpe, erratq; veniam fideles à Deo impetrare. Deum enim gratuito * propter Christum peccata ipsis condonare, eosq; iudicio & damnatione, iustisq; & sceleri debitis supplicijs eripere & liberare.

M. An non ergo pijs officijs atque operibus Deo satisfacere, & peccatorum veniam ipsi mereri possumus?

Esa. 53. a. 4. 5.

b. 8. d. 12.

Rom. 5. b. 8. 10

Col. 1. c. 20. 21.

2. Tim. 1. c. 10.

He. 9. d. 14. 15.

*Rom. 3. d. 24.

25. 27. 28.

Gal. 2. c. 16.

A. Nulla meritis nostris debetur misericordia: sed Deus animadversionem suam & supplicium, quo in nos vsurus erat, Christo remittit & condonat. Solus enim Christus perpeffione dolorum, † & morte sua, quâ pœnam scelerum nostrorum depēdit atque persoluit, Deo satisfecit: per solum ergo Christum receptum ad Dei gratiam habem⁹. Nos ex gratuita * eius liberalitate atq; benignitate beneficiū hoc accipientes, nihil habemus, quod præmij aut compensationis nomine, ipsi vicissim offeramus aut reddamus.

M. Nihilne omnino pro nostra parte faciendum, ut veniam peccatorum impetremus?

A. Tametsi inter homines concessio peccato, difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, ut ignoscat impetrare: confessionem tamen erranti medicinam quandam esse, ne à pietate quidem nostra † alieni ignorarunt. Et pœnitentia, quam resipiscentiam quidam malunt appellare, atq; cō-

filij

Confessio.

* Cicero.

Pœnitentia.

filij mutatione peccatoribus opus esse ad veniam impetrandam, iam antè dictum est: & peccatoribus se veniam daturū, Dominus promittit, si eos pœniteat, † si resipiscant, animosq; à vitæ prauitate ad ipsum conuertant.

† Iere 18. b. 2.
Ezec. 18. d. 21.
e. 30. 31. 32. &
33. c. 14.
Mat. 4. c. 17.
Luc. 5. f. 32.
Partitio.

M. Quot sunt pœnitentiæ partes?

A. Duæ præcipuæ. Veteris hominis, siue carnis mortificatio: & Noui hominis, siue spiritus viuificatio.

M. Apertiùs ista planiusq; explicari velim.

A. Veteris hominis mortificatio, est agnitio, * cōfessioq; peccati ingenua atq; sincera, tum animi pudor atque dolor, cuius sensu, quòd à iustitia aberrarit, & Dei voluntati minùs obsequens fuerit, grauiter afficitur. Debet enim vnusquisq; antè actæ vitæ peccata recordans, sibi totus † displicere, sibi succēdere, acrem se vitiorum suorum iudicem præbere, & ipse de se sentētiam ferre, & iudicium pronuntiare, ne irati Dei graue iudicium subeat. Hūc dolorem quidam Contritionem appellarūt, cui peccati odium acre, amissæq; iustitiæ amor & desyderium, propinquitate atque natura coniuncta sunt.

Confessio.
Psal. 32. a. 4. 5.
& 51. a. 3. 4.
Prou. 28. c. 13.
1. Ioh. 1. d. 8. 9.
† Psal. 6. b. 67.
& 31. b. 9. 10.
& 38. a. 3. 4. 6.
b. 8. 9. 10. c. 17.
18. & 51. c. 17.
& 102. a. 4. 5.
1. Cor. 11. g. 31.
2. Cor. 7. c. 9.
10. 11.
Contritio.
Odium peccati.
Amor iustitiæ.

M. At tanta esse potest scelerum conscientia, & pœnitendi vis, vt circumfuso vndiq; pauore, hominis animum salutis desperatio occupet.

A. Verum * id quidem est, nisi doloris magnitudini consolationē Deus adhibeat. Sed pijs superest adhuc altera illa pars resipiscētiæ quæ † spiritus renouatio, siue noui hominis viuificatio dicitur.

Gen. 4. b. 13.
Mat. 27. a. 3. 4.
2. Cor. 2. b. 7. 8.
† Eph. 4. d. 23.
24.
Ea 1. Pet. 4. b. 6.

Mat. 4. c. 17.
 Luc. 7. f. 38. g.
 47. 78. 50. &
 15. d. 18. 21. &
 18. c. 13. & 24.
 c. 47.
 Act. 2. f. 37.
 & 3. d. 19. &
 16. f. 30. 31.
 1. Tim. 1. c. 15.

Ea est, cū fides accedens animum ita affectum
 * recreat subleuatq̃, dolorem leuat, & consolatur,
 à desperatione ad spem veniē, à Deo per Christum
 impetrandæ, & à limine mortis, atq̃ ab inferis a
 deo ipsis, ad vitam reuocat, atq̃ erigit. Atque hoc
 est, quòd REMISSIONEM PECCATORVM NOS
 CREDERE profiteamur.

Mat. 12. d. 12.
 Luc. 15. c. 22. 1
 2. Cor. 1. a. 3. 4.
 2. Thes. 2. d. 16
 12.

M. An homo hoc metu, atq̃ hīs difficultatibus,
 suis se viribus liberare potest?

A. Nihil minùs. Solus enim Deus est, * qui diffi-
 dentem rebus suis confirmat, afflictum erigit, per-
 ditum recreat, & quo duce hanc quam dixi spem,
 mentem, voluntatemq̃ peccator suscipit.

M. Iam quod superest in Symbolo, recita.

Mat. 22. c. 31.
 32.
 Ioh. 11. c. 25.
 1. Cor. 15. toto

A. Credo RESURRECTIONEM CARNIS, * ET
 VITAM AETERNAM.

M. De his, quoniam in explicando vltimo iudicio
 antea non nihil attigisti, pauca tantum à te percō-
 tabor. Quorsum tandem, aut cur ista credimus?

1. Cor. 15. c.
 14. 17. 18. 19.

A. Tametsi animos hominum immortales, sem-
 piternosq̃ esse credamus, tamen si corpora nostra
 interitu omnino delenda fore putaremus, * con-
 sideremus prorsus, vt qui solido gaudio & æuo
 sempiterno integri, altera nostri parte desiderata
 nunquam frueremur. Non animas ergò solū no-
 stras, quum ex hac vita migram⁹, admistione cor-
 porum liberatas, puras & integras statim⁹ in cœ-
 lum ad Christum euolare, certò credimus, verum
 etiam corpora nostra † in meliorem vitæ statum
 restituta, suis tandem animis rursus coniungen-
 da,

Luc. 16. c. 22.
 & 23. f. 43.

Rom. 8. b. 11.
 1. Cor. 15. f. 42
 43. 44. g. 53. 54

da, totosq; nos perfecte atq; absolute beatos efficiēdos: hoc est, tam corporibus, quam animis nostris, æternitate, immortalitate, vitæq; longè beatissima, quæ perpetuis seculorum ætatibus non immutabitur, fruituros esse, nihil profectò dubitamus. Hæc spes nos in miserijs * consolatur, hac spe præditi, non solum incommoda & difficultates, quibus in hac vita afficimur, sed vitæ commutationem, ac mortis dolores toleranter patimur & sustinemus. Mortem enim, non interitum omnia tollentem, atq; delentem, sed ducem nobis in cœlum esse, quæ nos in viam placatæ, tranquillæ, beatæ, sempiternæ vitæ deducat, persuasissimum habemus. Et proinde ex corporum vinculis tanquam ex carcere, ad cœlum quasi communem urbem & ciuitatem Dei atq; hominum, alacres letiq; excurrimus atq; euolamus.

Phil. 3. d. 21.
1. The. 4. c. 13.
14. d. 15. 16. 17.

Ioh. 11. c. 25.
1. Cor. 15. g. 58
1. The. 4. c. 13.
14. 18.
Apoc. 13. d. 13

2. Cor. 5. a. 1. 2.
Eph. 2. d. 19.

M. Ecquid prætereà conducit ista credidisse?

A. Admonemur ne rebus incertis, fluxis, & caducis nos impediamus, aut implicemus: ne ad terrenam gloriam aut fœlicitatem spectemus: sed mundum hūc * vt inquilini, & de migratione perpetuò cogitantes, incolamus: ad cœlum & cœlestia aspiramus, vbi beati quo sempiterno fruemur.

Heb. 13. c. 13.
14.
1. Pet. 2. d. 11.

M. Cùm impios conditione à pijs longissimè † diuersa, ad miseriam æternam videlicet, sempiternamq; mortem resuscitandos esse antea docueris, cur Symbolum vitæ duntaxat æternæ, inferorum verò mentionem nullam facit?

Mat. 25. c. 34.
d. 41. 46.

A. Fidei hæc est Christianæ confessio, quæ non

O. i.

nisi

Mar. 16. d. 16. nisi ad pios pertinet: & proinde ea tantum recen-
 Luc. 24. c. 47. set, quæ sunt ad consolandum * accommodata,
 Ioh. 3. c. 15. 16. amplissima nimirum præmia, quibus suos Deus
 Rom. 4. c. 16. donabit. Impios ergo à regno Dei alienos quæ
 maneat supplicia, non commemoratur.

M. Explicato iam Symbolo, id est, summa fidei
 Christianæ, dic mihi quid commodi ex hac fide
 comparamus?

Ro. 3. c. 21. 22. A. Iustitiam † coram Deo, per quam hæredes vitæ
 Gal. 2. c. 16. æternæ instituimur.

M. An non ergo pietas erga Deum nostra, ac vi-
 ta inter homines honestè sancteque acta, iustos co-
 ram Deo nos efficit?

Pag. 40. A. De hoc quædam † superius post explicatam le-
 gem, & alibi etiam, in hanc ferè sententiam dixi-
 mus. Si quisquam ad præscriptam normam * iuris
 Rom. 10. a. 5. diuini integrè viuere posset, is meritò iustus ex o-
 Gal. 3. b. 12. peribus bonis censeretur: verum cum ab ea vitæ
 Gen. 6. b. 5. & perfectione longissimè absimus † omnes, adeoque
 8. d. 11. peccatorum nostrorum conscientia opprimamur:
 Luc. 18. c. 11. * alia nobis ineunda ratio, & via reperienda est,
 12. 14. qua nos Deus in gratiam recipiat, quàm nostro
 Ro. 7. c. 14. 15. merito.
 Gal. 2. c. 16.
 * Ro. 11. a. 6.

M. Quæ tandem quæso?

? Ro. 3. c. 24. & A. Ad Dei † misericordiam confugiendum est,
 4 a. 4. 7. d. 16. qua gratis nos in Christo, nullo nostro merito, nec
 Eph. 2. a. 4. 5. operum respectu, amore, & beneuolentia com-
 2. Tim. 1. b. 9. plectitur: tum peccata nobis nostra condonans,
 Tit. 3. b. 4. 5. tum iustitia Christi per fidem in ipsum ita nos do-
 1. Pet. 1. a. 3. & nans,
 2. b. 10.

nans, vt ob eam, perindè ac si nostra esset, ipsi accepti simus. Diuinæ ergò per Christum clementiæ iustitiā nostram omnem acceptam ferre debemus.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A. Ex Euangelio, quod Dei per Christum promissiones continet, * quibus dum fidem, id est, certam animi persuasionem, & stabilem beneuolentiæ Diuinæ fiduciam, qualis iam per totum Sym-
Ro. 4. a. 8. 5.
c. 14. 16. d. 20.
24.
Gal. 2. c. 16. d.
20. & 3. b. 11.
Heb. 10. g. 38.

M. Non ergò inter huius iustitiæ causas fidem principem locum tenere dicis, vt eius merito nos ex nobis iusti coram Deo habeamur?

A. Nequaquam: id enim esset fidem in Christi locum substituere. Verùm huius iustitiæ fons * est
Eph. 1. a. 4. 5.
6. & c. & 2. a. 4.
Tit. 3. b. 4. 5. 6.
† Mar. 1. b. 14.
Ro. 4. c. 16. d.
19. 20. 21. 24.

M. Fidem igitur non causam, sed instrumentum esse iustitiæ dicis, quòd scilicet Christum, * qui est iustitia nostra, amplectitur, tam arc̃ta nos coniunctione cum illo copulans, vt omnium eius bonorum participes faciat.
Ioh. 1. a. 12.
Rom. 3. d. 22.
1. Cor. 1. d. 30.
Heb. 9. d. 14.

A. Sic est.

M. Verum an à bonis operibus ita separari hæc iustitia potest, vt qui hanc habet, illis careat?

A. Nequaquam: fide enim Christum, qualem se
 O. ij. nobis

Ro. 8. a. 1. & c. nobis offert, accipimus: ipse verò nō modò à pec-
 b. 9. 10. 12. 13. catis & morte nos liberat, & cum Deo in gratiam
 Rom. 6. a. 4. reducit, sed & Spiritus * sancti diuino afflatu &
 virtute, ad studium innocentiae atque sanctitatis,
 quam vitae † nouitatem appellamus, regenerat,
 atq; reformat.

Ro. 5. a. 1. 2. M. * Iustitiam ergò, fidem, ac bona opera, natura
 1. Cor. 13. a. 2. cohærentia esse dicis, quæ proinde non magis dis-
 Eph. 3. c. 17. strahi debeant, quàm Christus illorum in nobis aus-
 Iacob. 2. d. 20. thor, à seipso diuelli possit?
 1. Pet. 1. d. 19.
 20. 21. 22.

A. Omnino.

M. Hæc igitur fidei doctrina, hominum voluntates ab operibus officij scq; pijs nequaquam alienat.

Psal 1. a. 3. A. Nihil minùs. Nam opera bona fide, * vt radi-
 Rom. 11. b. 16. ce sua nituntur: tantum ergò abest, vt à vita inte-
 Eph. 3. c. 17. grè agenda animos nostros fides retardet, vt con-
 Col. 2. a. 6. 7. trā ad eius studium maximè incitet: adeoq; verè
 Tit. 3. b. 8. fidelis non sit, qui non & vitia pro virili † declinet,
 Rom. 6. a. 1. 2. & virtutes studiosè amplexetur: ita semper vi-
 3. 4. uens, vt rationem sibi reddendam arbitretur.

M. Ergò explicatè mihi, quomodo opera nostra Deo accepta sint, & quibus donentur præmijs edissere.

Deu. 4. a. 1. 2. A. In operibus bonis duo præcipuè requiruntur.
 & 22. c. 32. Primum, vt ea opera, * quæ lege Diuina præscri-
 † Mar. 7. b. 6. 7. pta sunt, deinde vt ea mente atq; † fide, quam Deus
 8. 9. & 10. c. 17. exigit, à nobis suscipiantur. Nullę enim vel actio-
 19. nes, vel cogitationes sine fide susceptæ, Deo pla-
 Ioh. 13. b. 10. cere possunt.
 † Ro. 9. f. 31. 32
 & 14. d. 23.
 Heb. 11. b. 6.

M. Perge

M. Perge.

A. Constat ergò omnia opera, quaecumq; facimus antequam renati * sumus, Deiq; spiritu renouati, quæ propriè nostra dici possunt, vitiosa esse. Qualemcumq; enim speciem splendoris & dignitatis præ se ferant, præbeantq; oculis hominum: quum e prauo corruptoq; + corde, quod Deus maxime spectat, manet & proficiantur, nō nisi inquinata contaminataq; esse, & Deum proinde grauiter offendere possunt. Huiusmodi igitur opera, vt malos fructus, * ex arbore mala editos, aspernatur Deus, atq; à se reijcit.

Ioh. 3. a. 3. 4.
5. 6.
Ro. 9. f. 31. 32.
Eph. 2. a. 3.
1. Pet. 1. d. 22.
23.
† Ro. 8. a. 5. 6. 7.
1. Cor. 1. c. 19.
20. & 3. d. 19.
2. Cor. 1. c. 12.
Mat. 7. c. 18.
19. & 12. d. 33.
35.

M. Nullis ergò operibus, aut meritis Deum anteuertere possumus, quibus illum ad beneuolentiam, beneficentiamq; priores prouocemus?

A. Nullis planè. Nam nos Deus non solum quum inimici eius essemus, + id est, peccatores, sed & ante mundi iacta fundamenta in Christo dilexit, atq; elegit. Et hic est ille, quem dixi, iustitiæ nostræ fons atque origo.

Ro. 5. b. 8. 10.
& 11. c. 35.
1. Ioh. 4. b. 9.
10. d. 19.
Eph. 1. a. 4.

M. De illis verò operibus, quæ iam in gratiam apud Deum positi, spiritusq; sacri instinctu facim⁹, quid censes?

A. Debita pietatis officia, quæ ex fide, * per charitatem operante proficiuntur, Deo quidem grata sunt, non tamen ipsorum merito, + sed quod ille suo fauore ea liberaliter dignetur. Nam tametsi à Diuino afflatu, vt à fonte riuuli deducantur, ex * carnis tamen nostræ, quæ sese in agendo admiscet, quasi contagione vitium concipiunt; haud se-

Rom. 12. a. 1.
Galat. 5. a. 6.
Luc. 17. c. 10.
& 18. a. 11. 12.
14.
* Esa. 64. b. 6.
Rom. 7. c. 14.
15. 17.
Gal. 5. c. 17.

O. in.

cus,

cus, ac riuus alioqui purus & limpidus, coeno, limoq; per quod fluit, turbatur atq; inficitur.

M. Quomodo ergo ea Deo placere affirmas?

Rom. 9. f. 31. 32.

Gal. 5. a. 6.

Heb. 11. b. 6.

* Psal. 130. a. 3.

& 143. a. 2.

A. Fides * est, quæ Dei gratiam operibus nostris conciliat, dum pro certo habet, eum summo nobis scum + iure acturum non esse, neque facta nostra quasi ad calculos vocaturum, aut exacturum ad perpendiculum: id est, in illis æstimandis expendisq; non adhibiturum seueritatem, sed omni eorū vitiositate Christo eiusq; meritis remissa atq; condonata, pro perfectè absolutis esse habiturum.

M. Persistis ergo in eo, nō posse nos operum merito cōsequi, vt iusti coram Deo habeamur, quum actiones humanas vel perfectissimas venia indigere existimes.

Luc. 18. c. 11.

12. 14.

Rom. 4. a. 2.

Gal. 2. c. 16.

* Rom. 3. c. 20.

* Psal. 143. a. 2.

* Iob. 4. d. 18.

& 15. b. 14. 15.

16. & 25. b. 4. 5.

Psal. 130. a. 3.

* Iob. 15. b. 14

15. 16. & 25.

b. 6.

Esa. 64. b. 6.

1. Cor. 4. a. 4.

A. Deus ipse in verbo suo ita statuit: eiusq; sacer spiritus nos instituit, vt precemur, ne + in iudicium nos adducat. Nam quum iustitia Deo iudici probanda, perfectè + absoluta atque expleta omnibus suis partibus & numeris esse debeat, vt quæ ad accuratissimam Diuinæ legis iudiciq; normam, & quæ si ad perpendiculum dirigenda simul atq; exigenda sit: opera vero nostra vel * optima, quum a Diuini iuris iustitiæq; regula, atque præscripto longissimè aberrant, atque absint, multisq; modis & culpanda sint & damnanda, operibus iustificari coram Deo nulla omnino ratione possumus.

M. Annon hæc doctrina hominum animos ab officijs pietatis abducit, & ad bona opera segniores atq; tardiores efficit, aut minùs certè alacres promptosq;

proficq; ad pia studia reddit?

A. Nequaquam: necq; enim proinde inutilia esse, & frustra, aut sine causa fieri bona opera dicemus, quod iustitiam per illam non consequamur. Nam & in proximi commodum, * & in Dei gloriam cedunt: & de Diuina erga nos beneuolentia, nostraq; vicissim in Deum charitate & fide, atque ita de salute nos nostra, quasi testimonijs quibusdam certiores faciunt. Et equum omnino est, vt Christi filij Dei sanguine redempti, & innumeris prae-
 terea atq; immensis Diuinis beneficijs affecti, ad redemptoris * arbitrium atque nutum viuentes, & nos totos accommodantes, memores nos, gratosq; erga salutis nostrae authorem praebeamus, aliosq; illi + exemplo nostro acquiramus atq; lucrificamus. Ista recogitans aliquis, pijs suis studijs operibusq; satis laetari potest.

Mat. 5. b. 16.
1. Pet. 2. c. 12.

Mat. 12. d. 33.
Phil. 2. b. 12.
1. Pet. 1. c. 10.

Ro. 14. b. 7. 8.
1. Cor. 6. c. 19.
2. Cor. 5. c. 15.
1. Thes. 5. b. 10.
† Mat. 5. b. 16.
1. Pet. 2. c. 12.

M. At praemijs tamen tum in hac vita, tum in futura nos ad bene agendum inuitat Deus, & quasi mercede quadam nobiscum paciscitur.

A. * Merces illa nō pro dignitate, vt dixi, operibus tribuitur, & illis quasi gratia pro meritis refertur, sed Dei benignitate gratis praeter meritum, in nos confertur. Iustitiam verò Deus nobis pro sua in nos charitate, & liberalitate † per Christum donat. Dei donum liberalitatemq; quum dico * gratuitam, & sine mercede, aut merito nostro benignam intelligo: vt sit mera synceraq; Dei liberalitas, quam ad nostram modo, quos diligit, quicq; illi fidimus, salutem referat, non cōducta, aut mer-
 cenaria, quasi quaedam commodorū vtilitatumq; suarum

Mat. 5. b. 12.
& 10. d. 41. 42.
& 25. c. 34. 35.
Eph. 3. d. 20.
2. Tim. 1. b. 9.
† Rom. 3. c. 24.
1. Cor. 1.
* Ro. 3. c. 24. &
11. b. 6.
Gal. 5. a. 4.
2. Tim. 1. c. 9.
Tit. 3. b. 4. 5.
Apoc. 21. b. 6.

suarum mercatura, quàm ad fructum aliquem suum exerceat, aliquod vicissim premium, aut pretium à nobis repetens: qua sola vel cogitatione Dei benignitas, simul & maiestas minueretur.

M. Quum ergò Deus, & iustitiam nobis per fidem tribuat, & opera nostra per eandem grata accepta habeat: dic mihi, fidem hanc, naturæne dotem, an Dei donum esse putas?

Mar. 9. c. 23.

24.

Ioh. 9. c. 29.

1. Pct. 1. d. 20.

21.

* Mat. 16. b. 7.

8. 9. 11.

Luc. 18. f. 34.

Rom. 8. b. 6. 7.

1. Cor. 2. d. 14.

† Mat. 6. d. 30.

& 8. c. 26. &

16. b. 8. & 14.

d. 31.

* Mat. 16. c. 17

Luc. 24. g. 45.

Col. 1. b. 9.

2. Tim. 2. a. 7.

Luc. 17. a. 5.

A. Donum + diuinum, & quidem singulare, atq; eximium, fides est. Nam & hebetiora, * tardiora q; sunt ingenia nostra, quàm vt Dei sapiētiam, cuius fontes fide aperiuntur, concipere, & animo comprehendere possint: & corda nostra, vel ad † diffidentiam, vel ad prauam peruersamq; in nobis, vel alijs creaturis confidentiam, quàm ad veram in Deo fiduciam, sunt propensiora. Verùm Deus verbo suo nos instruens, simulq; * mentes nostras spiritu suo sancto illustrans, ad ea, quæ alioqui obtusam ingeniorum nostrorum aciem longè fugerent, dociles nos reddit, & salutis promissiones in animis nostris consignans, nos ita format, vt de illarum fide nobis sit persuasissimum. Hæc intelligentes Apostoli, Dominum orant, vt † fidem ipsorum augeat.

Tertia

*Tertia pars de Oratione, & gratiarum
actione.*

M. Opportunè de oratione mentionē fecisti. Absoluta enim iuris Diuini & Symboli, id est, confessionis Christianæ explicatione, proximum est vt de precatione, & quæ illi finitima est, gratiarum actione, iam dicamus: est enim horum cum superioribus implicita, & aptè cohærens ratio.

A. Aptissimè profectò: vt quæ ad priorem legis Diuinæ tabulam referuntur, officiaq; pietatis in Deum præcipua complectuntur.

Psa. 50. c. 15.
d. 23.
Act. 9. d. 21.
Rom. 10. c. 12.
& 15. b. 6.
2. Cor. 1. a. 2. 4.
2. Tim. 2. d. 22.
1. Pet. 1. c. 17.

M. In explicanda oratione, quem ordinem sequemur?

A. Hunc, si ita tibi videbitur præceptor, vt primo loco, quis sit orandus; secundo, qua fiducia; tertio, qua animi affectione; quarto, quid orandum sit explicemus.

Rerum decem-
darum ordo.

M. Primum igitur dic mihi quem inuocandum esse censeas?

A. Nullum profectò, nisi Deum solum.

M. Quid ita?

A. Quia in Dei vnus manu, † vita salusq; nostra posita est, in cuius potestate sita sunt omnia: quum ergò omne quod bonum est, quodq; hominem Christianum optare & expetere oporteat, Deus nobis largiatur: quumq; is solus in quouis * discrimine opem atque auxilium ferre, periculaq; omnia depellere possit, ab eo rem omnem petere

Psa. 17. b. 7. 8.
& 26. a. 1. & 28
b. 3. & 78. &
104. toto.

Psa. 18. a. 1. & c
d. 26. 27. 28 & c
& 91. a. 1. 2. & c

P. i.

atque

106 *Angeli, aut homines sancti demortui, non inuocandi.*

atq; ad ipsum solum in quauis difficultate confu-
gere, & ipsius opem implorare nos cōuenit. Hoc
enim ipse in + verbo suo tanquam peculiarem,
propriumq; numinis sui cultum exigit, atque de-
poscit.

M. Annō ergō rectē sanctos homines, qui ex hac
vita abierunt, aut Angelos etiam inuocabimus?

A. Minimē: id enim esset, vel infinitatem illis, vt
vbiq; præsentes sint, vel absentibus abditarum
voluntatum nostrarum intelligētiam, hoc est, Di-
uinitatem quandam tribuere: simulq; fiduciam at-
que spem nostram, * quæ tota in solo Deo collo-
canda esset, partim in ipsos transferre, atque ita in
idololatriam prolabi. Sed & quum De⁹ ad se vnū
nos vocet, † se nos & auditurum & adiuturum,
interposito etiam iureiurando promittat, ad alio-
rum opem confugere diffidentię esset, atq; infide-
litas certum argumentum. Et quod ad sanctos
homines, qui ex hac vita excesserunt, attinet: qua-
le quæso hoc esset, relicto Deo * viuente, audien-
te † preces nostras, potentissimo, * propensissimo
ad iuuandum, qui nos ad se ‡ vocet, suo numine
atque auxilio nos defensurum in verbo veritatis
promittat, * atq; iuret: illo inquam relicto, ad ho-
mines mortuos, surdos, imbecilles confugere: qui
neq; opem promiserint, neq; auxiliū ferre possint,
quibus iuuandi nostri partes Deus nusquam tri-
buerit, ad quos nullis scripturis, quibus † fides
certō nitatur, dirigamur, sed capitis tantū nostri
somnia, aut delirijs potius fidētes, temerē agamur.

M. At

Psal. 50. c. 15.
d. 23. & 81. b. 7
& 89. d. 26. 27.

Psa. 2. c. 12.
& 25. a. 1. 2.
& 118. b. 8. 9.

Psal. 50. c. 15.
& 89. b. 26. 27
Ioh. 16. c. 23.
24.

Psal. 102. d. 21.
23. 24.

† Psal. 50. c. 15.
* Eph. 3. d. 20.
‡ Mat. 11. d. 28.

Ioh. 16. c. 23.
24.

Rom. 10. c. 3.
24. d. 17.

M. At angelorum, qui nos circumstant, & nos proinde audiunt, opera Deus ad salutem nostram vitur.

A. Verum id quidem est: nusquam tamen in verbo Dei apparet, Deum velle nos vel angelis, vel hominibus pijs iam mortuis, preces adhibere. Quum verò fides * verbo Dei nitatur, & quod non est ex fide † peccatum sit, rectè dixi, certum esse infidelitatis signum, relicto Deo, * ad quem solum nos scripturæ remittunt, angelos, aut pios homines, hac vita carentes, de quibus inuocandis nulum in sacris literis verbum extet, precari atque implorare.

Psal. 91. b. 18.

12.

Heb. 1. d. 14.

Ro. 10. d. 17.

Ro. 14. d. 23.

Mat. 1. b. 6. 9.

M. Quum tamen charitas piorum animis nunquam † excidat, etiam in cœlo versantes, solliciti sunt de nobis, & salutem nostram expetunt.

1. Cor. 13. c. 18.

A. Id verò negari non potest: non tamen sequitur à nobis proinde esse inuocandos: nisi putemus amicorū, quamuis longè absentium, tantum quod nobis bene veliat, opem atque auxilium esse implorandum.

M. Ab hominibus tamen viuis, præsentibusq̃, quibuscum versamur, opem sæpè petimus.

A. Fateor: homines enim, ut * mutua inter se opibus indigent, ita facultatem sese mutuò iuuandi Deus illis concessit: diserteq̃ etiam præcepit, ut quisq̃ proximum suum, quo possit adiumento, † subleuet. Homines ergò, ut beneficentiæ Diuinæ ministros ex voluntate Dei imploramus, opem

1. Cor. 12. b.

11. c. 21. d. 23.

1. Pet. 4. b. 10.

Mat. 7. b. 12.

1. Cor. 10. f. 24.

Gal. 6. a. 2.

P. ij.

atque

1 Pet. 1. b. 10.

atq; auxilium ab ipsis expectantes: at ita tamen, vt tota fiducia nostra in solo Deo reponatur, illiç quicquid * per manus hominum traditur, vt omnis benignitatis fonti acceptum referamus. Recte ergo atq; ordine ista fiunt, neque quicquam impediunt, quo minùs vnum Deum inuocemus, ita vt nihil aliunde boni nos expectare, nec alibi totum nostrum præsidium collocare testemur.

M. Prece igitur & obsecratione, vt & alijs omnibus pietatis officijs, ex præscripto verbi Dei nobis esse vtendum, alioqui Deo placere non posse statuis:

Deut. 4. a. 1. 2.
& 5. c. 32. 33.

A. Omnino: in religione enim ordinis, atque rationis à Deo institutæ perturbatione peccatur, quicquid peccatur.

Transitio.

M. Solum ergo Deum, collocata in eo omni fiducia, inuocandum esse, eiç vt bonorum omnium fonti accepta referenda esse omnia, hætenus dictum est. Iam proximum est, vt qua fiducia miseri mortales, qui tot modis indigni sumus, immortalem Deum appellare debeamus, declares.

Ioh. 14. a. 2. 3.
b. 13. & 16. c.
23.
Ephc. 2. d. 12.
1 Tim. 2. b. 5.
Heb. 4. d. 16. &
10. d. 19. 20. 22

A. Sumus quidem nos omnibus modis indignissimi, verum non superbè atq; arroganter, quasi digni irrumpimus, sed Christi * mediatoris nomine, atque fiducia accedimus: à quo ianua nobis patefacta, quamuis vilissimi homunculi simus, ex argilla & luto ficti, scelerumq; nostrorum conscientia oppressi, aditu non prohibebimur, neque difficiles accessus ad Diuinam maiestatem, eiùsq; gratiam nobis conciliandam sumus habituri.

M. Non

M. Non ergò vt ad principem aliquem mundanum, ita & ad Deum accessuris opus est homine aliquo internuntio, aut interprete, qui nos illi cōmendet, causamq; nostram exponat.

A. Nihil minùs: nisi & Deum hominum* instar vt vni loco inclusum, multa nisi per seruos suos intelligere non posse, vel dormire interdum, vel non satis otij ad auscultandum habere statuamus: nam quod ad indignitatem nostram attinet, preces nostras, nulla re nobis insita, sed vnica + Christi, cuius nomine precamur, dignitate niti iam diximus.

3. Reg. 18. f. 27
Psa. 33. b. 13. 14
& 94. b. 7. 9. 10.
11.

Ioh. 15. e. 16.
& 16. e. 23. 24
25. 26.

M. Ergò solius omnino Christi nomine, atq; fiducia patrem Deum inuocandum esse censes?

A. Certè præceptor: solus enim ille supra alios omnes singulari nos* amore complectitur, vt omnia nostra causa velit: solus est apud Deū Patrem, cui ad dexteram assidet, + gratiosissimus, vt quiduis ab eo impetrare possit: solus ergò mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus: solus inquam, vt redemptionis, sic & inuocationis (vt ita loquar) mediator, cuius solius* nomine Deum patrem adire nos disertè sacræ literæ iubent, aditis etiam promissionibus, eum sua intercessione effecturum, vt, quæ oramus, exoremus. Alioqui + sine Christo, Dei auris atque animus ab hominibus abhorret.

Ioh. 15. b. 9. 13
Ro. 8. d. 17. 18
19.
Ep. 5. a. 2. d. 25.
† Mat. 3. d. 17.
& 12. b. 18.
Rom. 8. e. 34.

Ioh. 14. b. 13.
& 16. e. 23. 26.

Ioh. 15. a. 5.
Eph. 2. c. 12. 13.

M. At mutuis* precibus aliij alios adiuuamus tamen, quoad in hoc mundo hæremus.

1 Thes. 1. a. 2.
Colos. 4. a. 2. 3.
Eph. 6. c. 18. 19.

A. Verum id quidem est, non tamen ideo alios
P. iij. mediatores.

1. Tim. 2. b. 5.
Heb. 9. d. 15.

mediatores Christo substituiimus, sed coniunctis animis & votis, ad charitatis atque verbi Dei præscriptum, vno + mediatore, communem patrem inuocamus.

M. Alios ergo mediatores ad Deum, aut causæ nostræ patronos, præter vnum Christum constituere: & à Scripturis sanctis, ac proinde à fide alienum, & cum Christi ipsius summa iniuria coniunctum esse dicis?

A. Dico præceptor.

M. Perge.

Ro. 1. a. 2. 5.
& 4. d. 21. 24.
2. Cor. 1. d. 20.
& 3. b. 4. 5.
Gal. 3. d. 22.
Tit 1. a. 2.
† Mat. b. 9. 10.
Iob. 14. b. 15.
d. 26. & 15. c.
16. 21. & 16. c.
23. 24. 26.
* Psa. 29. a. 1. 2.
Acl. 3. c. 12. 16.

A. Summa rei illuc pertinet, vt promissionum * nobis per Christum factarum fiducia nixi, eiusq; freti patrocínio, omiſſa omni dignitatis nostræ ratione, precibus quasi ex ore + Christi conceptis, ad Deum patrem inuocandum accedamus: quod vt veritati scripturarum maxime consentaneum est, ita ab * arrogantia, temeritatisc; culpa longissime vtiq; abest.

M. Sic verò vt dicis, Deum precantes, quod petunt impetrandi spem bonam concipere debere existimas?

Mat 21. c. 21.
Mar. 11. d. 22.
23. 24.
Ioh. 16. e. 25.
Iac. 1. a. 6. & 5.
d. 15. 16.
† Mat. 7. b. 10.
Heb. 4. d. 16.
& 10. d. 22.
1. Ioh. 5. c. 14.

A. Et Dominus ipse certa nos * fide petere iubet, addita promissione, & iureiurando etiam interposito, nobis datum iri, quicquid credentes petierimus: & eius item Apostoli rectam precationem ex fide manare docent. Proinde firmissimum, hoc orationis ponere fundamentum perpetuò oportet, vt in certa paternæ bonitatis + fiducia acquiescentes

Non est satis lingua tantum precari. Attentio in precando. 1 1

scientes, Deum preces vota^q nostra exaudirum,
& quod petierimus, quaten⁹ quidem id nobis ex-
pediet, impetraturos nos esse statuamus. Proinde,
qui temere * atq^{ue} inconsulte ad precandum acce-
dunt, qui^q hæsitantes, & de successu incerti orant,
vana irrita^q verba incassum fundunt.

Mat. 20. c. 22.

& 21. c. 21.

Ioh. 16. c. 24.

Iaco. 1. a. 6. &

4. a. 3.

M. Intellico qua fiducia Deum inuocandum esse
dicas: nunc qua animi affectione accedendum sit,
explica.

A. Indigentia, egestatis^q nostræ, & erumnarum,
quæ nos premunt, sensu animos nostros grauiter
affici oportet: adeo quidem, vt liberationis ex ea
molestia, atq^{ue} opis Diuinæ, quam expetimus desy-
derio ingenti flagremus. Sic verò animis affecti,
fieri nō potest, quin attentissimè, + ardentissimo^q
studio, quod cupimus, precibus omnibus votis^q
exposcamus.

Psa. 50. c. 15.

94. c. 7. & 124.

2. 1. 2. & 127.

2. 1. 20.

Rom. 7. b. 18.

& 8. d. 23.

2. Cor. 3. b. 4. 5.

† Luc. 18. a. 5. 7

Rom. 12. c. 12.

Eph. 6. c. 18.

Col. 4. a. 2.

1. Tim. 2. a. 1.

M. Video ergo non satis esse lingua tantum, &
voce precari.

A. Mente * atque attentione, sine qua preces nū-
quam efficaces esse possunt, non adhibita, precari
non solum est laborem inutilem frustra suscipere:
(quomodo enim nos Deus exaudiat, quum non
attendimus † nec exaudimus nosmetipsos?) nec
inanes solum sine fructu, sed & noxias * etiam, læ-
sa maiestate Diuina, voces fundere: tantum abest,
vt Diuinum numen scelere violatum eiusmodi
preces placare queant.

1. Cor. 14. c.

14. 15.

1. Cor. 14. c. 11

Psal. 109. b. 7.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A. Quum

Ioh. 4. c. 23. 24.
2. Cor. 3. d. 17.

A. Quum Deus sit spiritus, (vt ita loquar) atque animus purissimus, animum mentemq̃, cum alijs semper, tum verò in oratione, per quam homines cum Deo quasi colloquuntur, & communicant, vel maxime requirit. Sed & ijs tantum, qui ipsum

Plal. 145. c. 18.
19.

* verè, id est, ex animo inuocant, propinquum fore se, eorumq̃ preces sibi cordi esse, testatur.

Esa. 29. c. 12. 13
Mat. 15. a. 8.
& 20. c. 22.

Contrà verò, qui t̃ simulate, temerè in lingua promptum habent, quod animo & cogitatione non comprehendunt, nec consequuntur, & cum

Iere. 48. b. 10.

immortali Deo * negligentius, quàm cum mortali homine solent, agunt, horum preces Deus meritò auersatur, atq̃ detestatur. Mente ergò semper opus est, at lingua in precatione perpetuò non est necessaria.

M. Est tamen aliquis in precibus linguæ vsus.

Psal. 35. d. 28.
& 51. c. 14. 15.
& 71. d. 21. 22.
23.

Rom. 14. c. 11.
Phil. 2. b. 11.

A. Maxime. Æquum enim est, vt t̃ lingua etiam omnem vim atq̃ facultatem suam ad amplificandum Dei gloriam, sedulo studio seq̃ conferat: quò præ alijs corporis partibus in hunc vsum propriè a Deo condita sit. Prætereà vt animo, cogitatione curaq̃ vehementer intento, vox imprudentibus interdum nobis erumpit: ita nonnunquam ipse pronunciandi sonus, auditioq̃ nostrorum verborum mentem excitat, atq̃ acuit, eiusq̃ intentionē iuuat, & remissionem, qua assidue animus vrgetur, arcet atque depellit.

M. Quum hæc ita se habeant, quid de illis censes, qui in precando peregrina atque ipsis incognita lingua vtuntur?

A. Eos

A. Eos non operam modò (quod aiunt) sed Desum etiam ipsum pariter ludere. Si enim **LOQVI** Interpretatio nominis. est suo loco verbum quodq; scienter ponere, qui * non intellecta verba pronuntiant, perstrepunt 1. Cor. 14. b. 7. 9. c. 11. veriùs quàm loquuntur: tantum abest, vt precen-
tur. Psittacos enim potiùs quàm homines, nedum Christianos agunt. Itaq; facessat procul à pijs ho-
minibus talis hypocrisis, atq; ineptia. Nam si **D.** Cor. 14. c. 11. Paulus absurdum putet, vt quis apud alios sermo-
nem habeat, quem non intelligunt, quòd verba neminem moueant nisi eum, qui eiusdem linguæ
societate sit coniunctus, loquentemq; atque audi-
entes mutuò sibi barbaros fore affirmet: quanto
est absurdius, nosmet nobis ipsis esse barbaros, dū
eo sermone, qui nobis nō est notus, vtimur, illaq;
lingua, in qua ipsi surdi sumus, sensus nostros
atq; vota explicare conamur? Huiusmodi certè
homines vt maximè ineptos optimo iure rideri,
homines olim sapientissimi existimauerunt.

M. Video quàm attentus animus, studiumq; ardēs
in oratione requiratur. Verùm dic mihi, ardorem
istum naturalēne, & animis nostris insitum, an
Diuinam hanc mentium nostrarum incitationem
esse putas?

A. Sacra litera testantur Dei spiritum * gemitus Ro. 8. c. 26. Eph. 2. d. 18.
inenarrabiles, quibus preces nostræ efficaces red-
duntur, ciere. Is ergò sine dubio mentes nostras
afflatu suo concitat, & ad orandum acuit atque
adiuuat.

M. Quid ergò, cū hic animi ardor, qui semper
Q. i. **adesse**

adefse non potest, confederit, aut extinctus omnino fuerit, an pigritia torpentes, & quasi dormitantes, agitationem, motumque spiritus oscitanter expectabimus?

Psa. 51. d. 17.
Mat. 26. d. 40.

A. Nihil minus: quin potius languentibus nobis atque animo remissis, Divinum † protinus auxilium expetendum est, ut is alacritatem nobis addat, animosque nostros ad precandum excitet: hanc enim mentem, voluntatemque Deo duce suscipimus.

M. Superest iam ut quid precibus à Deo debeamus exposcere, ex te intelligam: Licetne, quicquid in mentem buccamue nobis venerit, à Deo petere?

Cicero pro
domo sua.

Mat. 7. b. 11.
Ioh. 16. c. 23.
Iacob. 4. a. 3.
1. Ioh. 5. b. 14.

Mat. 20. c. 22.
Ro. 8. c. 26. 27.
Iacob. 4. a. 3.

A. Quum homines à vera pietate alieni, tam honestam opinionem de Deorum suorum numine ac mente habuerint, ut expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum, ac inhonestum debere arbitrarentur: absit ut homines Christiani quicquam, à quo Divina mens atque voluntas * abhorreat, precibus à Deo petamus unquam. Hoc enim esset Divinam maiestatem iniuria, atque ignominia etiam summa asficere: tantum abest, ut talis illi precatio placere, aut quicquam ab eo impetrare queat. Quum verò & hebetiora sint mortalium † ingenia, quam ut quid ipsis expediat intelligere possint, & animorum cupiditates tam cœcæ atque indomitæ, ut non solum duce, quem sequantur, sed frenis etiam, quibus coercerentur, opus habeant, nimis absurdum esset, affectibus nos nostris temerè præcipitesque in præcâdo ferre. Ad certam ergo normam atque præscriptionem

scriptionem preces nostrae omnino sunt dirigenda.

M. Quam tandem quaeso?

A. Eandem profecto illam, + quam coelestis magister discipulis suis, ac per eos nobis omnibus precandi formulam constituit: quae, quae à Deo petere fas est, ac nostra impetrare interest, vniuersa in pauca admodum contulit, quae etiam ab ipso authore Precatio Dominica est appellata. Si ergo doctorem coelestem diuina voce nobis praecuntem sequemur, nunquam profecto à recta precandi regula aberrabimus.

Mat. 6. b. 9. 10.
Luc. 11. a. 1. 2.
&c.

M. Dominicam ergo precationem mihi recita.

A. Quum volueritis orare (inquit * Dominus) sic dicite. PATER NOSTER QUI ES IN COELIS, SANCTIFICETVR NOMEN TVVM. VENIAT REGNV M TVVM. FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO, SIC ETIAM IN TERRA. PANEM NOSTRV M QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. ET REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM, SED LIBERA NOS A MALO. QVIA TVVM EST REGNV M, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

Mat. 6. b. 9. &c
Luc. 11. a. 1. 2.
&c.

M. Arbitrari sine ista à nobis quasi dictata perpetuo reddenda esse, ita vt vno verbo ab ipsis discere sit nefas.

A. Non est dubium, quin + alijs in precando verbis vt liceat, modo ab huius precationis sententia

De hoc constat
ex Psal. libro 8
alijs S. Script.
locis penè in-
finitis.

Q. ij.

non

*Psa. 107. a. 5.
& b. 12. c. 18.
d. 28. & c.*

non aberremus. In ea enim certa quædam, & præcipua rerum capita Dominus proposuit, ad quæ, nisi precationes nostræ omnes referantur, Deo placere non possunt: petat tamen quisque à Deo, ut præsens * tempus atque necessitas flagitabunt; & cui volet parti huius precationis, & quamdiu volet, immoretur, eamque prout visum fuerit, varijs modis amplificet: nihil enim impediet, modò ea fiducia atque affectu, quo est ante dictum, in eam item sententiam, quæ hac oratione ostenditur, Deum precetur.

M. Precatio Dominica quot partes habet?

Partitio.

A. Postulationes quidem sex continet, partes tamen in summa duæ sunt: quarum prior ad solam Dei gloriam attinet, & tres priores petitiones complectitur: posterior, quæ reliqua tria postulata continet, ad nostrum commodum propriè pertinet.

M. Itane utilitatem nostram à Divina gloria diuellis, atque distrahis, ut æqualiter etiam inter ea partiaris?

A. Cohærentia non distraho, sed quò tota tractatio perspicua fiat, secernenda distingo: ut quorsum quidque pertineat intelligatur. Alioqui, quæ propriè ad Dei gloriam spectant, ea nobis quoque summas utilitates præbent: quæ rursus utilitati nostræ serviunt, omnia ad Divinam gloriam reuocantur. Is enim finis, ad quem referenda sunt vniuersa, hic esse nobis scopus debet, ut Dei gloria quàm maximè amplificetur. Partitionem tamen hanc in tractando interim nō incommodam fore,

nec:

*Finis vniuerso-
rum Dei gloria*

1. Cor. 10. 30.

11.

Col. 3. c. 17.

nec temerè, sed ex rerum ipsarum proprietate fieri arbitror: quia dum illa, quæ ad Dei gloriam amplificandum propriè pertinent, petimus, utilitates interim nostras omittere oportet, quùm tamen in posterioribus illis petitionibus commodis nostris rectè seruiamus.

M. Iam verborum omnium pondera paulò diligentius examinemus. Cur Deum patrem nominas?

A. Permagna in vnus huius nominis vsu vis inest. Duo enim, quæ suprà in precando cum primis necessaria esse demonstrauiamus, complectitur.

M. Quæ sunt illa?

A. Primum, non quasi absenti, † aut surdo loquor, sed vt præsentem audientemq; appello atq; inuoco, certò persuasum habens, eum precantem me exaudire: alioqui enim eius auxiliũ frustra implorarem. Hoc ita de Angelorum aut hominum etiam mortuorum * quoquam statuere, sine omni dubitatione profectò non possum. Deinde, fiducia impetrandi antè diximus esse rectè precationis fundamentum: charum verò ipsum verbum est Patris, ac paterni amoris, & spei bonæ atq; fiduciæ plenissimum. † Nomine ergò, quo nullum in terra dulcius, appellari Deus voluit, ita nos ad se inuitans, vt eum, omni sublata de patrio eius animo atque beneuolentia dubitatione, intrepidè adeamus. Cum enim patrẽ eum nobis esse decernimus, * eius spiritu animati, vt suum liberi parentem solent, accedimus. PATER ergò charitatis † atque amoris nomine, potius quàm dignitatis, aut maiestatis.

Q. III.

Psa. 33. b. 13.

14. & 34. c. 15.

17. & 94. b. 9.

10. 11. & 159.

a. 1. 2. & c.

Esa. 63. c. 16.

Psa. 103. c. 13.

Luc. 15. c. 18.

Rom. 8. c. 13.

Gal. 4. a. 6.

Mal. 1. b. 6.

statis vocabulis, REX aut DOMINVS nuncupas
 ri hoc loco Deus voluit, & paterni nominis am-
 plissimum patrimonium nobis interim quasi fili-
 beris suis relinquere.

Ioh. 1. b. 12.

Ro. 8. c. 15. 17.

Gal. 4. a. 6. 7.

M. Eane igitur impetrandi fiducia, qua suos filij
 parentes adire solent, ad Deum accedemus?

Mat. 11. d. 27.

Ioh. 1. c. 18. &

10. c. 15.

* Mat. 7. b. 11.

Luc. 11. c. 13.

A. Firmiorem multo stabilioremque esse Diuinæ
 beneuolentię, quam humanę fiduciam, Christus
 naturalis Dei filius, ingenij patris optimę gnarus,
 nobis confirmat dicens: * si vos (inquit) cum mali-
 sitis, filios vestros inanes voces fundere non fini-
 tis, sed eorum postulationibus conceditis, quan-
 to erit cœlestis pater, qui ipsa est bonitas atque be-
 nignitas, in vos beneficentior? Verum omnem
 hanc fiduciam + Christus, vt est antè dictum, no-
 bis affert: neque enim nos, qui natura irę filij sumus,
 Deus sibi nisi per Christum adoptat, aut filios esse
 agnoscit.

Ro. 5. a. 1. 2.

Gal. 4. a. 4. 5. 6.

Eph. 2. a. 4. 5. 6.

1. Ioh. 2. a. 1.

M. Ecquid præterea nos docet Patris nomen?

Mala. 1. b. 6.

Mat. 26. d. 39.

42.

A. Vt cum eo amore, * reuerentia, atque obediens-
 tia, quæ patri cœlesti à suis liberis debetur, ad pre-
 candum accedamus, vtiq; eam mentem, quæ filios
 Dei decet, habeamus.

M. Deum cur nostrum potius communiter patrē
 appellas, quam tuum separatim?

Psa. 22. a. 1. 2.

Rom. 1. a. 8.

1. Cor. 4. a. 4.

A. Fas quidem est pio cuique Deum + suum nomi-
 nare, verum eam oportet esse hominum Christiano-
 rum inter ipsos communitatem, atque societate,
 eaque charitate atque beneuolentia singuli vniuersos
 complecti debent, ne alijs neglectis, quisquam v-

num

num se curet, sed publicam omnium utilitatem respiciat: unde priuatim nihil in tota hac precatione, sed communi omnium nomine cuncta postulatur. Sed & cum illi, quorum infima est fortuna, ac vitæ conditio, communem * patrem coelestem, æquæ ac felices, & amplissimæ dignitatis gradus adepti, appellent, eos ne fratres dedignemur, qui filiorum honore apud Deum dignantur, admonemur. * Despicatissimi verò & qui in hoc mundo sunt contemptissimi, hac interim consolatione lenire se, atque sustentare possunt, quòd in celo potētissimum eundemq; benignissimum patrem habeant. Præterea qui Deo † fidimus, eum rectè patrem esse nostrum profiteamur. Impij enim atq; increduli, vt Dei potentiam iustitiamq; extimescant, paternæ tamen eius erga se bonitatis confidere non possunt.

Mal. 2. b. 10.
Ioh. 8. c. 41.
1. Cor. 8. a. 6.
Eph. 4. a. 9. 6.
Deu. 10. c. 17.
Psal. 10. d. 13.
& 68. a. 5. 6. &
146. b. 6. 7. & c.
† Psal. 11. b. 5.
67. & 25. a. 1.
2. & c. & 73. c.
25. 26. & c.
Rom. 1. c. 18.
& 2. b. 6. 7. 8.

M. Cur Deum in celo esse dicis?

A. Quemadmodum celum rotundo atq; immenso ambitu omnia complectitur, circundat terram, circundat maria: nec res, aut locus est aliquis, qui cœli capacitatem non cingitur atque concluditur, estq; ex omni parte patens atq; apertum, & rebus omnibus perpetuo sic adest, vt in eius quasi conspectu locentur vniuersa: ita Deum * arcem cœli tenentem, rerum pariter omnium gubernacula tenere, vbicq; præsentem adesse, videre, audire, moderari vniuersa intelligimus.

Psal. 11. b. 4. 5.
& 20. b. 6. &
33. b. 13. & 113.
a. 4. 5. 6. & b. 5.

M. Perge.

A. In celo etiam, ob id Deus esse dicitur, quòd
suprema

Psa. 8. a. 3. &
19. a. 1.

Psa. 8. a. 1. 2. 3.
4. & 11. b. 4. 5.

Psa. 50. a. 3. 4.
6. & 57. a. 5. b.
10. 11. & 68. d.
32. 33. & 113.
2. 4. 5.

Psa. 50. a. 4. 6.
& 89. b. 5. 6. 7.
Mat. 23. b. 9.

Psa. 20. b. 6. &
102. c. 15. 17.
& 113. a. 4. 5.

Colos. 3. a. 1.

Rom. 8. c. 17.

Ep. 1. c. 14. d. 18.

Heb. 9. c. 15.

1. Pet. 1. a. 3. 4.

suprema, atque + coelestis illa regio, Diuinis eius atq; præclaris operibus magnificentius collucet atq; illustratur. * Deum prætereà in cœlo regnantem, in æterna & summa fœlicitate esse demonstratur, cum nos adhuc in terris patria pulsi, vt paternorum bonorum exhæredes filij miserè & calamitosè exulemus. Idem ergò valet, + Deum in cœlo esse, ac si cœlestem & modis omnibus Diuinum eum appellem, id est, incomprehensibilem, excelsissimum, potentissimum, beatissimum, optimum, maximum.

M. Quem ex istis fructum percipis?

A. Euellunt ista ex animis nostris vulgares atque corruptas de Deo opiniones, instituuntq; mentes nostras, vt de cœlesti * Patre cogitationem longè aliam, quàm de terrenis parentibus solemus, suscipiamus: vt reuerentiam summam aduersus sanctam eius maiestatem adhibeamus, eamq; venerabundi suscipiamus, & admiremur: cum attendere, precesq; ac vota nostra exaudire certò statuamus: in eo, qui cœli & terræ præses sit & custos, spem omnem collocemus: simul autem ne quid Deo indignum petamus, sed vt cœlestem patrem appellantes, animos + humo excitatos, celsos & erectos, terrena despicientes, supera atq; cœlestia cogitantes, habeamus, & ad beatissimam illam patri nostri fœlicitatem, atq; ad cœlum quasi + hæreditatem paternam, perpetuò aspiremus, his verbis admonemur.

M. Hoc ergò tam fœlici aditu, introituq; precationis

tionis nobis iam patefacto, agere primum mihi postulatum recita.

A. Precamur primum, ut DEI NOMEN SANCTIFICETUR.

M. Hoc quid sibi vult?

A. Non aliud, quam ut eius gloria * ubique amplificetur.

Psa 89. a. j. &c.

Rom. 11. d. 36. & 16. d. 27.

1. Cor. 10. g. 31

† Mal. 1. b. 6.

M. Cur istuc primo loco postulamus?

A. Quia æquissimum est, ut filij patris, † serui Domini, conditi conditoris gloriam augeri, maxime expetant atque exoptent.

M. An quicquam Dei gloriæ accrescere aut decedere potest?

A. Dei quidem gloria cum perpetuo sit * amplissima, in seipsa neque accessione maior, neque decensione minor fieri potest: neque enim accretione, aut diminutione aliqua, ut hæc nostra solent, mutatur.

Psa. 56. b. j. e. 11. & 104. c. 31

Verum ut Dei nomen illustre notumque mortalibus fiat, eiusque laus & gloria in terris, ita uti par est, celebretur, precamur. Et sicuti immensa Dei potentia, sapientia, iustitia, bonitas, Diuinaque eius opera omnia gloriam Dei atque amplitudinem reuera illustrant, ita optamus ut † nobis etiam illustrata & gloriosa appareant: quò authoris magnificentia, ut in sese est amplissima, sic & inter nos modis omnibus splendida, atque præclara reluceat, & laudibus atque honoribus priuatim publiceque celebretur.

Psal. 96. a. 1. j. &c.

Psal. 113. a. j. g. &c. & 114. a. 1. & 145. toto. Rom. 11. d. 36.

M. Perge adhuc.

R. i.

A. Precamur

Isa. 52. b. 5, 6.
Eze. 36. d. 20.
Rom. 2. d. 24.

Ios. 24. c. 14.
d. 23.
Psa. 96. a. 4. &
97. b. 7. 9. &
115. a. 3. 4. & c.
& 135. c. 15.
Rom. 1. c. 23.
1. Ioh. 5. d. 21.

A. Precamur prætereà ne sanctissimum Dei nomen ab alijs propter nostra vitia * malè audiat, & quasi ignominia afficiatur: sed vt potiùs eius gloria per nostram erga Deum hominesq; pietatem vbicq; gentium amplificetur. Optamus deniq; vt aliorum omnium, qui cœlo, terra, mariue, vel alijs vsipiam locis † Deorum appellationes & honores adepti sunt, & in templis, varijs figuris, atq; caeremonijs coluntur: quibûsue pectora sua, quasi delubra quædam, homines errore, & vanis opinionibus imbuti consecrarunt: huiusmodi inquam commentitiorum, fictorumq; Deorum nominibus funditùs extinctis, & obliuione sempiterna obrutis, atq; deletis, solum Dei cœlestis patris Diuinum nomen atque numen, magnum clarumq; sit, illudq; mortales omnes vbicq; terrarum agnoscât, augustè, sancteq; colant atq; venerentur, & puris votis atq; animis precentur, inuocent, implorent.

M. Rectè quidem dixisti: perge quæso.

Mat. 4. d. 23.
& 9. d. 35.
Mar. 1. b. 14.
Ioh. 8. d. 31. 32

Mat. 13. c. 25.
c. 38. 39. & 15.
a. 2. 3. 6.
Luc. 16. b. 8.
Ioh. 3. c. 19. 20
* Luc. 10. a. 3.
& 20. c. 12. & c.
d. 17. 18.
Ioh. 16. a. 2. 3.
& 17. b. 14. 15

A. Secundo loco petimus, vt ADVENIAT REGNUM DEI, id est, ne verbi sui Diuinam * veritatem, quam & Euangelium regni Christus nunciat, obscurâ in tenebris sinat iacere, sed eam quotidie magis ac magis in lucem proferat, contra Satanæ † atque impiorum hominum ingenia, caliditatem, solertiam, contraq; fictas omnium insidias, qui veritati tenebras offundere, eamq; infirmare, aut mendacio contaminare nituntur: contraq; tyrannorum violentiam, * & crudelitatem, qui modis omnibus veritatem extinguere atq; opprimere, adeoq; funditùs delere conantur, præsidio

suo

suo tueatur, & defendat; ut nihil esse, quod Diuinæ veritatis inuictæ virtuti resistere queat, manifestum atque testatum omnibus fiat.

M. Perge porro de regno Dei dicere.

A. Precamur ut quamplurimos + sacrosancti huius verbi doctrina institutos, & veritate adductos è tenebris in lucem vocet, eosque in numerum sanctumque cætum suum, id est, ecclesiam suam, in qua præcipue regnat, aggregatos, & spiritu suo assidue gubernet, atque ut milites suos, * cum hostili vitiorum agmine, quasi exercitu Satanæ summa contentione perpetuo decertantes, auxilio suo iuuet: ut in Diuina eius virtute firmitatem & robur tenentes, coercitis affectionibus prauis + atque distortis, fractis domitisque cupiditatibus, victis, fuis, fugatis, atque profligatis vitijs omnibus, cœlestem Rempublicam & regnum augeant atque amplificent, Deo* per spiritum interim suum in ipsorum animis regnante atque imperante.

M. Ista quotidie fieri uidemus.

A. Fiunt quidem hæc quotidie, ita ut + Deum piorum atque impiorum rationem habere satis intelligamus, utque regnum Dei in hoc mundo præclare inchoatum videri possit: optamus tamen, ut assidue incrementis eo usque augeat, ut reprobis omnibus, * qui Satanæ instinctu contra Diuinam veritatem contumaciter, atque obstinate resistunt, & repugnant, & vitijs atque flagitijs omnibus sese contaminantes, Dei regno atque imperio subijcere recusant, sub iugum missis, atque perditis: + Sata-

R. ij.

naque

Mar. 1. b. 14. 15

Lu. 4. c. 18. 19.

Ioh. 17. c. 17.

19. 20. 21.

1. Pet. 2. b. 9. 10

+ Ioh. 16. b. 13

* Luc. 22. d. 31

Eph. 6. b. 10.

11. d. 17. 18.

1. Pet. 5. c. 8. 9.

+ Ro. 6. b. 11. 12

& 8. a. 1. 5. & c.

b. 10. 12. & c.

* Ro. 8. b. 9. 10.

1. Ioh. 3. d. 24.

& 4. c. 13.

+ Psa. 34. c. 15.

16. & 37. b. 9.

10. & c. & 38.

a. 5. 6. b. 9. 10.

* Mat. 13. c. 38

41. & 22. a. 6. 7

b. 13.

Luc. 19. c. 14.

c. 27.

& 12. f. 45. 46.

& 20. c. 16.

+ Mat. 25. d. 41.

Rom. 16. c. 20

1. Cor. 15. d. 24

25. 26. & c. g.

54. 55. 56. 57.

Ro. 8. b. 9. 10.
11.
1. Ioh. 3. d. 24.
& 4. c. 13.
7 Mat. 13. f. 43.
1. Cor. 2. b. 9.
Apoc. 21. d. 10
11. & c.
Mat. 25. d. 34.
Rom. 8. c. 15.
16. 17.
Tit. 3. c. 7.

namque ipsius tyrannide funditus deleta, hostibusque omnibus confectis, oppressis, atque obtritis, ita ut nihil contra Dei nutum atque ditionem respirare queat, ipse solus ubique gloriose regnet, imperet, triumphet. Et sicuti Deo * per spiritum suum in nobis regnante, communitas quædam hominibus cum Deo est in hoc mundo: ita foelicissimi † etiam regni sui gaudium, atque gloriam sempiternis seculorum ætatibus non immutandam in cœlo nobis scum per Christum ut communicet, quò cœlestis patris nostri non filij modò, * sed & hæredes sumus, precamur atque optamus: cuius votij patrem cœlestem nostrum aliquando tandem nos compotes facturum esse, nihil profectò quicquam ambigimus aut dubitamus.

M. Quid deinde sequitur?

Psal. 40. b. 8.
Mat. 26. d. 39.
42. Ioh. 4. d. 34
& 5. c. 30. & c. 6.
d. 38.
Eph. 6. a. 1.
1. Ioh. c. 14.

A. UT DEI VOLUNTAS FIAT: † filiorum enim est ut ex patrum voluntate vitam suam instituunt. Non contrà ut parentes ad filiorum voluntatem sese conforment.

M. An ergò homines quicquam inuito Deo facere posse existimas?

Psal. 5. a. 4. 5.
& 45. b. 7. 8.
Psal. 119. d.
104. 128.
Psa. 115. a. 5.
& 135. b. 6. 7.
Rom. 9. d. 19.

A. Multa certè scelera atque flagitia illius voluntate pergrauiter * offensa, quotidie à mortalibus fieri, atque admitti perspicuum est, planeque inter omnes constat: ita tamen ut nulla vi, aut necessitate cogi possit Deus, quin quod facere † destinavit, id facillimè efficiat. Non tantum igitur precamur ut quod illi decretum fuerit, eueniat: quod quum Divina voluntas efficiendi necessitatem secum
semper

semper adferat, euenire necesse est; sed quum mētes nostræ * cupiditatibus flagrantēs, plerumq; ferantur ad eas res appetendas, atque peragendas, quæ Deo maxime displicent, petimus, vt omnes omnium voluntates, + sacri spiritus sui impulsu, ad sensum & voluntatem numinis sui ita commutet atq; conformet, vt nihil velimus aut optemus, nedum faciamus vnquam, à quo Diuina eius voluntas abhorreat: & quicquid ex eius voluntate * euenire intelligimus, id non æquis solum, sed & libentibus animis accipiamus, & patiamur.

Ro. 8. b. 7. & c.
Ga. 5. c. 16. 17.

Rom. 8. a. 2. 4.
5. & c. c. 14. 15.
16.
1. Cor. 2. c. 13.
& 3. d. 16.

Ad. 21. c. 14.
1. Pet. 3. d. 17.
& 4. c. 13.

M. Quorsum addis, vt IN TERRA FIAT ITIDEM AC IN COELO, Dei voluntas?

A. Nimirum vt ad exemplar + coelestium illorum spirituum, quos Angelos vocamus, Diuine maiestatis dicto audientes atque obediētes per omnia simus: & quemadmodum in coelo nulla est rebellio, ita neq; in terra quisquam qui contra sanctam Dei voluntatem resistere & repugnare aut velit, aut audeat, vsquam inueniatur. Sed & quum * solem ac lunam, reliquasq; stellas in coelo nobis conspicuas, assiduo motu & perenni agitatione ferri, & terram radijs suis ex diuina voluntate perpetuò illustrare videmus, obediētiæ exemplum nobis ad imitandum propositum intuemur. Præterea verò quum in Sacris scripturis voluntatem suam * Deus disertè explicuerit, id quod testamenti + nomine illis indito apertè significauit, qui in scripturarum sententia non manent, à Dei certè voluntate manifestè recedunt.

Psa. 91. c. 11.
& 103. d. 20. 21.
& 104. a. 4. 5.
Heb. 1. b. 6. 7.
d. 14.
Apoc. 7. c. 11.
& 19. b. 10. &
22. c. 9.
* Psa. 19. a. 4. 5.
& 104. d. 20.
& c. & 135. b. 7
& 136. b. 7. 8. 9

Deu. 5. d. 32.
Mat. 7. d. 21. &
12. d. 50.
† 2. Cor. 3. b. 6.
d. 14.
Gal. 4. c. 24.

R. iij.

M. Satis

M. Satis iam à te tractata esse videtur prima pars precationis Dominicæ, quæ tria illa capita ad Dei solam gloriam pertinētia complectitur. Nunc ad secundam partem, quæ vtilia & commodis nostris apta propriè spectat, tametsi eadem ad Dei quoque gloriam referantur, opportunè pergemus.

A. Secundæ partis primum caput est: **PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE.**

M. Quid panis quotidiani nomine significas?

A. Non ea modo, quæ ad victum cultumq; sup-
peditent, verum etiam res alias omnes in vniuersum, quæ ad vitam tuendam, conseruandam, & in tranquillitate, ac sine metu degendam sunt necessariae.

M. Ecquid est aliud, de quo hæc vox Panis nos admoneat?

A. Neres ad epulandum exquisitissimas, nèue vestes pretiosas, aut magnificam supellectilem ad voluptatem studiosè conquiramus, & compa-
remus: sed vt delitias atque luxum despicientibus nobis, & paruo cōtēntis, tenuis salubrisq; victus, & vestitus moderatus, atque necessarius satisfaciat.

M. Quomodo verò panem appellas tuum, quem à Deo dari postulas?

A. Dei *munere noster fit, quum nobis ad quotidianos vsus, tametsi iurè minimè debeatur, ab ipso benignè donetur.

M. Num

Psa. 104. c. 13.
d. 27. & c. &
105. toto, &
144. c. 10. 11.
12. & c. & 145.
c. 14. 15. & c.

Psa. 78. c. 18.
19. 20. d. 29. 30
& 106. c. 14.
Mat. 6. d. 25.
Lu. 16. c. 19.
1. Tim. 5. b. 8. 9

Psal. 115. c. 16.
Mat. 7. b. 7. 8.
1. Cor. 4. b. 7.
Iac. 1. c. 17.

M. Num qua alia de causa tuum panem vocas?

A. Hoc verbo admonemur victum * labore nostro, aut alia legitima ratione parandum esse, vt, eo contenti, de rebus alienis quicquam per auaritiam aut fraudem ne appetamus vnquam.

Gen. 3. d. 19.
Eph. 4. d. 28.
2. Thes. 3. b. 8.
c. 10. 12.

M. Quum nos Deus labore nostro victum iubeat quærere, cur ab eo panem postulas?

A. Vnus est Deus, qui terris + fecunditatem dat, qui vberes, fructuumq; fertiles agros efficit: frustra ergo omnem nos vitæ cursum in labore corporis, atque animi contentione confecturos esse, atque consumpturos certum est, * nisi Deus conatus nostros velit prosperare. Par est ergo, vt à Deo Opt. Max. qui iuxta Dauidis oraculum, omnia vt condidit, † ita pascit etiam atque tuetur, ad victum vitamq; necessaria, precibus quotidie exposcamus: eaq; quasi dante porrigenteq; Deo, & de illius manu in manus nostras tradita, gratis animis accipiamus.

Psal. 24. a. 1.
& 65. c. 9. & 68
b. 9. & 104. c.
13. & 85. c. 12.
& 147. b. 8. & c.
Psa. 127. a. 1. 2.
1. Cor. 3. b. 7.

† Psal. 104. &
136. d. 25.
& 145. c. 15.
& 147. & c.

M. An diuitibus etiam, qui rebus omnibus circumfluunt atque abundant, panem à Deo in diem petendum esse existimas?

A. Frustra * cogeremus, recodemusq; copias, quæ vel ambitioni nostræ, vel quotidianis sumptibus, vel necessario vsui, in multos etiam annos suppetet, nisi illarum vsu salutare nobis Deus ad vitam sua gratia effecerit. Imò frustra † in stomachum cibum ingeremus, nisi Diuina virtus, qua potius quam ciborum nutrimentis alimur, & sustentamur,

Psa. 34. b. 9.
Lue. 1. g. 53.
& 12. b. 15.
1. Tim. 6. c. 17.
Apo. 3. d. 17.
† Deu. 8. a. 3.
Ps 78. d. 29. 30.
Mat. 4. a. 4.

mur, & alendi vim cibis, & stomacho concoquendi facultatem tribuerit. Ob quam causam coenati etiam diurnum cibum, quem iam accepimus, à Deo tamen nobis preberi, id est, vitalem atq; salutarem fieri postulamus.

M. Quotidianum, & hodiè, quorsum adduntur?

Mat. 6. c. 25.

d. 34.

Luc. 10. g. 41.

Phil. 4. b. 6.

1. Pet. 5. b. 7.

1. Tim. 6. c. 9.

10.

A. Vt solitudinum † crastinarum aculeos, ne dies noctesq; illis frustra excruciemur, ex animis nostris euellat: utq; nimiarum opum inexplebili cupiditate, & quasi rabida fame, à mentibus nostris * depulsa, officium nostrum sedulo facientes, à benignissimo patre quotidie petamus, quod ille paratus est quotidie impartiri.

M. Perge ad cætera.

A. Sequitur quinta petitio, qua patrem precamur, VT DELICTIS NOSTRIS IGNOSCAT.

M. Quem tandem ista venia fructum consequemur?

Psa. 32. a. 1. 2.

Ro. 5. b. 8. 10.

1. Cor. 5. d. 18.

Colof. 1. c. 20.

21. 22.

A. Amplissimum: nam quum Deus supplicum † miseretur, eodem apud eum loco, atq; in ea cum ipso gratia erimus, ac si innocentes, sancti, & in omnibus vitæ partibus integri essemus.

M. An hæc veniæ petitio omnibus est necessaria?

Psal. 14. a. 23.

& 43. a. 2. 3.

Ro. 3. b. 10. 11.

1 Ioh. 1. d. 8. 10

† Iob. 9. a. 1. 2.

Iacob. 2. b. 10.

A. Maxime: quum nemo viuat mortalium qui in officio frequenter * non labatur, & à quo non sit in Deum sæpe ac grauer peccatum: adeoq; testimonium in nos dicente † scriptura, Qui in vno aliquo offenderit, omnium manifestus tenetur: & qui de vno peccato se Deo vt purget contendit,

mille

mille facinorum reus arguetur. Vt ergo erratorū
veniam impetremus, + vna spes est reliqua, vni-
cum omnibus perfugium, Dei per Christum bo-
nitas & misericordia. Qui verò se peccasse + non
fatentur, neq; delictorum veniam petunt, sed + cū
Pharisæo illo, innocentia atque iustitia sua apud
Deum, vel contra Deum potiùs gloriantur, n̄ à
societate fidelium, quibus hæc precandī formula,
quam sequantur, est constituta, & à portu atque
perfugio salutis sese excludunt. Hoc est enim
quod + Christus dicit, se nō vt iustos, sed peccato-
res ad pœnitentiam vocaret, in hunc mundum
venisse.

2. Cor. 5. d. 18.

19. 20. &c.

1. Ioh. 1. d. 7. 9

& 2. a. 1. 2. b.

12.

* 1. Ioh. 1. d. 8.

10.

† Luc. 18. b. 9.

&c.

Mat. 9. b. 13.

Lu. 5. f. 31. 32

& 15. b. 7.

1. Tim. 1. c. 15

M. Gratuitōne Deum peccatis nostris ignoscere
statuīs?

A. + Omnino. Alioqui non remissio, sed com-
pensatio quædam videri posset: ad compensandū
verò vnum vel minimum vitium, facultate vlla
nostra sufficere nullo modo possumus. Non ergo
præteritam culpam pariter, atque Dei pacem o-
peribus nostris, quasi pretio quodam redimere, &
paria paribus, quod aiunt, referre possumus: sed
errati pariter atque suppliciū + veniam à Deo per
solum Christum impetrabilem precibus omnibus
petere, atque vt ignoscat suppliciter postulare de-
bemus.

Ro. 3. c. 24. 25.

& 11. a. 5. 6.

2. Tim. 1. b. 9.

10.

Flt. 3. b. 5.

Psal. 32. b. 5. 6.

1. Ioh. 1. c. 9.

& 2. a. 1.

M. Verūm ista, atq; ea quæ mox nobis statuitur
conditio, vix aptè satis inter se coherere videntur.
Petimus enim, vt Deus ita nobis ignoscat, vt nos
debitoribus nostris condonamus.

S. i.

A. Equissima

Mat. 18. d. 32.

33.

Luc. 6. c. 36.

37. 38.

Ro. 3. c. 24. 35

& 11. a. 5. 6.

Gal. 5. a. 4.

Math. 5. a. 7.

Luc. 6. c. 36.

Iacob. 2. b. 13.

A. Aequissima quidem conditione veniam nobis Deus offert: quæ tamē in eam partem accipiēda non est, quasi hominibus ignoscendo, veniam ita promereamur, vt ea quasi gratia quædam à Deo referatur. + Gratuita enim tum Diuina remissio non foret, neq; solus Christus, sicuti scripturæ docent, & nos antè explicuimus, peccati pœnas nobis debitas, in cruce persoluisset. Verum, nisi alij nos ad sibi condonandum faciles habeant, atque ita clementiam & lenitatem Dei patris * imitando, eius nos filios esse ostendamus, clarè denuntiat, vt nihil à se aliud, quàm summam animaduersionis seueritatem expectem⁹. Nostram ergò placabilitatem, non vt causam pròmerendæ à Deo veniæ proposuit, sed vt pignori foret, ad animos nostros certa Diuinæ clementiæ fiducia confirmandos.

M. Nullusne ergò veniæ locus apud Deum ijs relinquitur, qui ad ignoscendum, & ad offensiones deponendas implacabiles sese, inexpiabilesq; alijs præbent?

Mat. 6. b. 14.

15. & 18. c. 24

d. 28. 29. 33. 34

A. Nullus omnino: id quod cum * alijs multis sacræ scripturæ locis testatum est atq; manifestum, tum parabola illa Euangelica de seruo, qui cū Domino suo decies mille talenta deberet, ipse interim conseruo debitori, centum quos illi crediderat denarios, condonare recusauit, præclare nos admonet: † ad eandem enim seueritatis regulam, atque idem exemplum, iudicium sine misericordia in illum constituetur, qui ad lenitatem atque misericordiam

Mat. 7. a. 2. 3.

Luc. 6. c. 37. 38

Iacob. 2. b. 13.

miserericordiam erga alios mentem suam reuocare nescit.

M. Litésne in foro, de iure & iniuria, híc damna-
ri existimas?

A. Animum * vindicem atq; ultorem iniuriarum
verbum Dei certè condemnat: videant ergò liti-
gatores, qua mente litem cuiquam intēdant. † Le-
ges tamen & instituta iuris publici, & illorum vs-
us legitimus, id est, ad iustitiæ & charitatis nor-
mam directus, Euāgelio Christi minimè aut tol-
luntur, aut damnantur. In hac verò precationis
Dominicæ parte, ad Christianæ lenitatis, & dile-
ctionis regulam mentes nostræ exiguntur, * ne
scilicet à malo vinci, id est, aliorum culpa eò nos
adduci sinamus, vt malum malo rependere veli-
mus, sed vt bono malum vincamus potius: hoc
est, maleficia benefactis pensamus, beneuolenti-
amq; ergà inimicos atque hostes etiam immanes,
& capitales habeamus atque conseruemus.

M. Perge porrò ad sextam petitionem.

A. Ea precamur, NE NOS INDUCAT IN TEN-
TATIONEM, SED A' MALO LIBERET. Nam
vt antè præteritorum veniam petimus, ita nūc ne
† amplius peccemus, oramus. Mille formidines
opponuntur, * mille intenduntur pericula, mille
nobis insidiæ comparantur, atq; collocantur. Nos
verò natura † imbecilles, ad præcauendum incau-
ti, ad resistendū ita infirmi sumus, vt minimis mo-
mentis, atque occasionibus leuissimis in fraudem
impellamur, feramurq; præcipites.

S.ñ.

M. Perge.

Ro. 12. d. 19.

20.

Heb. 10. f. 30.

† Rom. 13. a. 1.

b. 4. 6. & c.

Tit. 3. a. 1.

1. Pet. 2. c. 13.

Mat. 5. f. 39.

g. 44.

Lu. 6. d. 27. 28

Rom. 12. d. 14

17. 18. 19. 20.

Ioh. 5. b. 14.

& 8. b. 11.

2. Pet. 2. d. 20.

21. 22.

* Mat. 10. b. 16

17. & c.

Ep. 6. c. 12. & c

1. Pet. 5. c. 8. 9.

† Mat. 26. d. 41

1. Cor. 1. d. 27.

M. Perge.

Mat. 10. b. 15.

Luc. 16. b. 8.

2. Cor. 1. c. 13.

15.

† Iac. 1. b. 14.

& 4. a. 1.

1. Ioh. 2. c. 16.

* Gc. 3. a. 1. & c.

2. Cor. 11. a. 3.

Apoc. 12. a. 4.

& 29. a. 2.

† 1. Pet. 5. c. 8.

* Eph. 6. b. 11.

Ioh. 16. g. 33.

1. Ioh. 4. a. 4.

& 5. b. 4.

* Ro. 16. d. 26.

Ephes. 6. b. 10.

2. Tim. 4. d. 17

18.

Rom. 8. a. 1.

4. 6. & c.

1. Pet. 4. a. 1. 2.

* Pſal. 91. a. 1.

& c. toto.

& 121. toto.

A. Quum ergo & ab hominibus* astutis atq; violentis, & à concupiscentia † atq; appetitione propria, à carnis, mundi huius, atq; corruptelarū omniū illecebris: super omnia verò, à fallaci illo, vafro, & veteratore * serpente, id est Diabolo, qui, rapidi † leonis instar, quærens quem deuoret, cum alijs infinitis malitiosis * spiritibus mille nocendi artibus ad perniciem instructis, perpetuò capitis bus nostris imminet, vehemētissimè assidueq; opus pugnemur, adeoq; , qua sumus ipsi infirmitate, statim concideremus, planeq; de nobis actum foret: confugientes ad fidem† Opt. Max. patris, eum oramus ne nos in his difficultatibus & periculis deserat atq; destituat, sed vt sua nos virtute * ita armet, vt contra carnis nostræ cupiditates, huius mundi illecebras, & Satanæ vim atque impetum non resistere modò & repugnare, sed illos vincere etiam atq; superare valeam⁹: itaq; animas nostras † à vitijs atque flagitijs auocet, ne in illa delabamur, aut in officio labamur vnquam, sed in optimi pariter atq; potentissimi patris * tutela, & præsidio tutò, & sine metu perpetuò lateamus.

M. Satanæ igitur astutiam atque impetum, mundi huius insidias & præstigias, ac carnis nostræ corruptelas atque illecebras, quibus animi nostri ad peccatum sollicitantur, atque irretiti tenentur, tentationis nomine significas?

A. Sanè præceptor.

M. Quum tamen tentationum quasi laqueis homines

mines captare atque implicare * Satanæ propriū sit, cur, ne Deus te in tētationem inducat, precaris?

A. Deus vt + suos, ne Satanæ fraudibus illaqueati, in vitia atque flagitia delabantur, tutatur & cōseruat: ita impijs opem atq; auxilium suum * subducit atq; subtrahit, quo destituti, cupiditate cœci, ac præcipites omnibus insidijs circumueniuntur, & in omne feruntur nefas: tandemq; consuetudine scelerum, quasi obducto + callo, animi illis obdurescunt, atque ita Satanæ tyranno mancipati, & in seruitutem addicti, in perniciem atque interitum sempiternum ruunt.

Luc. 22. d. 31.
32.
1. Cor. 13. b. 10.
2. Cor. 12. b. 9.
Eph. 6. b. 10.
2. Tim. 4. d. 17.
* 1. Re. 16. e. 14.
Gal. 5. a. 4.
1. Pet. 5. a. 5.
Iudæ. a. 1.
† Esa. 6. b. 10.
2. Cor. 4. a. 3.
Eph. 4. d. 12.

M. Supereſt adhuc Dominicæ precati onis appendix quædam.

A. QVONIAM TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

M. Cur Christus hanc conclusionem addi voluit?

A. Primū, vt certam nobis fiduciam impetrandi, quæ antea postulauimus omnia, in eius bonitate, & potentia, * non in vllis nostris, aut aliorū meritis sitam esse intelligeremus. Nihil enim esse, quod is, qui + orbem terrarum regit & gubernat, in cuius ditione atq; potestate sunt vniuersa, qui amplissima atq; immortalī gloria clarissimus super alios omnes infinitè excellit, + petentibus nobis dare vel non possit, vel nolit, modò rectè, & certa fide rogetur, his verbis declaratur: vt nullam in animis nostris dubitatio relinquatur amplius: id quod etiam addita ad precaſionis finem

Psal. 3. a. 3. b. 3.
Oſe. 13. b. 9.
Ioh. 10. f. 28.
† Psal. 22. d. 27.
& 24. a. 1. & c.
b. 7. & c. & 29.
a. 1. 2. & c. &
47. toto. & 95.
a. 3. 4. & c.
1. Tim. 6. c. 15.
* Mat. 7. b. 10.
& 21. c. 22.
Iacob. 1. a. 6.

S. iij.

vox,

2 Cor. 1. d. 20. VOX † AMEN declarat atque confirmat. Præterea
 Psal. 115. a. 3. verò, quum solus Deus quæcunq; decreuit, pro
 2. Cor. 9. c. 8. sua voluntate largiri possit, ab vno illo vniuersa
 Eph. 3. d. 20. hæc & peti debere, & impetrari posse clarissimè
 1. Tim. 6. c. 15 apparet: * nullumq; periculum, aut malum nostrum
 * 2. Cor. 1. b. 8. vsque adeò magnum esse, quod is incredibili po-
 9. 10. tentia, sapientia, & bonitate sua vincere, & à nos-
 2. Tim. 4. d. 17 bis depellere, atque ad salutem etiam conuertere
 Iudæ. 24. facillimè non possit.

M. Gloriæ Diuinæ qua de causa in extrema parte fit mentio?

*Finis omnium,
 Dei gloria.*

1 Cor. 10. g. 31
 Ep. 3. d. 20. 21
 Phil. 1. b. 11.
 1. Tim. 1. d. 17
 Iudæ. 25.

A. Vt omnes preces nostras Dei laudibus
 claudere instituiamus: is enim est † finis ad quem
 referenda sunt vniuersa: is exitus, ad quem non
 preces solum, sed & actiones nostræ, cogi-
 tationesq; omnes perueniant, nobis hominibus
 Christianis semper propositus esse debet, vt Dei
 gloria quàm maximè amplificetur, atque illustris
 reddatur: vtcunq; interim inter mortales, quorū
 animis Christiana religio non est infixæ, vix in-
 ueniatur, qui laboribus susceptis, periculisq; adis-
 tis, * non quasi mercedem rerum gestarum sua-
 rumq; virtutum desideret gloriam, qua tamen, vt
 non vera solidaq; gloria, sed inani venditione
 atq; ostentatione, vehementer suis grauiterq; in-
 terdicat Dominus.

Mat. 6. a. 1. 2.
 3. 4. 5. 6. & c.
 Gal. 5. d. 26.
 Phil. 2. a. 3. &
 3. d. 19.

† Rom. 1. a. 3.
 b. 10.
 2. Cor. 1. b. 11.
 Eph. 1. c. 15.
 Phil. 1. a. 3. 4.

M. Precationis ergo tractatui quædam de Dei
 laudibus, & gratiarum actione aptè atque oppor-
 tunè subiungemus?

A. † Aptissimè sanè: neque enim in extremo tan-
 tum

tum precationis Dominicæ fine, gloria Dei memoratur, sed ipsum etiam pricipium eius à gloria laudibusq; diuinis ducitur. Quum enim optamus, vt Dei nomen sanctificetur, quid optamus aliud, quam vt ipsi ex omnibus eius operibus sua constet gloria: videlicet, vt peccatoribus condonans, * misericors: in impios † animaduertens, iustus: prestans quod promisit, * verax: indignos beneficijs quotidianis cumulans, † optimus benignissimusq; censeatur: vt quicquid * operum eius vel cernimus, vel intelligimus, eo ad eius gloriam laudibus amplificandam excitemur. Ita gloriam suam, cum sui inuocatione Deus voluit esse coniunctissimam. Par enim est, vt sicuti † difficultatibus affecti atq; afflicti, ad Dei opem atque misericordiam supplices confugimus, ita malorum atque molestiarum liberationem nos per eum cōsequi, eumq; bonorū omnium vnicum nobis auctorem esse ingenuè agnoscamus. Nam à quo veniam bonaq; omnia precamur, danti illi gratiam non habere atque agere, summa profectò esset ingratitude. Meritam ergò Deo immortalī gratiam memori mente, & iustis honoribus persolvere perpetuò debemus.

M. Perge.

A. Præterea verò Diuinam bonitatem, iustitiam, sapientiam, potentiā à laudibus prosequi & celebrare, illiq; nostro, ac totius humani generis nomine, grates agere, est cultus Dei pars, ad eius maiestatem æquē ac inuocatio propriè pertinens: qua nisi eum rite colamus, nō solum indigni eius

Vide pag. 121

Psal. 51. a. 1.
† Rom. 1. c. 18
* Rom. 3. a. 3. 4
† Ps. 65. c. 9. & c.
& 68. b. 5. & c.
* Psal. 19. a. 1. 2

Psal. 34. a. 1. 2.
& 50. c. 14. 15
d. 23.
1. The. 1. a. 2.
& 5. d. 18.
2. The. 1. a. 3.

Psal. 92. a. 1.
& 93. & 103.
totis.

Psal. 29. a. 1. 2.
& 50. c. 14. 15
d. 23.
Rom. 15. b. 6.

tot

Luc. 17. c. 17.
Ioh. 5. d. 44.
Rom. 1. c. 21.
d. 24.

1. Pet. 4. c. 11

* tot tantisque beneficijs, ut ingrati, sed & æternis supplicijs, ut in Deum impij, dignissimi profectò erimus.

M. Quùm ab hominibus etiam beneficia accipiamus, an non & illis gratias agere fas erit?

1. Cor. 12. a. 6.
b. 11.

2. Cor. 9. c. 9.
d. 12.

1. Pet. 4. c. 10. 11

Mat. 5. c. 16.

1. Pet. 2. c. 12.

* Psal. 16. a. 3.

Mat. 5. g. 43.

46. 47.

Lu. 6. d. 32. 33

34.

Act. 24. a. 2. 3.

M. Quæcunq; nobis beneficia homines deferunt, * ea Deo accepta referre debemus: quòd vnus ille reuera hominũ ea ministerio largiatur. Ob quam etiam causam, tametsi homines benefici & liberales esse non debent ut gratiam exigant, sed ut † Dei gloriam illustrent, illis tamen, qui * beniginitate adducti, per beneficium & gratiã aliquid nobis concedunt, gratias agere quid ni licebit, quum & ipsa id postulet † æquitas, & ita humanitatis lege astringamur? Sed & Deus ipse hac nos illis ratione deuinciens, nos idipsum vult agnoscere.

M. Gratum ergò animum etiam in homines probas?

1. Cor. 12. a.
6. b. 11.

1. Pet. 4. c. 10.
11.

Psa. 115. a. 1.

Mat. 5. c. 16.

2. Cor. 4. d. 15

& 9. c. 9. d. 11.

12. 13.

1. Pet. 2. c. 12.

A. Maxime: quum gratitudo, ut ita loquar, erga homines nostra, ad Deum ipsum redeat, quòd à liberalitatis Diuinæ fonte, quasi quadam riuulorum deductione, † bona sua per manus hominum Deus in nos deriuat. Itaq; ni hominibus nos gratos præbeamus, in ipsum etiam Deum ingrati erimus. Tantum hoc curemus, ut ad Deum ipsum, tanquam ad bonorum omnium authorem atque fontem vnicum, * solida sua gloria redeat, atque redundet.

M. Ecqua est norma atque præscriptio, quam dum

dum Deum gloria & honore afficimus, aut illi grates agimus, certò sequi possumus?

A. Innumeræ Dei laudes passim in eius * verbo descriptæ extant, à quarum regula si non aberrabimus, habebimus quod in sua Deo gloria & honore deferendo, atq; in gratiarum actione perpetuò sequamur. In summa verò, quum Deum † non Dominum solùm, sed patrem etiam ac seruatores nostrum esse, nosq; vicissim eius esse filios, atque seruos scripturæ sacrae doceant, æquissimum est, * vitam nos omnem amplificandæ illius gloriæ addicere, debitum ipsi honorem reddere, eum colere, precari, venerari, gratias illi perpetuò & habere & agere: quum in hunc † finem ab eo conditi simus, & in hoc mundo collocati, vt immortalis ipsius gloria splendorem inter mortales maximū obtinere, & ad summam amplitudinem peruenire posset.

Maximè in
lib. psalm.

Deu. 10 d. 17.
20. & 28. f. 58.
Mal. 1. a. 6. 7.
& 2. b. 10.

Psa. 29. a. 1. 2.
& 34. a. 1. 2. &
92. a. 1. & 103.
toto.

Rom 15. b. 6.
† Pro. 16. a. 4.
Esa. 43. b. 7.
Rom. 11. c. 36.
Colos. 1. c. 16.

Quarta pars, de Sacramentis.

M. Absoluta iam legis Diuinæ, Symbolicæ id est, *Transitio.* confessionis Christianæ, precationis item, & gratiarum actionis tractatione, superest iam, vt de Sacramentis, mysterijsq; Diuinis, quæ precationem & gratiarum actionem semper coniunctam habent, vltimo loco dicatur. Dic igitur mihi, quid est Sacramentum?

A. * Est externa Diuinæ erga nos per Christum beneuolentiæ beneficentiæq; testificatio, signo a spectabili arcanam, spiritualementq; gratiam repræ-

Mat. 3. c. 17.
& 26. c. 26.
& 28. d. 19.
Ioh. 3. a. 5.

T. i.

sentans

238 *Sacramentū quot partibus constet. Fides nostra imperfecta.*

Act. 2. f. 38.

Rom. 6. a. 3. 4.

1. Cor. 10. d. 16

& 11. c. 24. &c

Gal. 3. d. 27.

1. Pet. 3. d. 21.

sentans, qua Dei promissiones de remissione peccatorum, & æterna salute per Christum data, quasi consignantur, & earum veritas in cordibus nostris certiùs confirmatur.

M. Sacramentum quot partibus constat?

Mat. 26. c. 26.

Ioh. a. 5.

Act. 2. f. 38.

Gal. 3. d. 26. 27

A. Duabus: scilicet externo elemento, seu signo aspectabili, & invisibili gratia.

M. Cur Deus ita externis signis nos uti voluit?

A. Nos quidem mente, atque intelligentia adeo cœlesti Diuinæque præditi non sumus, ut nobis angelorum instar Diuinæ gratiæ purè per se appareant: hac ergo ratione infirmitati nostræ consuluit Deus, ut qui terreni sumus atque cœci, in externis elementis & figuris, quasi speculis quibusdam cœlestes gratias, quas alioqui non cerneremus, intueremur: & id nostra maximè refert, ut sensibus etiam nostris Dei promissiones ingerantur, quò mentibus nostris sine vlla dubitatione confirmentur.

M. At promissionibus Diuinis certam fidem non adiungere, nisi eiusmodi subsidijs fulciamur, an non infidelitatis in nobis manifestum est argumentum?

Mat. 6. d. 30.

& 8. c. 28. &

16. a. 8.

Luc. 17. a. 5.

Act. 16. a. 5.

Rom. 1. b. 17.

& 14. a. 4.

A. * Exigua quidem atque imperfecta fide, quoad in hoc mundo versamur, præditi sumus, neque tamen fideles esse desinimus: reliquæ enim diffidentie, quæ semper in carne nostra hærent, imbecillitatem fidei indicant, † sed eam tamen non prorsus extinguunt. Has quæ omnino excutere non possimus,

mus, est tamen continuo profectus, usque ad vitæ finem, ad fidei + perfectionē cōtendendū in quo nos conatu Sacramentorum vsus plurimū subleuat.

1. Co. 9. d. 24.
2. Cor. 5. h. 7. 8
Hebr. 6, a, 1.

M. Ecqua alia causa subest, quare Dominus externorum etiam signorum vsus adhiberi voluerit?

A. Dominus mysteria sua in hunc prætereā vsus instituit, ut + professionis nostræ notæ, atque indicia quædam essent, quibus de fide nostra quasi testimonium coram hominibus diceremus, patefaceremusque nos cum alijs pñs Diuinorum beneficiorum participes esse, & vnum cum illis religionis quasi cōcentum, atque consensum habere, Christianique + nominis, atque appellationis discipulorum Christi nos minimè pudere palam testificari.

Mat. 26. c. 26.
& 28. d. 19.
A. 2. f. 38. 41.
1. Cor. 11. d. 20
Eph. 4. a. 5.
Ioh. 9. c. 22.
& 12. f. 42. &
19 g. 38.
Act. 11 d. 26.
1. Pe. 4. d. 16.

M. Quid ergo de illis iudicas, qui mysterijs Diuinis tanquam minùs necessarijs, carere se posse censent?

A. Primū, hoc in Deum patrem, ac seruatorem nostrum Iesum Christum, atque eius etiam ecclesiā officio tam pio atque debito deesse sine + summo scelere non possunt. Nam quid hoc aliud esset, quàm Christū oblique abnegare? Et qui se Christianum + profiteri non dignatur, indignus est, qui in Christianorum numero habeatur. Deinde, si qui sacramentorum vsus, ac si opus ijs * nō haberent, aspernarentur, non modò arrogantie summæ, sed & impietatis etiā in Deum meritò damnari debere existimo: quū nō suę tantū infirmitatis subsidia, sed & Deū ipsorū authorē contemnāt, ipsius

Ioh. 3. a. 5.
Luc. 14. d. 18.
c. 24.
1. Cor. 11 d. 20
† Mat. 10 d. 33
Marc. 8. d. 38.
Ioh. 3. a. 5.
Luc. 14. c. 24.
2. Co. 12. d. 12.
2. Co. 12. d. 12.
2. Co. 12. d. 12.

T. ij.

gratiam

2. Cor. 6. a. 1. † gratiam respuant, & spiritum, quantum in ipsis
1. Thes. 5. c. 19 est, extinguant.

M. De visibilibus quidem signis, & externo Sacramentorum usu rationem intelligis: sed quod secundo loco vim atque efficaciam consignandi confirmandique in cordibus nostris promissiones diuinas Sacramentis tribuis, videris officia spiritus sancti propria, illis assignare.

Luc. 12. b. 12.
Ioh. 1. d. 33.
& 6. g. 63. &
14. b. 17. d. 26.
1. Cor. 12. a. 4.
6. & c.

A. *Mentes quidem atque animos humanos illustrare, atque illuminare, conscientias item tranquillas atque securas reddere, ut reuera sunt, ita & censi debent solius spiritus Dei proprium opus, illique accepta referri, ne laus haec alio transferatur. Verum hoc nihil obstat, quin mysterijs suis secundas partes in animis atque conscientijs nostris tranquillandis atque stabiliendis Deus tribuat: sed ita tamen, ut spiritus sui virtuti nihil detrahatur. Quare statuamus oportet, externum elementum neque ex seipso, neque in seipso vim atque efficacitatem sacramenti inclusam habere, sed totam a spiritu Dei, ut est fonte manare, & per Diuina mysteria, quae in hunc usum a Domino sunt instituta, ad nos deriuari.

Ioh. 1. d. 33.
Act. 1. a. 5. &
10. g. 47.

M. Quot in Ecclesia sua sacramenta instituit Dominus?

A. Duo.

M. Quae?

Mat. 26. c. 26.
& 28. d. 19.
Ioh. 3. a. 5. &
6. f. 35.
Tit. 3. b. 5.

A. * Baptismum, & sacram coenam: quorum communis est inter omnes fideles usus. Altero enim renascimur

Baptismus. Aqua. Remissio peccatorum. Regeneratio. 141

nascimur, altero sustentamur ad vitam æternam.

M. De baptismo ergò primùm dic quid censeas.

A. Quum natura † filij iræ, id est, alieni ab ecclesia, quæ Dei familia est, simus, baptismus veluti *aditus quidam nobis est, per quem in eam admittimur: vnde & testimonium etiam amplissimum accipimus, † in numero domesticorum, adeoq; filiorum Dei nos iam esse: imò in Christi corpus quasi cooptari, atq; inseri, eiusq; membra fieri, & in vnum cum ipso corpus coalescere.

Baptismi descriptio.

† Eph. 2. a. 3.
* Mat. 28. d. 19
Mar. 16. d. 16.
Ioh. 3. a. 5.
Tit. 3. b. 5.
† Ro. 8. b. 15. 16
Eph. 2. d. 19.
† 1. Cor. 6. c. 15
& 12. d. 27
Gal. 3. d. 27
Eph. 4. c. 15. 16
& 5. g. 30.

M. Sacramentum antea dicebas duabus constare partibus, signo externo, & arcana gratia. Quod est in baptismo signum externum?

A. * Aqua, in quam baptizatus intingitur, vel ea aspergitur IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.

Mat. 3. d. 16.
& 28. d. 19.
Ioh. 3. a. 5. c. 23
Act. 8. g. 36. 38

M. Quæ est arcana & spiritualis gratia?

A. Ea duplex est: remissio † videlicet peccatorum, & regeneratio, quæ utraq; in externo illo signo, solidam & expressam effigiem suam tenent.

Marc. 1. a. 4.
Ioh. 3. a. 5.
Act. 2. f. 38.
Tit. 3. b. 5.

M. Quomodo?

A. Primùm, quemadmodum sordes corporis aqua, ita animæ * maculæ per remissionem peccatorum eluuntur: † deinde regenerationis initium, id est naturæ nostræ mortificatio, vel immersione in aquam, vel eius aspersione exprimitur. Postremò verò, quum ab aqua, quam ad momentũ subimus, statim emergimus, noua vita, quæ est rege-

Act. 22. e. 16.
Eph. 5. d. 26.
Tit. 3. b. 5. 6.
† Ioh. 3. a. 5.
Ro. 6. a. 3. 5. b.
6. 7. & c.
Tit. 3. b. 5.

T. iij.   regenerationis

nerationis nostræ pars altera, atq; finis repræsentatur.

M. Videris aquam effigiem tantum quandam rerum Diuinarum efficere.

Ioh. 3. a. 5.

Act. 22. c. 16.

Eph. 5. d. 26.

Tit. 3. b. 5.

Ioh. 14. a. 6.

b. 17.

Rom. 3. b. 4.

Hebr. old. 23.

A. + Effigies quidem est, sed minimè inanis, aut fallax: vt cui rerum ipsarum veritas adiuncta sit atq; annexa. Nam sicuti Deus peccatorum condonationem, & vitæ nouitatem nobis verè in baptismo offert, ita à nobis certò recipiuntur. * Absit enim vt Deum vanis nos imaginibus ludere atque frustrari putemus.

M. Non ergò remissionem peccatorum externa aquæ leuatione aut aspersione consequimur?

Mat. 26. c. 28.

Eph. 1. b. 7. &

5. d. 23.

Col. 1. c. 14. 20

Tit. 3. b. 5. 6.

Apoc. 1. b. 3.

* Ioh. 3. a. 5.

Ro. 8. b. 15. 16.

Heb. 9. d. 14.

& 10. d. 22.

A. Minimè. Nam solus Christus † sanguine suo animarum nostrarum maculas luit atq; eluit. Hūc ergò honorem externo elemento tribuere nefas est. Verum Spiritus sanctus * conscientias nostras sacro illo sanguine quasi aspergens, absterfis omnibus peccati sordib⁹, puros nos coram Deo reddit. Huius verò peccatorum nostrorum expiationis oblationem atque pignus in Sacramento habemus.

M. Regenerationem verò vnde habemus?

Rom. 6. a. 3.

&c. toto.

A. Non aliunde quàm à morte & resurrectione Christi: tnam per mortis sue vim vetus homo noster quodammodo crucifigitur & mortificatur, & naturæ nostræ vitiositas quasi sepelitur, ne amplius in nobis viuât & vigeat. Resurrectionis verò suæ beneficio nobis largitur, vt in nouam vitam ad obediendum Dei iustitiæ reformemur.

M. An

Increduli fructū Baptismi nō percipiūt. Infātes baptizādi. 143

M. An gratiam hanc omnes communiter & promiscuē consequuntur?

A. *Soli fideles hunc fructum percipiunt: increduli verò oblatas illic à Deo promissiones respuendo, aditum sibi præcludentes, inanes abeūt, non tamen ideò efficiunt, vt suam Sacramenta vim & naturam amittant.

M. Rectus ergò baptismi vsus quibus in rebus sit situs, breuiter ediscere.

A. In fide & poenitentia. †Primum enim Christi nos sanguine à cunctis purgatos sordibus Deo gratos esse, spiritumq; eius in nobis habitare certa fiducia cum animis nostris statutum habere oportet. Deinde in carne nostra *mortificanda, obediendoq; iustitiæ Diuinæ, assidue omni ope & opera est intendendum, & pia vita apud omnes declarandum nos in baptismo Christum ipsum quasi †induisse, & eius spiritu donatos esse.

M. Quum infantes hæc, quæ commemoras hactenus per ætatem præstare non possint, qui sit vt illi baptizentur?

A. Vt fides & poenitentia baptismum præcedant, tantum in adultis, + qui per ætatem sunt vtriusq; capaces, exigitur: infantibus verò promissio *ecclesiæ facta per Christum, in cuius fide + baptizantur in præsens satis erit, deinde postquam adoleuerint, baptismi sui veritatem ipsos agnoscere, eiusq; vim in animis eorum vigere, atq; ipsorum vita, & moribus representari omnino oportet.

M.

Mar. 16. d. 16.

Ioh. 1. b. 12. &

3. b. 16. c. 18.

Mar. 26. c. 28.

Mar. 16. d. 16.

Ro. 8. b. 9. 11.

c. 15. 16. 17.

Eph. 1. b. 7. & 3

d. 25. 26.

Col. 1. c. 14. 20

* Ro. 6. a. 3. & c.

b. 6. 11. & c. c.

13. d. 19. & 8.

b. 13.

Eph. 4. f. 24.

Col. 3. a. 5.

† Ro. 13. d. 14.

Gal. 3. d. 26. 27

Mar. 16. d. 16.

Ioh. 3. b. 16. c.

18.

* Ro. 3. a. 3. &

4. d. 21. 22. 24.

Heb. 10. d. 23.

† Mat. 28. d. 19

M. Vnde nobis constabit, infantes à baptismo arcendos non esse?

Rō. 3. a. 3. 4.
& 4. d. 21.
Heb. 10. d. 23.
† Gen. 17. b. 10
11. 12. & c.
Luc. 1. f. 59. &
2. c. 21.
Act. 7. a. 8.
Phil. 3. a. 5

A. Quum Deus, * qui nunquam à veritate defle-
ctit, neq; à recta via vsquam declinat, infantes † in
ecclesia Iudaica à circumcissione non exclusit,
neq; nostri infantes à baptismo repellendi sunt.

M. Itane similia ista, eandemq; vtriusq; causam at-
que rationem subesse putas?

Deu. 10. d. 16.
& 30. b. 6.
Ierc. 4. a. 4.
† Rom. 2. d. 28.
29. & 4. b. 11.
Gen. 17. a. 7. b.
10. 11. 12. & c.
Act. 2. c. 17.
18. & 10. g. 45.
2. Cor. 3. b. 6. 7.
8. 9. & c.
Gal. 3. c. 23. 24.
Tit. 3. b. 5. 6.

A. Omnino. Nam circumcissionem poenitentiae
signum fuisse, vt Moses * & Prophetæ omnes tes-
tantur, ita diuus Paulus eam fidei Sacramentum
esse docet. Nihilò minùs tamen pueri † Iudaici
fidei adhuc, & poenitentiae per ætatem minimè ca-
paces circumcidebãtur: quo aspectabili signo De-
patrem se paruulorum, & seminis populi sui esse,
in veteri testamento ostendebat. Quum verò con-
stet Dei gratiam † & abundantius in nos effusam,
& luculentius declaratam in Euangelio per Chri-
stum esse, quàm olim in veteri testamento per Mo-
sen fuerat, indignum foret, si ea vel obscurior, vel
aliqua ex parte imminuta videretur.

M. Perge adhuc.

Mat. 13. a. 3. 4.
b. 10. & 19.
b. 14.
Luc. 13. b. 15.
16. 17.
Rom. 4. c. 16.
d. 23. 24.
1. Pet. 2. a. 2.

A. Cùm infantes nostros vim, & quasi substan-
tiam baptismi communem nobiscum habere cer-
tum sit, illis iniuria fieret, si signum, quod veritate
est inferius, ipsis negaretur: eòq; quod ad testan-
dam Dei misericordiam, cōfirmandasq; eius pro-
missiones plurimùm valet, sublato, eximia cōso-
latione, qua veteres fruebantur, Christiani frau-
darentur:

darentur: duriusq; cum nostris paruulis in nouo testamento sub Christo ageretur, quàm in veteri cum Iudæorum infantibus sub Mose actum fuerat. Itaq; æquissimum est, vt paruulis nostris Diuine gratiæ, atq; salutis fidelium semini promissæ hæredes se esse, baptismo, impresso quasi sigillo, testatum fiat.

Rom. 4. c. 16.
d. 23. 24.

M. Ecquid est amplius, quod de hac re velis dicere?

A. * Quùm Christus Dominus infantes ad se vocet, edicat etiam ne quis eos accessu prohibeat, ad se venientes amplectatur, ad eos regnum cœlestes pertinere testetur: quos cœlesti palatio Deus dignatur, eos ab hominibus primo aditu vestibuloq; prohiberi, & à Christiana Repub. quodam modo excludi, summa videtur esse iniquitas.

Mat. 18. a. 3. 4.
b. 10. & 19. b.
14.
Mar. 10. b. 13.
14. 15.

M. Ita est: verùm quùm antea paruulos postquam adoleuerint, baptisui sui veritatem agnoscere debere dixeris, de eo te velim paulò explicatiùs nunc dicere.

A. Parentes & pedagogi pueros olim cùm primùm per ætatem sapere, & intelligere cepissent, primis Christianæ religionis rudimentis diligenter instituebant, vt pietatem vnâ penè cum lacte nutricis imbiberent, & à primis statim cunis, virtutis incunabulis ad vitam illam beatam aleretur. Quem etiam ad vsum breues libri, quos Catechismos nostri appellant, conscribebantur: in quibus eadem fere ista, de quibus nunc inter nos agitur, aut istis certe similia tractabantur. Postquam verò

primis nostræ pietatis elementis pueri satis iam initiati videbantur, eos Episcopo susebant atque offerrebant.

M. Quorsum nam istuc?

A. Ut idem hoc ipsum pueri post baptismum præstarent, quod adulti olim, qui & Catechumeni appellabantur, ante baptismum, vel in ipso potius baptismo præstare sunt soliti. Episcopus enim rationem religionis à pueris exquirebat: pueri fidei suæ rationem episcopo reddebant: quos verò in religionis scientia progressus iam satis magnos fecisse Episcopus putabat, eos approbabat: & imposita illis manu, bene præcatus dimittebat. Hæc Episcopi approbationem benedictionemq̃, nostri Confirmationem appellant.

M. At alia nuper vîitata erat confirmationis ratio.

A. In locum huius vtilissimæ & antiquissimæ confirmationis suum commentum supposuerant, ut Episcopi videlicet, non de pueris, an religionis præceptis imbuti essent, cognoscerent, sed ut infantes adhuc fari nescios, nedum ad rationem fidei reddendum idoneos, oleo vngerent: additis alijs etiam cæremonijs sacrae scripturæ & veteri ecclesiæ incognitis. Hoc suum inuentum sacramentum esse voluerunt, & dignitate cum baptismo tantum non exæquabant, prætulerunt etiam illi eorum aliqui. Omnino voluerunt confirmationem hanc suam baptismi quasi supplementum quoddam esse, ut ea absolueretur, atq̃ ad exitum perduceretur: quasi aliqui imperfectus esset baptismus.

ptisimus pueriq; , qui Christum cum suis donis in baptismo iam induissent, sine ea semichristiani essent: qua iniuria Diuino sacramento, Deoq; adeo ipsi, ac Christo seruatori sacri baptismi auctori, nulla maior fieri vnquam potuit.

M. Optandum ergo, vt vetus ille inquirendi in pueros mos atq; ratio reuocaretur.

A. Maxime: sic enim parentes cogerentur ad satisfaciendum suo in liberis pie instituendis officio, quod hodie pleriq; planè prætermittunt atq; repudiānt: quas officij sui partes si vel parentes, vel præceptores hodie susciperent, præstarent atque persoluerent, mirus esset religionis fideiq; Christianæ consensus atq; concentus, qui nunc miserandum in modum diuulsus est: certè non sic aut ignorantia tenebris offusa, obductaq; iacerent, aut variarum dissidentiumq; opinionum dissensionibus ita disturbarentur, dissoluerentur, atque dissiparentur vniuersa, ita vt hodie fieri videmus: de quo miserabili casu, omnibus bonis maxime dolendum est.

M. Verissimum quidem est, quod dicis: Iam, quæ cœnæ Dominicæ sit ratio, ediffere.

Cæna Dominica.

A. Eadem nimirum, + quam Christus Dominus instituit: qui ea, qua traditus est, nocte, **ACCIPIT PANEM, ET POSTQVAM GRATIAS EGISSET, FREGIT, ET DEDIT DISCIPVLIS SVIS, DICENS: ACCIPITE, ET EDITE: HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS FRANGITVR: HOC FACITE IN MEI COMMEMORATIONEM. A DE VNDEM MODVM ET PO-**

1. Cor. 11. c. 23
24. &c.
Mat. 26. c. 26.
Mar. 14. c. 22.
&c.
Luc. 22. c. 19.
&c.

V. ij.

CVLVM,

CVLYM, PERACTA COENA, ACCEPIT, ET QVVM GRATIAS EGISSET, DEDIT EIS Dicens: BIBITE EX HOC OMNES: HIC EST ENIM SANGVIS MEVS NOVI TESTAMENTI, QVI PRO VOBIS, ET PRO MVLTIS EFFVNDITVR IN REMISSIONEM PECCATORVM, HOC FACITE, QVOTIESCVNQVE BIBERITIS, IN MEI COMMEMORATIONEM. QVOTIESCVNQVE ENIM COMEDERITIS HVNC PANEM, ET DE POCVLO BIBERITIS, MORTEM DOMINI ANNVTIABITIS, DONEC VENERIT. Hæc est cœnæ Dominicæ forma atq; ratio, quam quoad ipse venerit, tenere & sanctè obseruare oportet.

M. In quem vsum?

Luc. 22. c. 19.
1. Cor. 11. c. 24
f. 26.

A. * Vt mortis Domini, summique beneficii illius, quo per eam affecti sumus, gratiam perpetuò memoriam celebremus & retineamus: & sicuti in Baptismo semel renati sumus, ita cœna Dominica ad vitam spiritualem atque sempiternam iugiter aliamur, atq; sustentemur.

M. Baptismo ergò semel tantum initiari, vt & semel nasci, satis esse dicis: at cœnæ Dominicæ perinde atq; alimenti vsum, identidem esse repetendum affirmas?

A. Sanè præceptor.

M. Duasne etiam in hoc sacramento, vt in Baptismo, partes esse dicis?

* Mat. 26. c. 26
27. 29.

Luc. 22. c. 19.

1. Cor. 11. c. 23

24. 25. f. 26. 27.

1. Ioh. 6. d. 35,

A. Ita. Panem nempe, & vinum externa signa, quæ oculis cernuntur, atrectantur manibus, gustu percipiuntur: & Christum ipsum, quo anima

ma.

ma nostra, vt proprio suo alimento interiùs nutriantur. c. 48. 30. 31. f. 53. &c.

M. Et omnes per quæ vtræq; sacramenti parte vti debere dicis?

A. Certe præceptor: nam cum Dominus ita dilectè * præceperit, de eius mandato vlla ex parte derogare summum esset nefas. Mat. 26. c. 27. Marc. 14. c. 23.

M. Cur duo signa adhiberi hic Dominus voluit?

A. Primum, quò mortis suæ, quam lacerato corpore, & perfosso latere, ac toto sanguine effuso perpeffus est, expressior esset imago: & vtriusq; memoria animis nostris infixæ, aliùs haberet, vtriusq; corporis pariter atq; sanguinis signum separatim exhibuit. Deinde, vt infirmitati nostræ cõfuleret Dominus, atq; mederetur, manifesteq; declararet, sicuti panis ad corpora nutrienda, ita & corpus suum ad animas nostras spiritualiter alendas, vim atque efficacitatem summam habere: & sicut vino hominum corda exhilarantur, & roborantur vires, ita sanguine suo animas nostras refici atque recreari: vt non * cibum modo se, sed & potum etiam nostrum esse, certo statuentes, nusquam, nisi in ipso solo nutrimenti spiritualis, atque sempiternæ vitæ partem vllam quæramus. Ioh. 1. 6. 3. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

M. Beneficiorum ergo, quæ commemorasti, non imago tantum, sed & ipsa veritas in cœna exhibetur.

A. Quid nî? Quum enim Christus ipsa sit * veritas, Ioh. 1. b. 17. & 14. a. 6.

Ioh. 5. f. 54.
g. 36. 64.

tas, non dubium est, quin quod verbis testatur, & signis repræsentat, id reuera etiam præstet, & nobis exhibeat: quodq; sibi † fidentes tam certò faci- at corporis atque sanguinis sui participes, quàm certò se panem atque vinum ore & ventriculo re- cepisse sciunt.

1. Cor. 10. 17. 18.
1. Cor. 10. 17. 18.

M. Quomodo nos in terris versetur, Christi verò corpus in cœlo sit: quomodo fieri potest, quod dicitis.

Ioh. 6. g. 62. 64.
Col. 3. 2. 1. 10.
He. 4. d. 14. 16.

A. Mentis atque animos humo excitare, * & in cœlum, ubi Christus est, per fidem erigere debe- mus: v. 3. 1. 10. 16.

M. Recipiendi ergo corporis & sanguinis Domi- nici rationem, fide constare dicitis.

Ioh. 6. d. 35.
Act. 4. b. 10. 12.
Ro. 4. d. 24. 26.
& 5. b. 8. & 14.
b. 9.

A. Sane. Nam quomodo mortuum Christum † cre- dimus, quo nos à morte liberaret: excitatum item, quo nobis vitam acquireret: redemptionis per mortem suam parte, ac vite, omniumq; adeo suo- rum bonorum participes nos habet, eaq; coniun- ctione, qua caput, & 3. sua membra inter se cohæ- rent, arcana, mirificaq; spiritus sui virtute sibi co- pulat: ita vt nos corporis sui membra, & ex eius carne atque ossibus simus, & in vnum cum ipso corpus coalescamus.

1. Cor. 6. c. 15.
& 12. d. 27.
Eph. 4. c. 15. 16.
16. & 5. d. 30.

M. An ergo vt ista coniunctio efficiatur, panem & vinum in substantiam carnis & sanguinis Chri- sti mutari imaginariis;

A. Nihil opus est huiusmodi mutationem com- minisci. Nam & sacre literę, & optimi atque anti- quissimi etiam interpretes docent per baptismum

* itidem

* itidem membra nos corporis Christi, & ex eius carne atq; ossibus esse, & in vnum cum ipso corpus coalescere: cum nulla interim mutatio eius modi in aqua ipsa efficiatur.

Rom. 9. a. 9.
1. Cor. 12. b.
12. 13.
Eph. 4. c. 15. 16
& 5. d. 30.
Gal. 3. d. 27.

M. Berge.

A. In utroq; sacramento; rerum externarum naturalis non mutatis; sed accedente + Diuino verbo, gratiaq; coelesti, ea est efficientia, vt sicuti per baptismum semel * regeneramur in Christo, & in eius corpus primum quasi cooptamur & inserimur: ita cœnam Dominicam + rite percipientes, corporis & sanguinis sui nutrimento plane Diuino, & salutis atq; immortalitatis plenissimo, spiritus sancti opera nobis communicato, à nobis verò fide, quasi animæ nostræ ore, excepto, ad aeternam * vitam iugiter alimur atq; sustentemur: utrobique in vnum cum Christo corpus coalescentes.

Eph. 5. d. 26.
Gal. 3. d. 27.
Eph. 5. d. 26.
Tit. 3. b. 5.
* Ioh. 3. a. 5. 11
Tit. 3. b. 5.
† Ioh. 6. d. 35.
f. 51. 54. 55.
1. Cor. 11. g. 28
29.
Ioh. 6. f. 51.

M. Aliter ergo etiam quam per solam cœnam sese nobis Christus exhibet, arctissimamq; nos conjunctione sibi copulat.

† Rom. 4. d. 25
& 5. b. 8.

A. Christus. tum se nobis authorem salutis in primis exhibuit, quum morti + sese pro nobis obsecit, ne nos merita morte periremus. Per * Euangelium item sese fidelibus exhibet, & clarè docet, se panem esse illum viuum, qui de cœlo ad nutriendas sibi fidentium animas descendit. Sed & in baptismo, vt antè est explicatum, Christus se nobis efficienter exhibuit, quòd nos tunc Christianos effecerit.

1. Cor. 15. a. 3.
2. Cor. 5. c. 14
15. d. 21.
* Mar. 16. c. 15.
Ioh. 6. d. 35. c.
47. 48. f. 58.
Rom. 1. b. 16.
1. Cor. 15. a. 1.
2. Cor. 4. a. 4.
† Mar. 16. d. 16
Ro. 6. a. 3. & c.
1. Cor. 12. b. 13
Gal. 3. d. 26. 27.

M. Neque

M. Neque minùs arcta conjunctionis vincula in cœna effedicis?

A. In cœna verò Dominica & illa, quam dixi, communicatio nobis confirmatur * & augetur etiam, dùm quisq; eam ad se pertinere, & peculiari quadã ratione sibi Christum exhiberi, vt eo quàm plenissime, coniunctissimeq; perfruatur, tum verbis, tum mysterijs Diuinis certior fit: vt non animæ solùm nostræ, + eius sacro corpore atq; sanguine tanquam proprio suo alimento nutriantur; sed & corporibus etiam nostris, quod vite æternæ symbolis communicent, quasi dato pignore, resurrectionis atq; immortalitatis certa spes confirmetur: quò tãdem Christo * habitante in nobis, & nobis vicissim in Christo manentibus, non modò vitam æternam, sed & gloriam, quam ipsi dedit pater, nos etiam per Christum in nobis manentem consequamur. Summa illa sit: sicuti non crassam aliquam conjunctionem imaginor, ita arcanam & mirificam illam corporis Christi in cœna communicationem arctissimam, certissimam, verissimam, & planè summam esse statuo.

M. Ex ijs quæ iam de cœna Dominica commemorasti, videor mihi colligere, eam non in hunc finem institutam esse, vt Christi corpus Deo patri pro peccatis in sacrificium offeratur.

A. Minime verò ita offertur: nam ipse vt corpore suo + vescamur, non vt illud offeramus, cum cœnam suam institueret, præcepit. * Offerendi verò pro peccatis prerogatiua ad solum Christum, vt
qui

qui æternus ille sit sacerdos, pertinet, qui & vnicū illud perpetuumq; sacrificium, moriens in cruce pro salute nostra semel fecit, illiq; abundè in omni tempus satisfecit. Nobis verò nihil restat, nisi vt æterni illius sacrificij vsum fructum, nobis ab ipso Domino legatum capiamus: quod quidem in cœna Domínica maximè facimus.

M. Sacra igitur cœna, vt video, ad mortem Christi, eiusq; in cruce perpetratum semel sacrificium, quo solo placatus nobis Deus efficitur, nos remittit.

A. Planissimè: nam panis, & vini Symbolis nobis confirmatur Christi corpus, * vt semel pro nobis, ad nos cum Deo in gratiam reconciliandos, hostia immolata fuit, sanguis eius semel ad eluendas peccatorum nostrorum maculas effusus: ita nunc quoq; fidelibus in sacra eius cœna † vtruncq; exhiberi: vt reconciliationem gratiæ ad nos pertinere certò sciamus, fructumq; redemptionis per mortem eius partæ capiamus atq; percipiamus.

M. An ergò soli fideles corpore & sanguine Christi pascuntur?

A. Soli omnino: cum quibus enim corpus suum, & cum iisdem & vitam æternam, vt dixi, communicat.

M. Quamobrem corpus & sanguinem Christi in pane & calice includi, aut panem, & vinum in substantiam corporis & sanguinis eius mutari nō fateris?

A. Quia illud esset * veritatem corporis Christi

X.i.

in

Rom. 5. b. 3. &
6. b. 10.

1. Cor. 15. a. 3.

2. Cor. 5. c. 14.

15.

1. Pet. 3. d. 18.

† Mat. 26. c. 16.

17. 18.

Luc. 22. c. 19.

1. Cor. 11. c. 24

25. 26.

1. Ioh. 6. f. 51. 53.

54. 56. 57. &c.

Luc. 24. f. 39.

Ioh. 20. g. 25.
27.

Mat. 28. 2. 6.
Luc. 24. 2. 6.
Ioh. 12. b. 18.
& 16. d. 28.
* Ioh. 6. f. 52.
g. 60. 61.

indubium vocare: Christum ipsum contumelia
afficere: eos etiam qui sacramentum recipiunt,
horrore perfundere, si vel corpus eius tam angus-
sto loco includi, † aut in multis simul locis esse,
* vel carnem eius in ore dentibus mandi, & per
inde atque alium cibum, extenuari, atque mandu-
cari imaginaremur.

M. Cur ergo exitialis est impijs sacramenti com-
municatio, si huiusmodi mutatio non fiat?

1. Cor. 11. f.
27. 28. 29. & c.

A. Quia ad sancta & Diuina mysteria † per hy-
pocrisin & simulationem accedunt, eaq; impiè cū
Domini ipsius, qui ea instituit, summa iniuria cō-
tumeliaq; profanant.

* 1. Cor. 11. f. 26
27. 28. & c.

† Ier. 24. b. 7.
& 29. c. 13.

Ioc. 2. c. 12. 13
16. 17.

† Esa. 53. toto.

Rom. 4. d. 25.

1. Pet. 2. d. 24.

* Luc. 15. b. 7.

& 18. c. 13.

Ro. 5. 25. 8. 9.

1. Tim. 1. c. 14.

15. 16.

† Luc. 22. c. 19.

1. Cor. 11. c. 24

25. 26.

* 1. Pet. 1. d. 24

& 4. a. 1. 2. 3.

2. Pet. 2. d. 20.

21. & c.

Tit. 2. d. 11. 12.

13. 14.

† 1. Cor. 10. b.

17.

M. Nostrium igitur quod sit officium, vt rectè ad
cenam Dominicam accedamus, edissere.

A. Illud ipsum quod Sacris scripturis docemur:
vt videlicet nos ipsos * exploremus, num vera si-
mus Christi membra.

M. Quibus id notis atque indicatijs manifestè de-
prehendemus?

A. Primùm si ex animo nos poeniteat peccato-
rum nostrorum, quæ Christum † ad mortem, cuius
nunc mysteria nobis traduntur, adegerunt: Dein-
de si * certa spe de Dei per Christum misericordia,
nos sustineamus, atque nitamur, cū grata redem-
ptionis per mortem eius acquisitæ † memoria.
Præterea, si de vita * in futurum piè degenda seri-
am cogitationem & destinatum propositum sus-
cipiamus. Postremò, cū coniunctionis etiam,
charitatisq; inter homines mutux † symbolum in

coena

Docendi atq; administrandi sacramenta officia iunctis. 136

cœna Dominica contineatur, si † proximos, id est, mortales omnes fraterno amore, sine vlla maleuolentia odioue, prosequamur.

Mat. 22. d. 39.
Luc. 10. c. 27.
Rom. 13. toto.

M. An quisquam ista quæ commemoras, omnia plenè perfectèq; præstare potest?

A. Absolutio omnibus numeris perfecta, in qua nihil desideretur, * in homine, quoad hunc mundum incolit, inueniri non potest: neq; tamen imperfectio, qua laboramus, nos ab accessu ad cœnam Dominicam, quàm imperfectionis nostræ atque imbecillitatis subsidium esse Dominus voluit, arcere debet: imò si perfecti essemus, nullum inter nos ampliùs vsum cœna iam haberet. Huc tamen quæ dixi spectant, vt * pœnitentiam quisque, † fidemq; atq; charitatem, quoad eius fieri potest, sinceram, & sine furo, ad cœnam accedens secum adferat.

Mat. 19. c. 21.
Rom. 7. d. 18.
1. Cor. 13. c. 9.
10. 12.
Phil. 3. c. 12. 13.

M. Verùm quùm antea dicebas, ad fidei confirmationem valere Sacramenta, quomodo iam fidem ad ea adferendam esse dicis?

Ier. 24. b. 7. &
29. c. 13.
Joel. 2. c. 12. 13
† Galat. 5. a. 6.
Col. 1. a. 4. d. 23
& 2. a. 5.
1. Tim. 1. a. 5.
2. Tim. 1. b. 5.
† Mat. 22. d. 39
Rom. 13. toto.

A. Minimè ista pugnant: † fidem enim in nobis inchoatam esse oportet: ad quam alendam & roborandam Dominus Sacramenta instituit, quæ ad * confirmandas & quasi obliuiscendas in cordibus nostris Dei promissiones, permagna momenta adferunt.

2. Cor. 6. b. 6.
† Rom. 1. b. 17.
1. Thes. 3. c. 10.
2. Thes. 1. a. 3.
Heb. 6. a. 1.
* Act. 2. f. 42.
Rom. 4. b. 11.
& 15. b. 8.
& 6. a. 4.

M. Superest adhuc vt dicas, ad quos propriè Sacramentorum pertineat administratio.

Gal. 3. d. 27.
Ep. 2. c. 11. 12.
& 4. a. 5.

A. Quum pascendi verbo Dei gregis Domini, † Sacramentaq; administrandi officia atq; mûnera

Col. 2. b. 11. 13
1. Pet. 3. d. 21.
† Mat. 28. d. 19
Mar. 16. d. 15

X.ñ.

sint

Act. 2. f. 38. 41.
 & 8. b. 12.
 f. 35. 36. 37.
 * Mat. 26.
 Marc. 14.
 Luc. 22.
 1. Cor. 11.

sint inter se iunctissima, non est dubium, quin eorum administratio ad eos pertineat propriè, quibus publicè docendi munus est demandatum. Nā vt in cœna Dominus * ipse publici ministri officio fungens, exemplum suum ad imitandum proposuit: ita baptizandi pariter atq; docendi munus Apostolis suis peculiariter delegauit.

M. Sūntne promiscuè omnes nullo discrimine ad sacramenta à pastoribus admittendi?

Mat. 16. d. 13.
 16.
 Act. 2. f. 41.
 & 8. c. 12. g. 37
 & 18. c. 8.

A. Olim cū adulti, + & natu grandiores ad religionem nostram accederent, ne ad baptīsmum quidem admittebantur, nisi prius de eorum fide in præcipuis Christianæ religionis articulis constaret. Nunc quia soli infantes baptizantur, nullus potest adhiberi delectus. Diuersa est de cœna ratio: ad quam cū non nisi adulta iam ætate, accedant, si quem indignum esse palàm constiterit, is ad cœnam à pastore minimè est admittendus, quia sine Sacramenti id profanatione fieri non potest.

Mat. 26. b. 21
 23. & c.
 Marc. 14. c. 18
 19. & c.
 Ioh. 13. d. 26.
 27. & c.

M. Cur Dominus igitur Iudam * proditorem à cœnæ suæ communione non arcebat?

A. Quia eius impietas, vtut erat Domino cognita, nondum tamen erat palàm nota.

M. Hypocritas ergò ministri arcere non possunt?

A. Non, quoad occulta eorum nequitia fuerit.

M. Quū ergò Sacramentis boni pariter ac mali promiscuè & communiter vtantur, quæ potest in illis certa esse atq; stabilis conscientiarum fiducia, quod tu paulò antea affirmabas?

A.

A. Quamuis & impij, quantum ad ipsos spectat, Dei dona in Sacramentis oblata non recipiant, sed respuant, & seipsos frustrentur: * pñ tamen, qui per fidem Christum in illis, eiusq; gratiã quærunt, optima mentis conscientia, & consolatione gratissima, ex salutis, atq; solidæ fœlicitatis certa spe nunquam destituuntur, aut fraudantur.

Ioh. 13. d. 26.
27.
Rom. 3. a. 3. 4.
1. Cor. 10. 1. 21.
22.
* 1. Cor. 10. d.
16. & 11. g. 28.
31.

M. At si quos pastor indignos esse vel ipse cognoverit, vel clam admonitus fuerit, eos certè à communione licebit excludere?

A. Tales & concionibus publicis, modò ne nominatim eos proferat, aut infamiam illis maculamue inurat, sed suæ tantùm conscientiæ suspensione, & coniectura eos perstringat, atque coarquat, & admonere debet, & priuatim grauiter etiam deterrere potest: arcere verò à communione, nisi legitima ecclesiæ cognitio, iudiciùmq; intercesserit, non licebit.

M. Quod ergò remediũ huic malo inueniendũ est atq; adhibendum?

A. In ecclesiis bene institutis atque moratis, certa, vt * antea dixi, ratio atque ordo gubernationis instituebatur atq; obseruabatur. Deligebantur seniores, id est magistratus ecclesiastici, qui disciplinam ecclesiasticam tenerent, atque colerent. Ad hos authoritas, animaduersio, atque castigatio censoria pertinebant: † hñ adhibito etiã pastore, si quos esse cognouerant, qui vel opinionibus falsis, vel turbulentis erroribus, vel anilibus superstitutionibus, vel vita vitiosa flagitiosaq; magnam

* Pag. 92.
Mat. 18. c. 15.
16. 17.
Act. 14. d. 23.
& 15. a. 4. 6. d.
22. 24. & 20. d.
17. f. 28.
1. Cor. 6. a. 1. 2.
& 12. d. 28.
& 14. c. 26. g. 40
1. Tim. 5. c. 17.
Tit. 1. b. 5.
† 1. Cor. 5. a. 1.
4. 5. & 11. c. 16.
d. 18. & c.

X.ij.

publice

publicè offensionem ecclesiæ Dei adferrent, quiq̃ sine cœnæ Dominicæ profanatione accedere non possent, eos à communione repellebant, atq̃ reijciebant, neque rursus admittebāt, donec pœnitentia publica ecclesiæ satisfecissent.

M. Quis debet esse pœnitentiæ publicæ modus?

1. Cor. 10. g. 32
Tit. 3. c. 10. 11.
1. Thes. 5. c. 14.
2. Thes. 3. d. 14
15.
* 2. Cor. 2. b. 6.
& 7. c. 9. 10.

A. Qui falsarum opinionum commentis, pietatem veram + ledere, & religionem labefactare conantur: aut vitiosa atque flagitiosa vita graues & publicas offensiones concitarunt, eos æquum est, ecclesiæ, cui ita facta est offensio, + publicè satisfacere, id est, suum coram tota congregatione peccatum ingenuè agnoscere & confiteri, palàmq̃ testari, sibi ex animo dolere, quòd Deum Opt. Max. tam grauiter offenderint: religionem Christianam, quam sunt professi: ecclesiam, in qua censebantur, quātum in ipsis quidem fuerat, ignominia affecerint: quodq̃ non peccato solū, sed pernicioso etiam exemplo alijs nocuerint: à Deo primū, deinde ab eius ecclesia veniam se petere, atque precari.

M. Quid deinde fiet?

2. Cor. 2. b. 6.
7. 8. 11.

A. Postremò, vt in ecclesiam, è qua suo merito eiectioni sunt, & ad sancta eius mysteria rursus admittantur, suppliciter postulare, atque orare debent. In summa, eam adhiberi in pœnitentia publica moderationem oportet, vt neque seueritate nimia, qui peccauit, animum despondeat: neque rursus facilitate nimia, ecclesiæ disciplina labatur, atq̃ eius imminuatur authoritas, cæteriç ad similia audenda animentur, atque incitentur. Sed

vbi

vbi seniorum, pastorisq; iudicio, & eius, qui peccauit, castigationi, & exemplo aliorum satisfactus fuerit, rursum ad communionem ecclesie, qui erat excommunicatus, admittebatur.

M. Video te, fili mi, Christianae pietatis summam exacte tenere. Superest vt ad hanc cognitionis pie regulam, vitam tuam ita dirigas, ne frustra ista didicisse videaris. Non enim qui audiunt + tantum, intelliguntq; verbum Dei, sed qui Dei voluntati obsequuntur, atque imperio eius obtemperant, beati erunt. Imò seruus ille, qui Domini voluntatem nouerit, neque obsecundarit, † grauius vapulabit: adeò nihil prodest pietatis, religionisq; vera intelligentia, nisi vitæ etiam integritas, innocentia, atque sanctitas accedant. Agè igitur mi fili, omni cura & cogitatione in hoc incumbere, vt ne in officio labaris, aut ab hac piæ vitæ norma, atq; præscriptione vnquam aberres.

Conclusio enim
exhortationis.

Mat. 7. d. 21.
& 12. d. 50.
Luc. 11. d. 28.
Rom. 2. c. 13.
Iacob. 1. d. 22.
23. 24. & c.
† Lu. 12. f. 47.
Iacob. 4. d. 17.

A. Dabo operam venerande præceptor, & nihil prætermittam, quantum quidem facere, & omni ope atque opera eniti possum, quo professioni nominiq; Christiano respondeam. Sed & à Deo optimo maximo supplex precibus & votis omnibus semper exposcam, ne cœlestis doctrinæ suæ semen, in animo meo quasi arido * steriliq; solo exceptum perire sinat: sed gratiæ suæ + Diuino rore cordis mei siccitatem, sterilitatemq; ita irriget atq; fœcundet, vt vberes pietatis fructus feram, in regni cœlestis * horreum & cellam condendos, atque reponendos.

Mat. 13. a. 4.
5. 6. 7. c. 19. 20.
21. 22.
† Psal. 1. a. 3. &
104. c. 13.
Mat. 13. a. 8. c.
23.
1. Cor. 3. b. 6. 7.
* Mat. 13. c. 12.
Luc. 3. c. 17.

M. Ita

2. Cor. 3. h. 5.
Phi. 2. b. 12. 13

M. Ita facito mi fili, neque dubita, quin vti hanc mentem voluntatemque t Deo duce suscepisti, ita studiū huius tui, conatusq; pī euentum & exitum, quem optas atque expectas, id est optimum, foeliciſſimumq; reperturus sis, atq; habiturus.

FINIS.

Vocabula

VOCABVLA NOSTRATIA,

& loquendi formæ Christianorum pro-

priæ, in quibus à communi more ver-

borum Latinorum discessum est, ex li-

terarum ordine sequuntur.

A.

Angelus, Græca vox: latinè, nuntius, internuntius, legatus, index.

Angeli, id est spiritus, vel mentes cœlestes, nostrum: veteres Græci Dæmonas, Latini genios, vel lares appellarunt.

Animalis homo: vide caro.

Apostolus, Græc. latinè legatus.

B.

Benedicere: vide maledicere.

C.

Cœlum, in singulari numero, potius quàm in plurali cœlos vsurpare solet Cicero.

Caput, pro præcipua parte, membra, pro alijs partibus rei alicuius, vt & corpus, pro vniuersitate aut societate populi vsurpant Cicero & Liuius: vt totum corpus Reipub. curare, vnum corpus Reipub. esse, Ciuitatis corp⁹, vnum corpus conciliumq; totius Peloponesi. Cic. Cur non & ecclesiæ corpus, id est piorum vniuersitas, vel Respub. Christiana: Vnius corporis esse, id est societatis: Liuius. Christus ecclesiæ caput, nos ecclesiæ membra: Latinitas in his est ferenda. At corpus Christi, pro ecclesia, & piorum vniuersitate: & nos membra Christi, aut membra corporis Christi, locutiones nostræ pro-

Y.i.

priæ

pria sunt.

Caro, pro genere humano: vt omnis caro foenum nostrum.

Caro item pro vitiosa & corrupta natura: & carnalis vel animalis, vel vetus homo, pro tali natura prædito: Carnem, membra terrestria mortificare, carnem crucifigere, veterem hominem deponere, exuere, crucifigere, expurgare vetus fermentum: nostra sunt propria. Et contrà, spiritus, spiritualis, vel spiritalis, nouitas spiritus, nouus homo, noua creatura, renouari spiritu, ambulare secundum spiritum, noua conspersio, nouum hominem induere, regenerari, regeneratio, regeneratus, renatus, apud nostrates vsurpantur, quum naturæ vitiosæ reparationem, vel renouationem, aut hominem diuinam virtute, mente, vel diuino cōcilio præditum, diuino spiritu vel numine afflatum, aut instinctum cælesti vel diuino afflatu, inflatu, vel instinctu morum, vel actum, & vera pietate diuinitus imbutum, significamus. **Gratia Dei** pro diuino afflatu, instinctu, vel virtute: nostrum.

Catechismus, vel potius **Catechesis**, Græc. Latinè, prima institutio: vt & **Catechumeni**, **Catechezatio**, nostratia.

Catholica: vide ecclesia,

Certitudo, & **incertitudo**, vide **credo**.

Claues, claudere, recludere cœlum, ligare, soluere peccata, vel peccatores, metaphora nostræ: vt sunt etiam retinere, vel detinere peccata, pro, non condonare: nostratia.

Concupiscentia, id est, rerum malarum appetitus, vel appetitio: nostrum.

Contritio, vide **pœnitentia**.

Corpus Christi, pro Ecclesia, & piorum vniuersitate: nostrum.

nostrum. vide Caput.

Credo, cum accusatiuo, & præpositione, nostrum: vt credere in Deum, i. Deum verè agnoscere, illi fidē habere, illi confidere, spem & fiduciam omnem in illo collocare: nam hec omnia simul complectitur. **Credo** item, cum solo accusatiuo: vt credo resurrectionem mortuorum, & vitam æternam; id est, certò expecto, vel spero: nostra sunt. **Fides** item cū nō solū Dei cognitionem, & credulitatem, sed & fiduciam quoq; in Deo significat, & fidelis pro tali fide prædito: & contraria, infidelitas, infidelis, nostra sunt propria. Propius accedunt ad latinitatem hoc sensu, diffidens, diffidentia, incredulus, incredulitas, sic suspensus, incertus, dubius, obscura spe pendens, pro infideli, latina sunt. **Certitudo** & **incertitudo**, parū vñtata Latinis. **Fiducia**, **Fidentia**, firma animi confisio, Ciceroniana sunt: verū ea fidem nostram plenè non explicant, sed eius duntaxat partem significant. **Credo**, **fido**, & **spero**, sæpè in nostra religione finitimè sunt significationis, quam his ferè formis latini exprimunt. Est mihi **fiducia**, est firma animi confisio in Deo. Est mihi **stabilis Diuinæ per Christum benevolentia fiducia**. **Spes** omnis residet, spem omnem colloco in Deo, in Christo. **Spem** certam concipio, sustineo me, & **nitor spe** veniē, immortalitatis, vitæ sēpiterne. &c. **Creo**, creatio, creator, conditor, effector, fabricator: Ciceroniana sunt. **Creatura** latinis inauditum. Ex argilla, lutoq; fictus **homo**. **Hominem** humo excitatum, celsū & erectū constituit. **Hominem** generauit, & exornauit **Deus**. **Animum** ex sua mente & diuinitate genuit **Deus**. **Deus** parens huius vn̄uersitatis. **Lucem** qua fruimur, **spiritum** quem ducimus, **commoda** quibus vtimur, à **Deo** nobis dari

Y.ñ.

videmus:

videmus: modi loquendi sunt apud Ciceronem. Crucifigo, crucifixus. Quintil. Plin. Suetonij sunt, nō Ciceronis.

Passio Christi, pro eius supplicio, cruciatu, & morte: sic passus absolutè, sine alia voce adiuncta, nostratia sunt. Multa graua, horrenda passus: Latin. De Christo crucifixo, aut passo, sic Latinè dici potest. Christus in crucem sublatus, vel actus, crucifixus, cruce affectus, innocens pro nocentibus pœnas luit: alieni peccati pœnas sustinuit, pertulit, persoluit: supplicium pro nobis pertulit: supplicio, cruciatu, cruce, morte affectus est, pro peccatis nostris pœnas pendit, dependit, tulit.

D.

Dæmones Græcè, lares Ciceroni: Ethnici in bonam partem accipiunt.

Dæmones: id est, mentes, vel spiritus impij & maligni: nostrum.

Deïtas, nostrum: Diuinitas, Numen diuinum. Cicer.

Diabolus Græc. Aduersarius, Budæo: Calumniator, Erasmo: deceptor, delator.

Dilectio pro amore, vix audita latinis.

E.

Ecclesia, Græcum: Lat. congregatio. Ecclesia catholica: Lat. vniuersa congregatio, vniuersitas piorū hominum: vniuersitas legitur lib. ad Herennium.

Respub. Christiana, vel Christianorum.

Electi Dei, substantiuè, pro, electi à Deo: nostrum. Sic prædestinari, prædestinatio, prædestinatus, præscientia, præscitus, verba sunt nobis peculiaria.

Cicero. Deus non ignorat ea, quæ ab ipso constituta & designata sunt: id est, Deus præscit prædestinata,

stinata, vt nos loquimur. **Præscisse** oportuit. **Terēt.**
Effectus, substantiuè, **Plin. Propertij**, non **Cic.**

Effectio, euentus, euentum, & euenta in plu. **Cic.**

Essentia, & substantia, **Plauti, Quintiliani, Plinij**, non **Ciceronis.**

Ethnici, **Græc. Gentiles, Gentes**, pro alienigenis, impijs, idololatræ, alijs quàm Christianis, aut Iudejs: nostræ voces sunt.

Euangelium **Græc. Latinè bonum nuntium**: apud nos sacras Noui testamenti historias, & scripturas significat.

Euangelista, scriptor Euangelij, quales fuerunt illi quatuor: **Math. Mar. Luc. Ioan.** vel qui de Euangelio concionatur apud populum: nostrum.

Excommunicare, pro Ecclesia eijcere, expellere, vel arcere: nostrum. Sic, **Excommunicatio**, pro expulsionem vel eiectionem.

F.

Fides, vide **credo.**

G.

Gentiles, vide **Ethnicus.**

Glorificare, vide **sanctificare.**

Gratitudo, Latinis hominibus inaudita: **Ingratitudo** inusitata: **Gratus**, & **Ingratus**, Latina sunt.

H.

Hypocrisis **Græc. Latinè, Simulatio**, alienæ personæ simulatio: **hypocrita**, simulator alienæ personæ.

I.

Iesus, **Hebraicè: Latinè seruator.**

Idolum, idololatra, idololatria, **Græc. Lat. simulachrum**, simulachrorum cultor, & cultus. **Idololatria**

tria latius apud nos patet, omnem Diuinum cultum cuiquam, præterquam soli Deo, habitum significans.

Imperfectio, & increatus, Latinis inusitata sunt.

Inferna absolutè sine substantiuo addito, nostrum: vt descendit ad inferna: ad inferos Latine.

Infidelis, infidelitas: vide credo.

Inobedientia, inobediens, nostra: inobsequens, Sene. in hippol. minùs obsequens, minùs obediens, Lat.

Inuisibilis, vide Visibilis.

Inuoco, oro, precor, Latina. Inuocatio, oratio, pro precatione, precibus, aut votis, intercedere item & intercessio, nostra. Diuinum numen scelere violatum precibus placare. Cic.

Iustificare, vide Sanctificare.

Iusiurandum Latina vox est, iuramentum Latinis inusitatum.

Lauacrum apud Claud. & Gell. Lauatio apud Ciceronem legitur.

M.

Malitia, κακία: quam vitiositatem Cicero mauult appellare, quàm Malitiam. Malitiam enim certi cuiusdam vitij, vitiositatem omnium nomen esse. Sic κακίας vitia mauult, quàm malitias nominare.

Maledicere, vna vox, nostrum: pro execrari, deuouere, diris deuouere, diras obnuntiare: Cicer.

Maledictus item pro execrando, execrabili & detestabili, & maledictio pro execratione, nostra sunt. Sic benedicere. i. fausta precari, vel benè ominari, Benedictus item, & benedictio, nostratia.

Mandere & Mandi, Cicer. Manducare rarum, manducari vix inuenitur.

Mediator, pro aduocato, aut patrono, nostrum. Intercessor

tercessor apud Senecam pro mediatore: sed, aliud Ciceroni significant intercessor, & intercedere.

Membra Christi, aut membra corporis Christi, locutiones nostrae sunt, vide Caput.

Minister Dei, minister Ecclesiae. vel minister Ecclesiasticus, pro eo quod Sacerdotem dicimus, usurpari possunt: Sic enim Cic. loquitur. Ministri publici Martis, atq; ei Deo consecrati.

Mortifico, mortificatio. vide Caro.

Mundani pro impijs. Mundus pro impiorum universitate. Seculum pro Mundo, nostratia.

Res mundanae, res incertae, lubricae, fluxae, fugaces, caducae. Cic.

O.

Observare leges, Cice. Observator legis, vix legitur apud Latinos.

Omnipotens, Plautus & Cicero, ex veteri poeta.

Omnipotentia, nostrum. Praepotens, omnium rerum praepotens Deus. Cice. Immensa, infinita, interminata magnitudo, potentia, &c.

Oratio, vide Inuoco.

P.

Peccator pro nocente, sonte, impio, nefario; nostrum.

Peccatum originis, originale peccatum; nostratia.

Origo peccati, Ovidius. Origo boni, Cice. Nativum malum, insitum in natura malum. Cic. Naturale malum, Ouid. Cur non & naturale peccatum? Natura corrupta, Quintil. Natura mendosa, Hor. Natura deprauata. Natura improbi, contra naturam deprauati. Cic.

Passio, passus, vide Crucifigo.

Personae in trinitate: nostrum.

Poenitentia, Liuius, Plinius. Ex conscientia peccatorum

Y. iij.

torum

torum timor. Cic. Pro quo nostri quidam contritionis nomine vsi sunt. Resipisco vsitatum, resipiscencia inusitatum Latinis.

Prædestinatio, præscientia, vide Electi.

Profano, profanatio. Liuius, Plinius, non Cicero.

Violare sacra. Cicero. **Violatio templi:** Liuius.

Violator templi: Ouidius.

Propheta, & prophetia, Græc. Lat. Vates, vaticinatio, prædictio diuina, Propheta, pro sacrarum literarum interprete: nostrum.

Proximus, vicinus, frater, charitatis vocabula, nobis sunt peculiaria. Frater eum, qui eandem nobiscum religionem profitetur, significat. Proximus & vicinus, vniuersitatem humani generis complectuntur. Fraternalis amor, pro mutuo amore Christianorum: nostrum.

R.

Remissio poenæ, apud Cic. sic & culpæ remissio dici potest.

Resipiscencia, vide poenitentia.

Resurgo, Liuius, & Ouidius. Reuiuisco, rediuius, Cice. Resurrectio, carnis resurrectio: nostra.

Excitare aliquem à mortuis: Excitatio corporum à mortuis: pro conditione vitæ mortalis, immortalitatem consequi. Cic.

S.

Saluare, saluator, saluatio, Latinis inaudita. Seruare, seruator, seruatrix, liberator, liberatio, Latina sunt. Redemptor, id est, seruator aut liberator: nostrum.

Sacramentum, pro mysteriis Diuinis: nostrum. Baptismus Græc. Lat. immersio vel intinctio, lauatio salutaris,

lutaris, expiatio aqua salutari. Coena domini, vel Dominica, Communio, Eucharistia græcè. Latine gratiarum actio.

Sancti, sanctorum, sine substantiuo addito, inusitatum Latinis. Sanctificare, sanctificatio: Glorificare, glorificatio: Iustificare, iustificatio, nostratia sunt. Sanctitas, sanctimonia, sanctitudo, Latina.

Sanctificare, & glorificare ad Deum relata, ut sanctificetur nomen tuum, nostra. Sanctè colatur, gloria, honore afficiatur: Gloria Dei, vel nomen Dei amplificetur, celebretur, laudibus celebretur, amplitudo eius illustretur, Ciceronis & Liuij sunt.

Sanctificare & iustificare, ad homines relata: ut Deus suos iustificat, sanctificat, nostra: sanctos atq; integros facit, efficit, reddit, sanctitati, innocentiae atq; integritati, vel in sanctitatem, atq; innocentiam restituit, sanctorum atq; innocentium loco habet, ponit, collocat, damnatos in integrum restituit, &c. latina. Fide, vel per fidem iustificamur, nostrum. Iustitiae fundamentum fides: virtutum omnium fundamentum fides. Cicero. Iustificus, qui iusta facit, Catullus: Poëticum est.

Spiritus, spiritualis, vide caro.

Scriptura, apud Ciceronem, non nisi pro stylo usurpatur. In Rhetorica ad Herennium, & Terentio. proprius ad nostrum sensum accedit. Sacrae literae: profana pagina, Claudius: cur non & sacra pagina?

Verbum Dei pro sacris literis, nostrum: Verbum i veritatis pro sacra scriptura quid nisi ut verbum voluptatis apud Ciceronem.

Psal. 119. 43.
Iac. 1. c. 18.

Sensibilis, vide visibilis.

T.

Tentatio, pro sollicitatione ad vitia: & inducere in tentationem.

tentationem vsurpantur à nostris. Noui morborū tentationes: Cic.

Tractatio vsitatio apud Cic. quàm tractatus: & Ar-
tis, philosophiæ, &c. tractatio vel tractatus: potius
quàm tractatio vel tractatus de arte, philosophia. &c

Traditiones, pro doctrinis aut inuentis humanis,
pro opinionum commentis futilibus, & commen-
titijs sententijs, fabulis, nugis: Nostrum.

Trinitas nostrum. Trinus, ternus, vel terni potius.

Triplex, triplus, Latina sunt: verùm hîc, vt alibi
sæpè, pietatis potius, quàm latinitatis rationem
habere oportet.

V.

Venerandus ad Deum, & religionem ferè semper:
honorandus ad homines refertur à Cic. Reueren-
dus, reuerendissimus, in titulis consuetudini con-
donantur.

Verbum Dei, vide scriptura.

Vetus homo, vide caro.

Vnitas, Col. Plin. non Cicero.

Vita noua, pro innocentia, nostrum. Latinè, studium
innocentiæ atq; sanctitatis. Auocare animum à vi-
tijs, à peccatis: prauos affectus & appetitus vitio-
sos frænare. Cic. Rarum est quoddam genus eorū,
qui se à corpore auocant, & ad diuinarum rerum
cognitionem cura omni, studioq; rapiuntur.

Visus rarò, aspectus sæpe apud Cicer.

Visibilis, & sensibilis, Plinij, non Ciceronis: conspi-
cuus, aspectabilis, spectabilis, sub oculos, sub aspe-
ctum cadens, vel veniens, sub oculorum sensum ca-
dens, sub sensibus, in sensum cadens, in sensum cer-
nendi cadēs, percipere sensibus, Ciceronis sunt. In-
uisibilis, vt gratia inuisibilis, Latinum non est: oc-
cultus, abditus, tectus, non conspicuus, Latina sunt.

Z.

Z.

Zelotypus, vel zelotes potiùs, & zelotypia, Græca sunt. Socij impatiens, socij impatientia, Plinij sunt potiùs quàm Ciceronis. Zelotypia, inquit Cicero, est ægritudo ex eo, quòd alter potiatur eo, quod ipse concupiuerit.

FINIS.

Excusum Londini apud Reginaldum Wol-
fium, Regiæ Maiestati in Latinis
Typographum.

ANNO DOMINI M. D. LXX.